

T.C

**MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ**

**LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**ANNELİK ALGISI İLE EBEVEYN ÖZYETERLİĞİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNCİ SUMELİ

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET AKIN

İSTANBUL 2022

T.C

MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**ANNELİK ALGISI İLE EBEVEYN ÖZYETERLİĞİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNCİ SUMELİ

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET AKIN

İSTANBUL 2022

BİLDİRİM

Hazırlamış olduğum tezin tamamen bana ait bir çalışma olduğunu, etik ve akademik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her bir alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İnci Sumeli

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Prof. Dr. Ahmet AKIN

Danışman

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

‘Annelik Algısı ile Ebeveyn Öz yeterliği arasındaki ilişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Ana Bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan (imza)

Prof. Dr. Ahmet AKIN (Danışman)

Üye (imza)

Doç. Dr. Mehmet BOYACI

Üye (imza)

Dr. Ömer AKGÜL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../..... /2022

(imza)

Prof. Dr. Halil İbrahim SAĞLAM

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Toplumun varlığının devam etmesinde kilit role sahip olduğu bilinen, o toplumun en temel yapı taşı ailenin asli unsurlarından annelere ve anneliğe yönelik biyolojik ve psikolojik söylemlerin olumlu seyrettiğini düşünmemiz ülkemiz açısından hala mümkündür. Ama toplumsal ve kültürel bir kimlik olan anneliğe karşı sosyolojik düzlemde ulusal ve uluslararası ciddi yıldırıcı, değersiz kılıcı eylem ve söylemlerin hız kazandığını görmezden gelmek doğru değildir. Bu durumu, toplumdaki anneleri ve aileleri sahip oldukları kimliklere karşı giderek yabancılaştıran bir sorun olarak görmek bizi böyle bir çalışmaya yöneltmiştir.

Annelik algısının ebeveynlerin en güzel şekilde annelik ve babalık yapabileceklerine dair inançları olan ebeveyn öz yeterliği ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, evlilik süresi ve gelir düzeyi gibi değişkenlerle aralarında anlamlı ilişkiler olup olmadığını inceleyerek her bir değişken için bir tartışma ve bir yorum geliştirdik. Araştırma verilerinin analizleri sonucunda elde ettiğimiz bulguların bu alanla ilgili yapılacak akademik çabalara destek olabileceği düşünülmektedir. Pratik alanda düşündüğümüzde toplumda giderek kaygı düzeyi yükselen annelerin aslında sahip oldukları annelik potansiyelleri konusunda bir farkındalık oluşturabileceğine dair inancımız kuvvetlidir.

Yaşadığım topluma karşı sorumluluk duygularımı coşkulu bir şekilde devam ettirip, işlerlik kazandırma yolunda ilerleme azmimi arttıran, çalışma azmi ile örnek olan çok değerli hocam Ahmet Akın'a ileri yaştaki bir öğrencisi olmama rağmen duyduğu güven ve verdiği destekten dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Bu konuyu seçmemde ve hiç pişman olmadan çalışmaya devam etmemde yolumu kolaylaştıran aileme teşekkürlerimi sunuyorum. Çünkü bu çalışma sürecinde maddi ve manevi neye ihtiyacım olsa arkamda olduklarını hep hissettim. En başta bana karşı anlayışı ve her türlü desteğini esirgemeyen kıymetli eşim M.Arif Sumeli'ye teşekkür

ediyorum. Büyük oğlum M.İkbal Sumeli araştırmalarımla ilgili pratik sonuçlara ulaşmamda bana çok destek oldu. Ne zaman dijital ortamda yardıma ihtiyacım olsa hiç yüksünmedi ve desteğini esirgemedi. Diğer çocuklarımı da bana destek konusunda ayırmıyorum zira hayat derslerden ibaret değildi ve hepsi benim hayatımı kolaylaştırmak için seferber oldular. Anneleri olduğum için kendimi hep iyi hissettim. Ölçek maddelerini hazırlarken onların bana yaşattığı annelik duygusu ile son derece samimi bir çalışma yapmama vesile oldular. İrdelediğim her maddenin arkasında durduğumu hayatı onlarla yaşarken üst düzeyde hissettim. Varlıkları geleceğimize dair ümitlerimizi yeşertiyor.

Tez yazım sürecinde aklıma takılan konularda tecrübelerini paylaşarak destek olan Egemen Demirtaş ve Hakan Özkan'a da teşekkür etmeliyim. Teşekkür etmeden geçmeyeceğim bir kişi daha var ki, ben bu hayattaki yolumu aydınlatan bilgilerle yoğun bir şekilde meşgul iken (ki hala meşgulüm), o bilgilere işlerlik kazandırılmama vesile olacak şekilde bizzat hayatın içinde olan aile ve eğitimi konusuna akademik düzeyde derinlikli bir dönüş yapmama vesile olan, sivil toplum çalışmalarında yol arkadaşım, vefakâr dostum Meryem Terzi. Adlarını burada zikredemeyeceğim kadar çok olan, toplumumuz için duyduğumuz ortak kaygılarla yol yürüdüğüm tüm dostlarım, arkadaşlarım bu çalışmalarda uyanık bir zihinle yol almama destek oldular. Hayatıma herhangi bir noktada dokunan herkese teşekkür ediyorum. Zira insanın insanla birlikteliği, bu hayata anlamlı bir şekilde devam etmede insanı güçlü kılıyor.

Anne sevgisini, şefkatini bana hissettiren ve yaşatan anneme ve tüm vefat etmiş annelere rahmet diliyorum. Annelerimizin bilgiden ziyade bilgeliğe dayalı annelik algıları ve yaşattıkları duyguları olmasaydı, bugün Türk toplumu için her noktada ilerlemeden çok gerilemeyle karşı karşıya kalabilirdik. Annelerimizin bize aktardığı sevgi, ilgi, şefkat, fedakârlık, sorumluluk gibi duygular bencilce bir hayat yaşamak yerine hayatı anlamlı kılmaya yönelik eylemlere daha kolay yönelmemizi sağladı. Bilerek ya da bilmeyerek yaşattıkları güzel duygularla kendisiyle ve toplumuyla barışık, yaşadığı toplumun dimdik ayakta kalmasını sağlamak için çalışan nesiller bırakan annelerin ebedi hayatlarında en güzel şekilde ağırlanmaları dileğiyle...

ÖZET

ANNELİK ALGISI İLE EBEVEYN ÖZ YETERLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Sumeli, İnci

Yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Akın

Bu araştırmanın amacı, annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği arasında oluşan ilişkiyi incelemektir. Diğer bir amacı da bu iki kavram arasındaki ilişkinin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, evlilik süresi ve gelir düzeyi açısından anlamlı farklılıklar içerip içermediğini incelemektir.

Araştırma örneklemini 2021 yılı itibariyle İstanbul'da yaşayan 305 yetişkin birey oluşturmaktadır. Araştırmada ölçme araçları olarak; yetişkinlerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, evlilik süresi ve gelir düzeyleri hakkında bilgi toplayabilmek için Kişisel Bilgi Formu düzenlenmiştir. Ayrıca toplumdaki annelik algısı düzeyini tespit edebilmek amacıyla Akın & Sumeli (2020) tarafından geliştirilen Annelik Algısı Ölçeği; ebeveynlerin çocuklarını yetiştirebilmeye dair inançlarını belirleyebilmek için Cavkaytar, Aksoy & Ardic (2014) tarafından geliştirilen ebeveyn öz yeterlik ölçeği kullanılmıştır. Veriler t testi ve ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bulgular, toplumdaki annelik algısının cinsiyet, yaş, eğitim durumu, ilişki süresi ve algılanan gelir seviyesi açısından anlamlı farklılıklar içermediğini göstermiştir. Fakat ebeveyn öz yeterliğine aynı değişkenlerle bakıldığında; cinsiyet ve yaş değişkeninde anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Kadınlar erkeklere göre daha yüksek ebeveyn öz yeterliğine sahip bulunmuştur. Yaşı en genç olan yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği daha yüksek bulunmuştur. Ebeveyn öz yeterliği ile eğitim durumu, ilişki süresi ve algılanan gelir seviyesi değişkenleri arasında anlamlı

bir farklılık bulunmamıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmanın sonuçları tartışılmış ve ilerde yapılabilecek çalışmalar için bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Annelik Algısı, Ebeveyn Öz yeterliği, Yetişkin bireyler

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PERCEPTION OF MOTHERHOOD AND PARENTAL SELF-EFFICIENCY IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

SUMELİ, İnci

Master's thesis, Institute of Educational Sciences,

Department of Family Counseling and Education

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet AKIN

The aim of this study is to examine the relationship between motherhood perception and parental self-efficacy. Another aim is to examine whether the relationship between these two concepts contains significant differences in terms of gender, education level, duration of marriage and income level.

The sample of the study consists of 305 the adult people living in Istanbul in 2021. As measurement tools in the study, the age, gender, education level, marriage period and income levels of the adult people were arranged as a Personal Information Form in order to determine the relationship between motherhood perception and parental self-efficacy. In addition, the Motherhood Perception Scale developed by Akın & Sumeli (2020) in order to determine the level of motherhood perception in the society; Parent Self-Efficacy Scale developed by Cavkaytar, Aksoy & Ardiç (2014) was used to determine parents' beliefs about raising their children. The data were analysed using t test and ANOVA test.

As a result of the research, a significant and positive relationship was found between the perception of motherhood and parental self-efficacy. The findings showed that the perception of motherhood in the society did not contain significant differences in terms of gender, age, educational status, duration of relationship and perceived income level. However, when we look at parental self-efficacy with the same variables; significant differences were observed in the gender and age variable. Women were found to have higher parental self-efficacy than men. The youngest adults were found to have higher parental self-efficacy. There was no significant difference between parental self-

efficacy and education level, relationship duration and perceived income level variables. In line with the findings obtained, the results obtained from the research were discussed and some suggestions were made for future research.

Keywords: Motherhood Perception, Parental Self-efficacy, Adult people

İÇİNDEKİLER

Bildirim	i
Jüri Üyelerinin İmza Sayfası	ii
Önsöz	iii
Özet	v
Abstract	vii
İçindekiler	ix
Tablolar Listesi	xiii
BÖLÜM I	1
Giriş	1
1.1 Problem Cümlesi	3
1.2. Alt Problemler	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Tanımlar	6
1.5. Kısaltmalar	6
BÖLÜM II	7
2.1. Annelik Algısı	7
2.1.1. Annelik Kavramı	7
2.1.1.1. Annelik Kelimesinin Kökeni ve Anlamı	8
2.1.1.2. Annelik Kimliği	10
2.1.1.3. Annelik Davranışı: Annelik Deneyimi (Motherhood)	12
2.1.1.4. Annelik Rolü: Annelik Kurumu (Mothering)	14
2.1.2. Anneliğin Tarihi Seyri	18
2.1.2.1. Geleneksel Dönemde Annelik	22
2.1.2.2. Modern Sonrası Dönemde Annelik	24
2.1.2.2.1. Bilimsel Annelik	27
2.1.2.2.2. Yoğun annelik	28
2.1.2.2.3. Yeterince İyi Annelik	30
2.1.3. Annelik Algısının Temel Bileşenleri	32
2.1.3.1. Kadın: Toplumda Mücadele Figürü	32
2.1.3.2. Anne: Ailedeki Kadın	36
2.1.3.3. Aile: Toplumun Temel Birimi	38

2.1.4. Annelik Algısını Etkileyen Faktörler	50
2.1.4.1. Olumlu Etkileyen Faktörler	50
2.1.4.1.1. Türk Kültürü Öğeleri	50
2.1.4.1.2. Manevi Değerler	56
2.1.4.2. Olumsuz Etki Eden Faktörler	58
2.1.4.2.1. Türk Modernleşmesi ve Anneye Etkisi	59
2.1.4.2.2. Feminist Düşüncenin Annelik Algısı	64
2.1.4.2.3. Süper Annelik Sendromu	70
2.1.5. Popüler Kültürün Annelik Algısının Dönüşümündeki Rolü	71
2.1.5.1. Sosyal medya ve Annelik Algısının Dönüşümü	73
2.1.5.2. Küreselleşmenin Annelik Algısına Etkisi	80
2.1.5.3. Tüketim Kültürü ve Annelik Algısı	82
2.2. Ebeveyn Öz Yeterliği	84
2.2.1. Öz Yeterlik kavramı	84
2.2.2. Öz Yeterliği Etkileyen Faktörler	89
2.2.2.1. Özdeğer Duygusu	89
2.2.2.2. Anne-Bebek İlişkisi	91
2.2.2.3. Benlik (Kendilik)	92
2.2.3. Ebeveynlik Rolü	96
2.2.3.1. Ebeveyn Davranışları ve Tutumları	99
2.2.3.2. Yeni Nesil Ebeveynlik: Dijital Ebeveynlik	102
2.2.4. Ebeveyn Öz Yeterlik Algısı	104
2.2.4.1. Ebeveyn Tutumlarının Ebeveyn Öz Yeterliği Açısından Değerlendirilmesi	107
2.2.5. Ebeveyn Öz Yeterliğinin Kazanımları	108
2.2.6. Annelik Algısı ile Ebeveyn Öz Yeterliği Arasındaki İlişki	109
BÖLÜM III	112
Yöntem	112
3.1. Araştırma Modeli	112
3.2. Araştırmanın Örneklemi	112
3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	113
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	113

3.3.2. Annelik Algısı Ölçeği	114
3.3.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği	114
3.4. Araştırmanın İşlem Yolu	115
3.5. Veri Analiz Teknikleri	115
BÖLÜM IV	116
Bulgular	116
4.1. Annelik Algısı ile Ebeveyn Öz Yeterliği Ölçeği Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	117
4.2. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Kadın ve Erkek Yetişkinler Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	118
4.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Kadın ve Erkek Yetişkinler Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	119
4.4. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Yaş Grupları Farklı Olan Yetişkinler Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	120
4.5. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Yaş Grupları Farklı Olan Yetişkinler Arasında Anlamlı Bir Fark Var mıdır?	121
4.6. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Eğitim Durumu Farklı Olan Yetişkinler Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	123
4.7. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Eğitim Durumu Farklı Olan Yetişkinler Arasında Anlamlı Fark Var mıdır?	124
4.8. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri Farklı Olan Yetişkinler Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	126
4.9. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri Farklı Olan Yetişkinler Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	127
4.10. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Gelir Durumu Farklı Olan Yetişkinler Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	129
4.11. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Gelir Durumu Farklı Olan Yetişkinler Arasında Anlamlı Farklılıklar Var mıdır?	130
BÖLÜM V	132
Tartışma ve Yorum	132
5.1. Annelik Algısı ve Ebeveyn Öz Yeterliliği İlişkisinin Bulguları Hakkında Tartışma ve Yorum	132

5.2. Annelik Algısı ile İlgili Bulgulara İlişkin Tartışma ve Yorum	133
5.3. Ebeveyn Öz Yeterliliği ile İlgili Bulgulara Yönelik Tartışma ve Yorum	135
BÖLÜM VI	136
Sonuç ve Öneriler	136
6.1. Sonuç	136
6.2. Öneriler	137
KAYNAKÇA	139
EKLER	154
Ek.1. Kişisel Bilgi Formu	154
Ek.2. Annelik Algısı Ölçeği	155
Ek.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği	156
ÖZGEÇMİŞ	158

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo.1. Araştırma Örnekleminin Frekans Analizi.....	116
Tablo.2. Annelik Algısı ile Ebeveyn Öz Yeterliğine Dair Betimsel İstatistikler.....	119
Tablo.3. Yetişkinlerin Annelik Algısı ve Ebeveyn Öz Yeterliği Arasındaki ilişkilere Yönelik Korelasyon Tablosu.....	121
Tablo.4. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Erkek ve Kadın Yetişkinlerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Tablosu.....	121
Tablo.5. Ebeveyn Öz Yeterliği Düzeyleri Açısından Erkek ve Kadın Yetişkinlerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Tablosu.....	122
Tablo.6. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri farklı Olan Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	123
Tablo.7. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analizi Tablosu.....	124
Tablo.8. Ebeveyn Öz Yeterliği Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	125
Tablo.9. Ebeveyn Öz Yeterliği Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analizi Tablosu.....	125
Tablo.10. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Gelir Durumu Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	126
Tablo.11. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından İlişki Düzeyleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analiz Tablosu	127
Tablo.12. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Gelir Durumu Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	128
Tablo.13. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Gelir Durumu Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analizi Tablosu.....	128
Tablo.14. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Eğitim Durumu Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri	129
Tablo.15. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Eğitim Durumu Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analizi Tablosu.....	130
Tablo.16. Ebeveyn Öz Yeterliği Düzeyleri Açısından Eğitim Durumu farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	131

Tablo.17. Ebeveyn Öz Yeterliği Düzeyleri Açısından Eğitim Durumu Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analizi Tablosu.....	131
Tablo 18. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Gelir Düzeyleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	132
Tablo 19. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Gelir Düzeyleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının karşılaştırılmasına yönelik Varyans Analiz Tablosu.....	132
Tablo 20. Ebeveyn öz yeterlik düzeyleri Açısından Gelir Düzeyleri farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	134
Tablo 21. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Gelir Düzeyleri Farklı Olan yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu.....	134

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bir toplumun devamlılığını sağlamada ailenin rolü nasıl önemli bir gerçeklik ise, aile kurumunun en temel aktörlerinden olan annenin rolü de yadsınamaz bir gerçekliktir. Annenin ve anneliğin tüm insanlık tarihi boyunca değerli olduğuna dair kuvvetli veriler olmasına rağmen, günümüz dünyasında giderek zayıflayan ve zaafa uğratılma çabası verilen bir kurum haline gelmiştir annelik. Oysa insanlığın devamında, toplumların varlığını devam ettirmesinde, bu dünyayı daha yaşanabilir tutmaya ön ayak olacak olanlar annelerdir, onların yetiştirdiği çocuklardır. Yani annelik potansiyeli olan bir kadın hayata olumlu bakmayı öğrenmişse, kendi varlığı ile barışık ise yaşadığı toplum için ne kadar önemli bir role sahip olduğunun farkında olacaktır. Başka bir insanın bu dünyaya intibak etmesinde, duygu ve düşünce dünyasını yapılandırmada ne kadar önemli bir role sahip olduğunun bilincinde olacaktır.

Bir insanın hayata pozitif bakması ile, fertlerden oluşan toplumların da ruh sağlıkları yerinde olacaktır. Yaşadığı hayata dair olumlu bakış açısını kazanma sürecinin de bir insanın doğduğu andan itibaren başladığı, çocukların ilk yıllarının onların kişilik gelişimlerinde ne kadar önemli olduğunu bilenler tarafından takdir edilecek bir durumdur. Bu ilk yıllarında insanın kimin yanında olduğu da başlı başına önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Göka, Yüksel & Göral, 2006; Yavuzer, 1988). Kim ne derse desin, kadının biyolojik varlığı anne olmaya uygun şekilde yaratılmıştır. Yeni dünyaya gelen bir insan yavrusunu doğuran kadın/anne doğal olarak ona en güzel şekilde bakabilecek, yaşadığı hayata onu hazırlayabilecek birtakım potansiyel kabiliyetlerle varlığını sürdürür (Eşel, 2009; Küçük, 2018). İşte bu potansiyel güçlerinin farkına varıp onları geliştiren bir anne, yeni bir insanın hayatına doğru dokunuşlar yapabilecek şekilde annelik yapabilir. Yoksa ödünç alınmış fikirler ve toplumsal yaşamı başka toplumların değer yargılarıyla karıştırıp dönüştürme çabalarına kapılarak anne olmanın değerliliğini yok sayarak anneliğe zarar veren bir

kadın, o toplumun her bir kurumuna zarar verdiği gibi annelik kurumuna da zarar vermektedir.

Konu annelik olunca gündeme kadının ve ailenin girmemesi imkânsız hale gelmektedir. Dolayısıyla kadının anneliğe doğru dönüşümünün parametreleri de devreye girmektedir. Annelik kavramının birden fazla kimliği barındırması, Clifford Geertz'in (1973) medeniyet kavramı için dile getirdiği "kalın tasvir"i akla getirmektedir (Kalın, 2010). Annelik için bir tanımlama geliştirmeye kalksak, bu kavram için de böyle kalın bir tasvire ihtiyaç duyacağımız ortadadır. Bu tasvir içerisinde kadının toplumumuzda geçirdiği süreçlerden etkilenecek nasıl değiştiği, anne olmanın biyolojik kimliğin eseri olduğu hemen ardından anneliğin bir kültürden şekillenen toplumsal bir kimliği öngördüğü gerçekleri bizi kuşatmaktadır.

Bu konuyu çalışırken anne olduktan sonraki sürecin yani işin biyolojik ve psikolojik kısmının daha çok alan yazında yer aldığı, ama iş toplumdaki annelik algısına gelince devreye Türk toplumunu kötü hissettiren, kendi kültürümüzden olmayan zihin algılarıyla kuşanmış bakış açılarının negatif enerji saçacak şekilde literatür içinde yer alması (Karaman & Doğan, 2018); toprağını, vatanını seven insanların içini acıtacak türden. Annelerin bir toplumda kilit özne, bir kültürün devamını sağlamada başrolde olduğunu size söyleyen çalışmalar o kadar az ki, konuyu bu yönüyle ele alanlar da işi politikaya, ekonomiye bağlamış durumda. Yani annelik duygusunu alaşağı etme çabaları sosyolojik alanda, toplumsal kaygı taşıyanların iyimser olanları ile değil de kötümser bakış açısı ile çalışanlar tarafından yoğun bir şekilde kuşatılmış durumda .Bu anlamda annelik konusu aslında her toplumda insanlık tarihi boyunca olumlu olarak zihinlere kazınmış iken son yüzyıllarda hatta son yarım asırda ne oldu da annelere ve tabii ki kadınlara bu dünyada horlanan, aşağılanan, sınıfsal ayrılığa tâbi tutulan bir cinsiyet rolü biçildi, kendilerini kötü hissetmelerine ne tür yaşam pratikleri sebep oldu? Tabii ki çalışmanın ekseni bu sorulara detaylı cevap vermeyi sağlayacak türden değil ama, anne olanlar toplumun kadın kesimi olduğundan ve aile kurumunun devamında kadının, annenin varlığı esas olduğundan bu bakış açısını da bir nebze irdelememiz gerekecektir.

Ebeveyn öz yeterliği kavramı, ilkelerini Bandura'nın (1998) temel öz yeterlik teorisinden almaktadır. Sosyal öğrenme ile ilgili bir kavram olan ebeveyn öz yeterliği

aslında toplumsal işleyişte büyük bir pratiğe sahip iken anne-babalar tarafından çok dile getirilen bir kavram değildir. Ancak bu kavramın pratiğinin sağlıklı hali olarak düşünebileceğimiz bir süper annelik meselesi var ki, annelik algısı bahis mevzu iken bu konuyu da ele almadan geçmek uygun değildir. Süper annelik sendromu hem anneliği hem de ebeveyn öz yeterliğini içinde barındıran bir kavram olarak incelenecektir.

Bir toplumda annelik algısının olumlu bir çizgide olması, ebeveynlerinin de çocuklarını yetiştirirken güvenli bir duruşa sahip olacaklarının habercisidir. Anne olmaktan onur duyan kendini değerli hisseden bir kadın, bu değerlilik duygusunu yetiştirdiği çocuklarına aktarma noktasında samimi bir çaba içinde olacaktır. Değerlilik duygusu yerinde yetişen bir nesil, içinde yaşadığı toplumun ve kültürün devamlılığında kilit role sahip olacaktır (Cüceloğlu, 2010). Toplumsal değerlerin yeni nesle aktarıldığı bir toplum, dünya toplumları içinde varlığını üst düzeyde devam ettirebilme noktasında her alanda kendini güçlü hissedecek, maddi ve manevi değerlerini sahiplenerek güvenli bir duruş sergileyebilecektir.

1.1. PROBLEM CÜMLESİ

Bu araştırmanın esasını teşkil eden problem, toplumdaki yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri ile ebeveyn öz yeterliği düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır.

1.2. ALT PROBLEMLER

Araştırmanın alt problemleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Annelik algısı düzeyi açısından erkek ve kadın yetişkinler arasındaki farklılık anlamlı mıdır?
2. Ebeveyn öz yeterliği düzeyi bakımından erkek ve kadın yetişkinler arasındaki farklılık anlamlı mıdır?

3. Annelik algısı düzeyi açısından eğitim durumu farklılığı olan yetişkinler arasında görülen farklılık anlamlı mıdır?
4. Ebeveyn öz yeterliği düzeyi açısından eğitim durumu farklılığı olan yetişkinler arasındaki farklılık anlamlı mıdır?
5. Annelik algısı düzeyi bakımından evlilik süresi farkı olan yetişkinler arasındaki farklılık anlamlı mıdır?
6. Ebeveyn öz yeterliği düzeyi bakımından evlilik süresi farklılık gösteren yetişkinler arasındaki farklılık anlamlı mıdır?
7. Annelik algısı düzeyi bakımından gelir düzeyi farklılığı olan yetişkinler arasındaki farklılık anlamlı mıdır?
8. Ebeveyn öz yeterliği düzeyi bakımından gelir düzeyi farklı yetişkinler arasında anlamlı farklılık var mıdır?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma kapsamında ele alınan annelik algısı ve ebeveyn öz yeterliği değişkenleri toplumdaki tüm bireylerin hayatına bir şekilde dokunmaktadır. Her birey ya annedir ya da bir annenin yetiştirdiği kişidir. Dolayısıyla kadın olsun erkek olsun, herkesin zihninde anneler ve anneliğe ilişkin bir algı yer eder, bu kaçınılmaz bir durumdur. Bu algının toplumsal ve kültürel bir kimlik olması anneliğe ayrı bir değer katmakta, annelik kurumu toplumun sürekliliğini ve canlılığını sağlayan çok önemli bir rol olarak işlev kazanmaktadır.

Ülkemizde annelik algısını özellikle biyolojik boyutuyla, kısmen de psikolojik boyutuyla ele alan çalışmalar bir hayli fazla iken, sosyolojik boyutu çoğunlukla zihinleri negatif algılarla örecektir, toplumu oluşturan bireyleri yetiştiren ebeveynlerin öz yeterlik düzeyini olumsuz bir şekilde etkileyen çalışmalarla doludur. Kadınlar eğer anne olmuşlarsa- ki doğal olan çoğunlukla kadınların anne olmasıdır- bu yeni kimlikleri ile kendilerini mutlu hissetmeleri, güzel duygulara sahip olmaları değil, sanki kötülüklerle örülmüş bir hayat onları bekliyormuş gibi lanse edilmektedir.

Oysa özünde sevgi, merhamet, fedakârlık, şefkat, iyilik olan bu özel konum, sadece kadınların kendiliğinden edinebildikleri bir özelliktir (Küçük, 2018). Duygusal zekanın doğru kullanımı, bu edimi en güzel bir şekilde kullanmayı, insanlığa yararlı hale getirmeyi öngörür. Eğer yolunda gitmeyen bir şey varsa, sebebi bulup çözüm üretilmeye çalışılır. Yoksa özünde iyi olan insanî bir özelliği yok sayıp ortadan kaldırmaya çalışmak ya da insana yakışmayan yapay birtakım yollarla dolaylı olarak annelik özelliğini kazanmaya çalışmak (Öztan, 2015), aslında insanlığa karşı bir suç işlemeye kadar gidebilir.

Tam da bu nokta da annelik algısına karşı olumsuz bir bakış açısı ortaya koyan zihin algısının açıkçası anlaşılması ve ortaya konması gerekmektedir. Kadının ezilmişliğinden, horlanmışlığından dem vurup toplumu cinsiyet noktasında kutuplaştırmaya çalışanlar bin yıllar öncesinin pratiklerinin bugünkü yansımalarıdır. Evet, cahil kalmış toplumlarda kadına çok çeşitli aşağılama biçimleri mevcuttu. Bugün kadına ikinci sınıf payesi biçen, onu elinde oyuncak gibi kullanabileceği bir meta gibi gören zihniyet bu cahili kalıntıları taşıyanlardır. O zaman önerilecek olan; aşağılanan kadının annelik edimini (özellikliğini) ortadan kaldırmak değil, kadını aşağılayan o cehaleti yeryüzünden silme çabası olmalıdır. Yani kadını aşağılayan, horlayan erkekler ya da kadınlar eğitilmelidir. Kadını doğal olarak sahip olduğu annelik duygusundan dolayı suçlama yarışına girenler, kendilerine ve yaşadıkları topluma karşı sevgi ve saygıları bir şekilde zarar görenlerdir.

Toplumsal ve kültürel değişimle yaşanan olgu değişimleri annelik algısını da etkilemiştir. Bu değişimlerle annelik kurumu, ataerkil olan ve olmayan şeklinde negatif ve pozitif söylemi çağrıştıracak bir sınıflamaya uğramıştır (Ezgin Ağılı, 2017). Popüler kültür olarak tanımlanabilen sosyal medya, küreselleşme ve tüketim kültüründe annelik rollerinin nasıl üretildiğine yönelik söylemlerin annelik algısını nasıl etkilediği de ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Annelik algısının olumlu bir şekilde oluşumu, ebeveynlerin çocuklarını her noktada sağlıklı yetiştirebilmelerine zemin hazırlayacak, çocuklarının ihtiyaçlarına doğru karşılıklar verebileceklerine dair inançları anlamına gelen ebeveyn öz yeterliliğini de olumlu düzeyde etkileyecektir. Annelik algısı ile bu algıyı oluşturmada etkin olan toplumdaki kadın, anne ya da aile algısını çeşitli sebeplerle zayıflatma çabası verildiği

takdirde, ebeveynlerin çocuklarını sağlıklı bir şekilde yetiştirmeye yönelik inançları zedelenecek ve çocukların yetiştirilmesi noktasında bir karmaşa ortamı ortaya çıkacaktır.

1.4. TANIMLAR

Annelik Algısı: Kadının biyolojik bir özelliği olan doğurganlığı sonucunda anne olmasının ona kazandırdığı psikolojik özellikler ve yaşadığı toplumdan kaynaklanan kültürel özelliklere sahip olmasına dair zihinlerde oluşan bir yapılanma, bir düşünme biçimidir.

Öz Yeterlik: Bireylerin karşılaşabilecekleri muhtemel durumların üstesinden gelebilmeleri, başa çıkabilmeleri için ihtiyaç duydukları davranışları konusunda ne kadar iyi olduklarına dair inançları, oluşturdukları yargılarıdır (Bandura, 1982).

Ebeveyn Öz Yeterliği: Anne ve babaların ebeveyn rollerine ilişkin bilgileri ve bu bilgileri pratiğe dönüştürme konusundaki beklentilerinin derecesi; çocukların gelişim ve davranışları üzerinde olumlu bir etki bırakabilmek üzerine oluşturdukları bilinç; bu ebeveynlerin kendilerini ebeveynlik rollerine ilişkin yeterli görmelerinin dereceleri gibi farklı tanımlar geliştirilmiştir (Aksoy & Diken, 2009).

1.5. KISALTMALAR

AAÖ: Annelik Algısı Ölçeği

EÖYÖ: Ebeveyn Öz Yeterliği Ölçeği

TAYA: Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. ANNELİK ALGISI

2.1.1. Annelik Kavramı

Toplumun temel birimini aile, ailenin çekirdeğini de “anne” oluşturur. Anne kavramı denince, çocuk sahibi olmak akla gelir. Biyolojik olarak anne olma niteliği de “annelik” tir; fakat sadece çocuk sahibi olmanın değil, bu özellikle başlamış olan fiziksel, duygusal ve toplumsal bütünlüğün de ifadesidir (Küçük, 2010; Türkçe Sözlük, 1983; Türkdogan, 2013). Annelik için tanımlanan biyolojik, psikolojik ve sosyolojik etkenler hem toplumun devamı hem de sosyokültürel değerlerin aktarımı için önemli rol taşımaktadır. Çünkü annelik kavram olarak; anneye özgü ve özel bir yetenek olarak “sevgi, iyilik, doğruluk, şefkat, fedakârlık ve merhamet” gibi duyguları içine alan bir gerçekliktir. “İyilik duygusunun dünyaya dahil olduğu kapı, annelik duygusudur” ifadesi bu durumu kısaca özetler (Burç, 2015; Tarhan, 2005). Annelik; genlerle gelen, yaratılış kaynaklı kadına özgü doğasında olan bir yapıdır. Doğrudan anne ve çocuk arasında gözlemlenen duygusal bağı da içine alır. Bu duygusal bağ; anne ve çocuk için, en etkin ve en önemli bağıdır. Annelik bağının da doğumdan sonra anne ile bebek arasında birkaç gün içinde gelişen duygusal bağ olarak tarif edilmesi de bu gerçeği açıkça anlatır (Bakırcıoğlu, 2012; Bars, 2014; Tarhan, 2005).

Aslında anneliği kavram olarak değerlendirirken anne olma ya da annelik deneyimi ile annelik yapma yani kurumsal annelik arasındaki ilişkiler de anlaşılacaktır. Anne olma ya da annelik deneyimi (motherhood) daha çok annelik davranışı şeklinde açıklanabilir. Kurumsal anlamdaki annelik ya da annelik yapma (mothering) daha çok annelik rolü olarak karşımıza çıkan (Ghosh, 2016), sosyal bilimlerin ağırlıklı problemli olarak baktığı ve bu yolla ikisi arasındaki farkı ayırt etme bilincini çeşitli sebeplerle edinmemiş kitlelere, annelik değerini olumsuz yansıttığı kavram karşılığıdır. Annelik kavramını zihinlerde daha iyi yapılandırmak amacıyla; anne

kelimesinin kökeni, anne kimliği, annelik davranışı ve annelik rolü şeklinde alt başlıklar ele alınacaktır.

2.1.1.1. Anne Kelimesinin Kökeni ve Anlamı

Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleriyle birlikte, oradaki yerel uygarlıklardan kalmış olan söz varlıklarından etkilendiği düşünülebilir. Dilbilimcilerin ortak görüşü, genel olarak Türkçe 'de yaşayan bir kelimenin anlamının bilinmemesi, batıda Rumca ya da Yunanca, doğuda Ermenice kökenli olabileceği şeklinde izah edilmektedir.

Fakat Hitit (Eti) ve onlara etki eden başka dillere bakılmaksızın bir sonuca varmak doğru değildir. Eski Anadolu dillerine dair çalışmalar arttıkça, “anne” kelimesi gibi kökeni tartışmalı kelimeler için kolaylıklar sağlanacaktır. Eski Türkçede “anne” nin karşılığı olan “ög”, günümüzde annesi vefat etmiş çocuklar için kullanılan “öksüz/ögsüz” sözcüğü ile günümüzde de kullanılmaktadır. Ö:g sözcüğünün diğer anlamının “doğum” olması ile, bugün kullanılan anlam ilişkili görülmektedir (Ayan, 2011).

Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü eserinde Eyüboğlu (1991), “anne” sözcüğünün Hitit (Eti) dilindeki “annas” sözcüğü ile ilişkili olduğunu belirtir. Türk diline doğrudan Hitit dilinden geçtiğine dair şüpheli yaklaşır, ama sözcüğün “doğurucu” anlamına gelen bir kök anlam içermesi ve bu anlamın Türk dilinde olmayışı, Türkçedeki ana, anne sözcüğünün kökeninin yabancı olduğu düşüncesini getirir. Türk dilindeki “an” kökünün erkek niteliği gösterdiğini belirtir ve örnek vererek “anuk”, “angış”, “angay” gibi sözcüklerin Asya Türkçesinde erkek adı olduğunu belirtir. Bu sebeple Eyüboğlu “anne”nin kökeninin Anadolu dillerinde olma ihtimali üzerinde durur ve hitit dilinde “an” ile başlayan kelimelerde doğurucu bir özellik olduğunu belirtir: annivaltar (çocuk doğurma gücü), anniyatar (analık), sal annatar (gebe kalma) gibi örnekler verir (Eyüboğlu, 1991). Anadolu dillerinde “an” kökünün doğurma, üreticilik, dişilik gibi nitelikleri belirten eylemleri anlattığı bilinmektedir. Annasa (Hanım kraliçe) gibi (Ayan, 2011).

Anne kelimesinin rastlandığı en eski kaynağın “ana” olarak 900 yılından önce Uyгурca maniheist metinler olduğu tespit edilmiştir. 14. yüzyıldan itibaren kayıtlara geçen

“âne” biçimi Şemseddin Sami’ye göre İstanbul şivesidir. Eski Türkçede yaygın olan anne anlamına gelen “ög” kelimesinin yerini almıştır. Anne kelimesi, 1924 yılında yayınlanmış olan Mehmet Bahaettin’in eseri ‘Yeni Türkçe Lügat’ içinde yer almaktadır. Muhtemelen “n” sesi bebeklerin ilk çıkarmaya başladığı seslerden olduğundan, bebek dili etkisiyle oluşmuş bir duplikasyon-çoğalma, kopyalanma-kelime görünümündedir (WEB1). Nitekim bazı toplumlarda “nana” ya da “mama” kelimelerinin anne anlamında kullanılması da bu duruma delil olarak gösterilebilir. Arapçadaki anne anlamına gelen “ümm” kelimesinde yine yan yana iki “m” harfinin yer alışı bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Kelime anlamı incelenirken daha çok eski Türkçede var olan, fakat hala Anadolu’da kullanılan “ana” kelimesinin Arapçadaki “ümm” anlamıyla örtüştüğü anlaşılmıştır. Anne kelimesinin aslının ‘ana’ kelimesi olduğu hesaba katıldığında iki dilin, ortak din ve kültür öğelerine sahip olduğu gerçeğinden hareketle, anlam açısından da ortaklık görülmektedir. Ortak anlamlar içerisinde insanın ve hayvanın yavru sahibi olan dişisi, anne, valide; kaynak, menşe (içki kötülüklerin anasıdır): kendisine benzeyen şeyler içinde ve kendi cinsinden olanlar içerisinde en önemli, temel, esas, asıl (ana damar, ana boru, vb.) zikredilebilir.

Anne kelimesi anlam olarak; çocuk doğurmuş kadın, ana, vâlîde, mâder, anne yerine konulan ya da öyle imiş gibi saygı duyulan yaşı büyük kadın, bazı yerlerde kadın isimlerinden sonra ve saygı ifadesi olan unvan sözü ya da halk arasında yaşlı kadınlara yönelik hitap sözü olarak kullanılmaktadır. Mecaz anlamda bir şeyin meydana gelmesine sebep olandır. Annenin aslı olan “ana” kelimesinden yapılmış deyimlerin çoğu “anne” şekliyle de kullanılır: Anne kucağı, anne tarafı, anne kokusu, anne yarısı, anne olmak, annesi kılıklı, annesine bak kızını al, annesinin kızı gibi (WEB2).

Türkçe günlük dilde içinde ‘ana’ ya da ‘anne’ kelimesinin geçtiği o kadar çok deyim ve atasözü vardır ki, bu durum bile tek başına ‘anne’ fikrinin toplumda ne kadar yerleşik olduğunu görmek ve anneye verilen önemi anlamak açısından değerlendirilebilir. Gündelik dilde yerleşik olan bu deyim ve atasözleri toplum hafızası anlamına geldiğinden ayrıca çalışılması gereken bir konu başlığıdır.

2.1.1.2. Annelik Kimliği

Annelik kimliği denince, toplumsal ile bireysel olan arasındaki deneyimlerin kesiştiği noktalar akla gelir. Çünkü bir taraftan kişinin en derin deneyimlerinin merkezindedir, bir taraftan da toplumsal olanla ilgili birçok unsuru içinde barındırır (Rich, 1986). Anne olma ile beraber kadınlar kendilerini tanımlamak için yeni karşılıklar bulurlar ve yeniden bir kimlik geliştirme sürecine girerler (Beydağ, 2007; Mercer, 2004).

Kimliğin toplumsal gerçeklik ile bireysel gerçekliğin kesişme noktasında ortaya çıkan bir kavram olduğundan yola çıkarak; toplumsal gerçekliğin nasıl inşa edildiği ve bireylere kimlik olarak aktarıldığını Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın gündelik hayatın oluşumu ve toplumsal gerçekliğin üretilmesi ve devam ettirilmesine yönelik düşüncelerini teorik zemin anlamında kısaca ifade edebiliriz. Toplum gerçeği döngüsel bir süreçtir, üç saç ayağı üzerindedir: Dışsallaştırma, nesnelleşme ve içselleştirme. Dışsallaştırılan gerçeklik kendi gerçeğimizin meşrulaştırılması ve öteki gerçekliklerin hiçleştirilmesi ile zamanla kurumsallaşır ve nesneleşir. Nesnelleşen gerçek, sosyalleşme sürecinde sahip olunan asli ve tali kimlikler şeklinde içselleştirilir. İçselleştirilmiş olanın da rol ve eylemlerle tekrar dışsallaştırılması ile döngü tamamlanmış olur.

Kimlikler bu döngü halinde gündelik hayat içinde çeşitlenerek (asli ve tali kimlikler olmak üzere) üretilirler. Annelik kimliği de bunlardan biridir; anneler tarafından dışsallaştırılır, nesnelleşir, yeni anneler tarafından içselleştirilir ve zamanla “şey”leşir ve artık alışılmış bir kimlik olarak gündelik hayata dahil olur. Bu döngünün tekrarı toplumsal gerçekliklerin giderek daha net bir şekilde toplumsal gerçekliklerin ve bireysel kimliklerin ortaya çıkmasını sağlar (Metin, 2011).

Kimlik tartışmaları, aydınlanma dönemine kadar dayandırılrsa da psikoloji alanında kimlik tartışmalarını başlatan isim olarak William James gösterilir (Hammack, 2008). Kimliği, bireysel aynılığın bilinci şeklinde tanımlamıştır. Bu yılları takiben Cooley (1902) tarafından ayna kimlik kavramı ortaya atılmıştır. Ayna kimlik, başkalarının bizi gördüğü göz ile benliğimizi (kendiliğimizi) inşa etme fikrine dayanır. Kimlik konusunu çalışmalarına dahil eden ve bu konunun önemli isimlerinden olan Erikson, gelişimsel dönemleri incelerken bu kavramı tartışmıştır. Erikson çalışmalarında, kimliği psikanalitik bakış açısıyla harmanlamış ve gelişim basamaklarından biri olarak

ortaya koymuş, ama bu arada kimliği kültürel ve tarihsel bağlamdan koparmamıştır (Hammack, 2008). Onun gelişim teorisi kapsamında; bilişsel görevlerle ilgili tutarlı, sabit ve sürekli bir düzeye ulaşmak, kimlik gelişiminde normallığın işaretidir (Erikson, 1959) ve bu teori ekseninde kimlik, bütünlük ve devamlılık göstermesi gereken temel bir kavram olarak sunulur (Holland & Lachicotte, 2007'den akt. Alparslan, 2020).

Marcia (1966), bu teoriyi desteklemiş ancak farklı olarak gelişimi keşfetme ve bağlılık boyutlarıyla ele almıştır, yani örneğin değerler, inançlar ve hedefleri sorgulama ve bunlara duyulan bağlılık bir ölçüm birimi olarak değerlendirilmiştir (Hammack, 2008). Kimlik, bir tutum ya da anlayıştan çok içsel bir yapıdır, bu yapı sağlam inşa edilirse, kişi güçlü ve zayıf taraflarını daha iyi bilir; kendi öznelliğini fark eder, ayrıca etrafındaki insanlarla ortak olduğu noktaları da doğru keşfedebilir. Ters durumda birey kendini değerlendirebilmek için dışındaki kaynaklara başvurmaya mecbur kalacaktır (Marcia, 1980'den akt. Alparslan, 2020).

Ana akım sosyal psikolojideki kimlik yaklaşımına eleştirel bakışla yönelen sosyal inşacı paradigma, kimlik kavramının sürekli yeniden inşa edildiği gerçeğini vurgulayarak, kimliğin dönüşen, devinen, dilde ve dil ile var olan bir olgu olduğunu belirterek yeni bir kimlik tanımı arayışına girmiştir (Wetherell, 2008). Sosyal inşacı paradigma; kimliği, ideoloji ve söylemden bağımsız görmez. Toplumdaki roller ve sosyal temsillerle iç içe olması sebebiyle sosyal açıdan da oldukça merkezi bir konumdadır; günlük hayattaki konuşmalarda, kurumsal düzeyde, sahip olunan objelerde nerdeyse her alanda yaşanan ve kamusal olarak da oluşturulan bir yapıdır (Benwell & Stokoe, 2006).

Kadınların anne olma süreci karmaşık bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte kadınlar bir taraftan önceki kimliklerinin kaybına ilişkin yas benzeri bir süreç, bir taraftan da kimlikleri için yeni bir dönüşüm süreci yaşarlar (Laney, Lewiss Hall, Anderson & Willingham, 2015'ten akt. Uçakçı Asalıoğlu, Ercan, Erdem & Tüfekçi Akcan, 2020).

Kadın kimliği konusunda yapılan çalışmalar, anneliğin kadın kimliği için merkezi bir rol olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Kadınlık ve annelik arasındaki bu ilişki, kimlik inşası açısından büyük önem arz etmektedir (Alparslan, 2020). Kadınların anneliğe ilişkin görüşleri üzerine temellendirilen bir çalışmada, çocuk sahibi olsa da

olmasa da kadınların anneliğe karşı yoğun duygular yaşadığı ve bunu dile getirdikleri tespit edilmiştir. Aynı çalışmada araştırmaya dahil olan kadınların tamamı anneliği sevgi, şefkat, fedakârlık, çocuğun hayatlarının merkezinde olması şeklinde tanımlamışlardır (Uçakcı Asalıoğlu & diğerleri, 2020).

Annelik kimliğinin özünü, içinde yetişmiş olduğu toplumun kültürel kavram haritası ve koşulları biçimlendirir. Annelik, geleneksel toplum ilişkilerinden beslenerek gelişen bir süreç olmasıyla beraber, annelik kimliğini besleyen farklı kültürel ve toplumsal ilişki ağları bu süreçte katkıda bulunur. Bundan dolayı annelik kimliği geleneksel olandan modern olan toplumsal ve kültürel yapılara geçiş sürecinde farklı beklentiler doğrultusunda tekrar şekillenmektedir.

2.1.1.3. Annelik Davranışı: Annelik Deneyimi (Motherhood)

Annelik tipik davranış kalıplarının çok yoğun olarak gözlendiği fizyolojik bir durumdur. Canlıların memeli türlerinin devamı tamamen yeni doğan bebeğin anneye bağımlı halde yaşadığı belli bir dönem için detaylı annelik hizmetinin bebeğe sunulmasına bağlıdır. Anne beyni, kendi akranları olup da doğurmayan kadınların beyninden bariz bir şekilde farklıdır, özellikle de kendi yavrusunun ihtiyaçları noktasında çok duyarlı olduğu kesindir (Eşel, 2010). Yeni doğum yapan dişide bebeğin doğmasının ardından annede davranış değişiklikleri gözlemlenir. Gözlemlenen bu davranışlar bebeğin acilen bakımı ve korunmasını sağlayan davranışlardır ve “annelik davranışı” olarak adlandırılır (Brunton & Russell, 2008’den akt. Eşel, 2010).

İnsanlarda ve hayvanlarda annelik davranışının gelişebilmesi için genetik, çevresel ve hormonal etkenlerin bir arada geliştirerek gerçekleştirdikleri özel nöral yollara ihtiyaç duyulur. Genetik olanlardan kastedilenlere örnek olarak; oksitosin, östrojen, prolaktin, alfa reseptör genleri belirtilebilir. Çevresel olanlara bebeklik ve çocukluk döneminde örnek alınan anne davranışları, doğum öncesi ve sonrası bebekle karşılaşma, bebeğin uyarısı örnek verilebilir. Hormonal olanlara örnek olarak da doğum öncesinde östrojen ve progesteron, doğum sırası ve sonrasında oksitosin, prolaktin ve kortikotropin salgılatıcı hormon (CRH) sayılabilir. Bu özel işlem, nöral yolların gelişimini sağlayan sinir hücrelerinin yeniden şekillenmesi sonucudur. Dişi

beynin annelik davranışları, doğumun ardından başlar ve dişinin üretkenlik yaşlarında (ergenlikle başlayan döngüler, hamilelik ve anne-çocuk ilişkileri sırasında) hızlanarak ilerler. Kendine özgü bir şekilde beyin kişinin yeni deneyimlerini ve yeni davranışlarını kodlama mekanizması (nöral plastisite) neticesinde gelişir ve oturur.

Doğumla birlikte annelik görevinin uygulanmasını kolaylaştırmaya yarayan anne beynindeki ödül sistemleri harekete geçirilir. Eşel'in (2010) bu çalışmasında, nöral bilimlerdeki gelişmeler ışığında annelik davranışının dayandığı nörobiyolojik temeller gözden geçirilmiş ve mevcut durumda çok da iyi anlaşılmamış olan bu konu ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Aynı çalışmada sosyal uyarının temel kaynağını anne-çocuk ilişkisinin oluşturduğu, dolayısıyla anne bakımının sosyalleşmenin temel kaynaklarından biri olduğu vurgulanır. Annenin çocuğunun ihtiyaçlarına karşı duyarlı olması, insanlarda “zihin okuma” olarak bilinen (ToM ya da theory of mind), empati yeteneği ve duyguları anlamının bu denli gelişkin olmasını sağlamış olabilir (Eşel, 2010).

Annelik, biyolojik bağlamda anne olma olarak nitelenir. Fakat annelik biyolojik özelliğin yanında psikolojik ve sosyolojik yönden farklı boyutlar içermektedir. Toplumlarda “kutsal” olarak nitelenip, kabul gören annelik, bahsedilen bu üç boyut ekseninde hem “doğurganlık” niteliğine sahip olma, hem neslin devamını sağlayabilmesi açısından çok önemli bir olgu olmakla beraber, birtakım sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Zorlu sorumluluklar gerektirmesi nedeniyle annelik, Yaratıcının kadınlara lutfettiği eşsiz bir nimettir. Çünkü annelik; yaratılış açısından (fıtraten) doğurganlık (neslin devamı), besleyicilik (süt hakkı), koruyucu/savunucu olma, rehberlik etme, öğretici/eğitici olma ve elçi /arabulucu olma gibi bazı işlevlere sahiptir. Anneliğe has bu işlevlerin çok boyutluluğu sebebiyle kadına toplumun nazarında önemli bir toplumsal rol ve işlev kazandırmaktadır (Küçük, 2018).

Doğuştan gelen duygular ancak bir anlam ifade eden koşullar yerine geldiğinde anlaşılabilir ya da ortaya çıkabilir. Hatta sanıldığının tersine ‘annelik toplumsal öğretilerdir’ düşüncesinin aksi olarak anne olmama ya da annelik yapmamak toplumsal etiketlerden ve toplumsal statülerden kaynaklanmaktadır. Anne olmama tercihini kullananlar annelik duygusuna tamamen uzaktır gibi bir sonuca varılmaz. Bu

duygunun çeşitli sebeplerle öncelik sıralamasında daha aşağılarda yer bulmasından kaynaklanmaktadır. Kariyer, maddi imkanlar, sosyal durum, ailevi ve toplumla ilgili sıkıntılar bu sebeplerden sayılabilir. Psikolojik ve toplumsal bazı şartların ortaya çıkmamasından kaynaklanan annelik duygusunu tanıyıp hissedemezler. Söz konusu bu şartlar ciddi bir duygu karmaşası yaşamalarına sebep olur. Bir kadının anne olması ile edindiği annelik duygusu yaşanan toplumdan öğrenilmez, fakat annelik yapabilmek için deneyim kazanımı, bu kimliğin evreleri toplum içinde öğrenilebilir (Dönmez, 2019).

Kadın için duygusal anlamda duyarlılığın arttığı bir evre olan annelik, genel olarak mutluluk ve onu takip eden tamamlanma duyguları ile dillendirilmektedir. Bir kadının gebelik süreci ile başlar ve hayatı boyunca devam eder (Uçakcı Asalıoğlu vd., 2020). Annelik, kadının doğal olarak biyolojik kimliğiyle anne olmasının ardından kazandığı sevgi, şefkat, merhamet, fedakârlık, iyilik gibi psikolojik özellikler ve toplumdan edinilmiş olan sosyal, kültürel bir kimliği de içinde barındırır. Diğer bir ifadeyle annelik, bir kadının biyolojik bir özelliğin ardından anne olma ile psikolojik ve sosyolojik bir kimlikle hem kendi hayatına hem de yaşadığı toplumun hayatına yönelik bir canlılık, bir işlevsellik kazanmasıdır. Marshall'ın (1991) sosyoloji sözlüğünde annelik, anne olma deneyimini yaşamının pratik gerçekleri ve toplumsal açıdan önemini kapsayan bir terim olarak ifade edilir.

2.1.1.4. Annelik Rolü: Annelik Kurumu (Mothering)

Anneliğin bir sanat olduğuna dair geliştirilmiş olan bazı söylemler, rol kavramının tiyatrodan esinlenerek söylenmiş bir kavram olmasından kaynaklanabilir. Tiyatrodan esinlenmiş olan rol, sosyolojik bir terimdir. Sosyal bir yapı içinde kişinin bulunduğu pozisyonu ve bu pozisyonla ilgili ayrıcalıkları, sorumlulukları ve başka pozisyonadaki insanlarla etkileşiminin nasıl olması gerektiğine dair kuralları gösterir.

Rol kavramı toplumsal düzlemde sıklıkla karşılaşılan bir kavramdır. Toplumsallaşma neticesi ortaya çıkan insan ilişkileri çeşitli rollerle nitelendirilir. Annelik rolü, babalık rolü, ebeveyn rolü, akrabaların her biri için biçilen roller, kadınlık rolü, erkeklik rolü gibi pek çok rol karşımıza çıkar. Hatta toplumdaki bir erkek ya da kadın aynı anda

çeşitli rollere sahip olabilir. Öğretmen bir anne, okulda eğitici rolünde evde anne, eş, ebeveyn, teyze, hala, gelin rollerinden birkaçına birden sahip olabilir. Kimliklerin gündelik hayatın oluşumunda nasıl şekillendiğine ilişkin yorumlayıcı sosyologlardan Berger ve Luckman'ın ileri sürdüğü gerçekliklerin dışsallaşması, nesnelleşmesi ve içselleşmesi süreçlerini hatırladığımızda; eylemlerin kurumsallaşmasıyla beraber rollerin doğduğu gerçeği de anlaşılabacaktır.

Rol, tipleştirilmiş öznenen beklenen davranıştır. Toplumda birey, rolleri yerine getirmekle sosyal dünyaya iştirak eder. Bu rolleri içselleştirdiği zaman, aynı dünya onun için de nesnel olarak gerçek hale dönüşür. Rol, gündelik hayatın ortaya çıkmasında çok önemli bir kavramdır. Berger rol ile kurumlar arasındaki bağlantıyı şöyle kurar; kurumsal düzen, bir yandan icra edilen roller yerini buldukça gerçek olur, öte taraftan roller, karakterlerini tanımlayan ve kendi içlerinde anlam kazandıkları kurumsal düzeni oluşturan yapıyı temsil ederler (Berger'den akt. Metin, 2011).

Hiçbir kurum verili değildir, üretilmiştir. Bu üretilmişlik bir defaya mahsus değildir, her gün yeniden üretim devam etmektedir. Toplumsal düzen kurumların bir bütünüdür. Kurumlaşan eylemler yeni nesil tarafından tekrar edilir. Eylemin kurumsallaşmasıyla birlikte roller doğar ki, annelik rolünün doğuşu bu tanıma çok oturmaktadır (Metin, 2011).

Annelik rolü hem toplumsal hem de kültürel olarak belirlenir ve annelik rolü için yüklenen anlam ve değerler toplumdan topluma değişebilir (Maher & Saugeres, 2007). Toplumun sahip olduğu değerlerin anneliğe biçtiği roller, sosyokültürel bir kurguyla anneliğin öneminin sürmesinde etkili olmuştur (Burç, 2015).

Anneliğe dair bilgi, kadın kimliği açısından eski bir bilgidir, ama yaşantı olarak yenidir. Annenin bu rolünden başarıyla çıkması ve rolünden doyum sağlaması önemlidir. Bu yüzden annenin kendi kendini fark etmesi, yaşamda doyumunun artması, kendisine ait yeterlilik algısını olumlu yönde dönüştürebilmesi; annelik rolünün keyfine varmasını ve hakkını vermesini sağlayacaktır (Çankal Seçil, 2018).

Annelik, kadının doğal olarak biyolojik kimliğiyle anne olmasının ardından kazandığı sevgi, şefkat, merhamet, fedakârlık, iyilik gibi psikolojik özellikler ve toplumdan edinilmiş olan sosyal, kültürel bir kimliği de içinde barındırır. Diğer bir ifadeyle

annelik, bir kadının biyolojik bir özelliğın ardından anne olma ile psikolojik ve sosyolojik bir kimlikle hem kendi hayatına hem de yaşadığı toplumun hayatına yönelik bir canlılık, bir işlevsellik kazanmasıdır.

Alparslan'a (2020) göre, annelik kadın için bir tamlayıcı imge işlevi görmekte ve anneliğın doğal olduğu miti toplumsal zeminde kazanılmaktadır. Annelik doğal halinde oluştuğu müddetçe sarsılmaz bir kutsallıkla kuşatılmış olur. Tam da bu sebeple annelik, toplumsal alanın pek çok imge ve değeri yüklediğı kimlikssel ve merkezi bir duraktır. Annelik, aile içinde kadın için özel alanın kamusal olan değeriyle şekillenmesini sağlayan bir aracı görevi görür. Toplumun kültürel değeriğini taşıyan ya da evde üretilmiş olan değeri kamusallaştırma içeriğine sahiptir.

Annelik, kadının fiziksel ve duygusal anlamda doyuma ulaşabilmesi için toplumda gerekli olarak görülür ve hatta dayatma boyutuna getirilir (Phoenix, 1991'den Alparslan, 2020). Bu durumda, çocuk sahibi olamamış kadın da toplumun annelik ile kadınlık arasındaki ilişkisine yönelik bakıştan etkilenir. Diğer bir ifadeyle, annelik ve kadınlığın ilişkilendirilme şekli bir yandan bazı psikolojik problemlere yol açma potansiyeline işaret eder (Alparslan, 2020).

Annelik, geleneğı sürdürerek modern yaşama uyum sağlayan, evin merkezinde yer alan, başarılar ve yeterliklerin inşasında ön ayak olan, duyguların taşıyıcısı olarak kadına yönelik eksikliklerin giderilmesi gibi işlevi olan bir yapıdır. Kadındaki eksikliği gidermekle birlikte annelik, kadınlığın cinsiyetsiz gibi algılandığı bir imgelemi de gösterir. Annelik, kadının cinselliğı konusunda duyulan kamusal endişe düzeyinin dengelendiğı, düzlendiğı bir kimlik şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Yücebaş, 2018).

Kadının vücut yapısı tamamen insan neslinin devamına dönük olduğu için bedensel yazgısının annelikle tamamlandığını belirten Beauvoir, anneliğın bir kadın için doğal görev olduğunu da ifade eder. Bunu bazı örneklerle açıklamasının ardından “analık içgüdü”nün olmadığını, en azından bu düşüncenin insan cinsine uygulanamayacağını söyler. Tabii ki bu anlayış, feminizmin konuya bakışı noktasında bir çelişkidir ve fikirlerinin tutarlılığı noktasında soru işaretleri doğurur.

Bütün aile yapılarında; geleneksel aile, çekirdek aile, hatta modern dönem endüstri toplumu ailesine kadar her dönem, bir kadının en net rolü ve bir annenin en büyük sorumluluğu bir çocuğu dünyaya getirmek ve ona gerektiği gibi bakmaktır. Bir kadının anne olarak ailedeki rolü sıcak, güven veren ve duygusal anlamda destek vericidir (Haralambos, 1984'ten akt. Uğurlu, 2013).

Anneliği odağa alarak yapılan bazı gözlem ve çalışmalar, anneliğin ve çocuk bakımının doğuştan kadınlık özelliği değil de sonradan oluşan sosyal yapılandırmalar olduğunu ortaya koyar (Yücebaş, 2019). Farklı toplumlardaki tartışmalar anneliğin, bu kavram içinde var olan anlamlar ve anneliğin sosyolojik tanımının içeriği çerçevesinde geliştiğini ve anneliğin çekirdek aile sınırları içinde ve anneliğe ilişkin yaygın ideolojinin etkisindeki kadınların maruz kaldıkları çatışmalı duruma dikkati çeker. Bu konuda yapılan bir çalışmada aynen şöyle bir ifade yer alır: “Bir taraftan iyi anneler olmayı istiyoruz ama diğer taraftan da iyi anne olarak gösterilen kadın modelinin pek çok niteliğine karşı mücadele veriyoruz; ‘iyi anne’ fikrinin evrensel bir figür olmadığı, özel toplumsal ve kültürel pratiklerin ürünü olduğunu biliyor olsak bile!” çelişkisiyle dile getirilmektedir.

Günümüzde bazı araştırma ve tartışmalar, bir ideal olarak “iyi anne”nin nasıl olunduğu ekseninde yoğunlaşmaktadır. Fakat bu idealin modern yaşamda kadına çelişkiler yaşattığı bir gerçektir. 90’lı yıllarda kadın sadece “ev kadını ve anne” diye görülüp bilinmekten kaygı duymaya başlamıştır. Bazı görüşler kadının anne olmasının, erkek ve kız çocuklarının farklı kimlik yapılanmalarını ortaya çıkardığı, bir gencin kadın ya da erkek olarak toplumsal cinsiyet rolünü üstlenmesine, cinsel açıdan eşit olmayan toplumun ve anneliğin yeniden üretilmesinin sebep olduğu görüşündedir (Chodorow, 1999’dan akt. Yücebaş, 2019). Annenin çocuğuyla olan ilişkisi, anneliğin bir deneyimleme özelliği gösterdiğine işaret eder, bunun yanında anneliği destekleyen toplum tarafından belirlenmiş sosyokültürel ve önemli oranda ahlaki bağlamlar; anne olmaya ilişkin deneyim ve sorumluluklarla ilgili ifade edilip edilemeyeceğini de biçimlendirir (Miller, 2010). Böyle bakıldığında annelik, kurumsal bir yapı olarak sosyal, kültürel, tarihsel, siyasi bağlamlardan ayrı düşünülmez. Nitekim 1960 başlarında Philippe Aries gibi bazı tarihçiler, geçmiş dönemlerde kadının bugünün dünyasından farklı algılandığını, bilhassa anneliğin derinlikli değişim ve dönüşümler geçirdiğini vurgular (Çeler, 2013).

2.1.2. Anneliğin Tarihi Seyri

Annelik tarihsel anlamda ele alındığında çeşitli içeriklere sahip olsa da sürekli yeni bazı gerçekleri betimleme yapmak, çok boyutlu bir perspektiften konuya bakmak ve bunu benimsemek anlamını taşımaktadır. En başta annelik rolünün hem toplumsal hem de tarihsel biçimlenişleri olduğunu ve bu biçimlenmelere ait bazı özelliklerin devam ettiği bazılarının ise açığa çıkmayıp, günümüzde farklı şekillerde yeniden oluşturulduğunu belirtmek mümkündür (Yücebaş, 2019).

Annelik tarih sürecinde her vakit böyle tanımlanmamıştır (nitekim bu tarihsellik durumu annelik hakkındaki fikirlerin ve tahayyüllerin doğal olduğuna ilişkin inancı da geri plana atmayı gerektirir). Örneğin modern dönemde sanayi kapitalizmi öncesi kadının asıl görevi, ev içi işleriyle meşgul olmak ve üretim sürecindeki bazı rolleri yerine getirmektir. Bazı sınıfsal farklılıkları hesaba katmak kaydıyla, erkeği cinsellik anlamında memnun etmek de bu görevler arasına dahil edilebilir. Doğumun ardından emzirme sürecinin uzaması sebebiyle bu ‘görevi’ ifa edemeyen kadın, çocuğunu sütanneye devrediyordu. Dolayısıyla günümüzde anlaşıldığı şekliyle bir kadının esas görevi anne olmak değildi. Doğurganlık ya da çocuk sahibi olma, kadın için önemi büyük bir toplumsal kabul mekanizması fonksiyonuna sahipse de çocuğa dair fedakarlığı içine alan ve çocuk merkezli bir hayatı işaret eden bilindik annelik kavramı ile karşılaşmak pek mümkün değildi.

Bu süreçte çocukluğun süresi çok kısa bir dönem olarak gözlemleniyor, çocukluk ile yetişkinlik arasındaki fark muğlak olmaya devam ediyordu. Ayrıca çocukta kötü ve şeytani özellikler barındığını söyleyen bazı toplumsal pratikleri gözlemlemek mümkündü. Bu sebeple anne ve çocuk arasında günümüzdeki annelik pratiğine benzeri bir durumu gözlemlemek, aralarındaki özel bağları görebilmek pek olası değildi. Annelik pratiğinde bazı değişimlerin yaşanmasına sanayi devrimi sebep oldu. Kadının temel sorumluluğu bu dönemde de anne olmaktı. Çalışmak zorunda olsa bile, çalıştığı iş, temel kadınlık vasfı olan anneliğin yanında ikincil nitelikte idi. Sanayileşme döneminde orta sınıf veya burjuva ailelerde çocuklar üzerinde erkek otoritesi hissedilir boyuttaydı, işçi sınıfında yer alan ailelerde ise, çocuklarla ilgilenme diğer kadınlarla beraber bizzat annenin sorumluluğunda idi (Gittins, 2011’den akt.

Yücebaş, 2019). Aile bu evrede giderek küçülüyordu ve çocuklar artık geleceğin teminatı olarak bazı sorumluluklarla tanımlanır olmuşlardı. Günümüzdeki estetikleştirilmiş anneliğe dair kavramların bir kısmı modern dönemde kapitalizm ile şekillenme sürecine girdi. Orta sınıf aile diye nitelenen bu yeni aile biriminde, kadın için belirlenen annelik rolü daha değişik bir içerikle şekilleniyor ve annelik için normal kabul edilen bazı özellikler bu süreçte belirleniyordu.

Sosyo ekonomik dönüşümle birlikte anne ve çocuk arasındaki ilişki de farklılaşmaya başlıyordu. Bu dönüşümler sonucu, çekirdek aileye geçiş, çocukluk süresinin uzaması, toplumsal olarak doğal görülen ev içindeki çalışmanın kadına aktarılışı karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak kadın, ev merkezli bir duygusal hayatın içine yerleşmiş ve ‘eş-anne’ olma işleviyle kuşatılmıştır. Arka planında bu sürecin yattığı gelişme ‘anneliğin icadı’ olarak adlandırılmıştır (Aytaç, 2007). Bu süreçte artık çocuklar duygusal bakımın odağına alınmışlardır. Bunun ardında yeni dönemle beraber çocuğun geleceğin teminatı olacağı fikri yatmaktadır.

1980 sonrası bu sürecin görünür hale geldiği bir dönem olarak tanımlanır. “Ben” fikrinin ön plana çıktığı, bireylerin kendi olma, kendini sevmeye, kendini mutlu etmeye gibi telkinlerle kuşandığı bu dönem, bir yandan da çocukların psikolojik değerinin önde olduğu, çocukla iletişim ve çocuk bakımı konularında yoğun bir bilgi/enformasyon oluşumunun olduğu dönemdir (Işık, 2015).

Şefkat, fedakârlık, özen, bakım modern anneyi betimleyen nitelikler haline gelmiştir. Kadınlar için doğal bir durum haline gelen yeni bir annelik sevgisi şekli ortaya çıkmıştır. Daha da ileri gidilerek anneler, çocuklarıyla aralarında derin bir bağ yaratmaları konusunda teşvik edilmişlerdir. Bu şekilde daha önce olmadığı biçimde burjuva kadınları hayatlarının önemli bir vaktini evlerinde geçirir hale gelmişlerdir (Poster, 1989’dan akt. Yücebaş, 2019). Orta sınıfın kadınlarının bu şekilde ev merkezli yaşantıları, onların ekonomik ve sosyal gelişmelerden uzak olmalarına sebep olmuştur. Bir yandan da evin ve çocuğun bakımı beraberinde yeni gerilim ve kaygı (anxiety) kaynaklarına sebep olmuş, yolunda gitmeyen herhangi bir durum annenin hatası olarak varsayılmıştır. Diğer yandan bazı kadınlar üretim süreçlerine katılmak zorunda kalmış olsalar da yaşamın farklı düzlemlerinde toplumdaki cinsiyet rolleri benzer bir içerikle devam etmektedir. Dışarda çalışıyor olmak, kadını ev işlerinden ve çocuk bakımından

yalıtarak uzaklaştırmıyordu. Ücretli işçiliğin gelişmesi ve evle işin giderek ayrılması, kadınları eskisine göre daha istikrarsız iki pazarın insafına bırakmıştı: Evlilik pazarı ile emek pazarı. Bu iki piyasada da kadın kötü durumdaydı ve hangisine dahil olursa olsun ekonomik koşulları iyi değildi.

Bu süreçte ev ve işyeri anneliğin ve kadınlık hallerinin süregeldiği ve tekrardan üretildiği alanlardı. Doğal olarak kadına uygun görülen meslekler de annelik rolü ile şekilleniyordu. Örnek verilirse, öğretmenlik, sekreterlik, hemşirelik gibi meslekler daha çok kadınların edindiği meslekler haline gelmişti. Fark edileceği üzere bu meslekler birilerine bakmak, birileriyle ilgilenmekle ilişkilidir. Sekreterler işverenlerinin kahvelerini yapar, taksilerini çağırır, hatta ailelerine hangi hediyeler alınacağına karar verir ve alır, onların sosyal etkinliklerini düzenler. Yani o işyerinde sadece çalışmaz, bir yandan o işyerine ve işverene ‘bakar’. Genel olarak tüm toplumlarda ilkokul öğretmenleri kadınlardır. Polis memurlarından kadınlara daha çok başkalarına bakmaları gibi işler verilir (Yücebaş, 2019).

Anlaşılan o ki, kadının kapitalist üretim sürecine katılma pratiği, çoğunlukla anneliği akla getiren içeriklerle doludur. Bu annelik kodunun da tarihsel olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Günümüzde bu kod estetize edilmiş şekildedir. Kadınlık rolleri bir yandan dışarda olmak, bağımsızlık ve özgürlükle estetize edilirken, bir yandan da bilinen kodlarla bu yeni mecra içerisinde tekrardan üretilmeye devam etmektedir. Bu yüzden estetik hale gelmiş kadınlık kodları, kimi zaman modernizmin kendini adayan, şefkatli annesiyle de çelişmektedir. Kapitalizmin yeni hali, bireyin ‘ben’liğini öne çıkarır; ‘her şey senin için’, ‘her şeyi hak ediyorsun’ gibi mottolarla ona yönelir. Oysa anne olmak, bu söylemlerin aksine bir duruma karşılık gelir. Çünkü annelik ‘kendini unutmama’, ‘kendi olmaktan vazgeçme’, ‘başkasını kendinden çok düşünme’ ile hemen hemen aynıdır. ‘Önce ben’ ilkesinin olduğu bir uygarlıkta annelik bir çelişki ve adeta bir meydan okumadır. Anne olmayan da olacağını ima etmektedir (Aytaç, 2007). Kadın için meşru olan bazı şeyler, çocuk olduktan sonra sanki meşru olmaktan çıkar. Kadının kendini ait kaygıları gider, kendini unutmaya başlar; ‘her şeyi istiyorum’ yaklaşımı ‘her şeyi sunmalıyım’ şekline dönüşür (Badinter, 2015). Yeni kapitalizmin orta sınıfında gözlenen bu durum, anne-çocuk ilişkisi ve anneliğin daha çok tanımlanmasında ortaya çıkar. Annelik, fedakârlık ve kendini yok saymalarla, aileye ve çocuklara dünyayı ayaklarına sermekle betimlenir. Bu şekilde anneliğin

estetizasyon süreci de tamamlanmış olur. Şefkatli ve gelecek düşüncesi olan anne imgesi, artık modern üretim süreçleri kapsamında artık estetik bir imge olarak düşünülebilir.

Bu bağlamda günümüz annesi, çaba ve simgesellik arasında çok katmanlı, gidip gelen bir karakter görünümündedir. Yani modern bir anne çocuklarını modern tıp ve uzmanların öngördüğü en yeni bilgilerle donatarak bakım vermeli, onları çağın fikirlerine uygun yetiştirmeli, bilişsel gelişimlerine destek olmalı; bunları yaparken sosyalleşmeyi ve meslekte ilerlemeye devam etmeli, kişisel bakımına da dikkat etmelidir (Sever, 2015). Bir kadının sorumluluk, iş bölümü sonucu ve hayatın tercih edilen net yolu olarak gördüğü annelik, estetik açıdan istenen, içten gelen bir duygu ile tercih edilen kadınlık hallerinin başını çekmektedir.

Anneliğin tarihsel bağlamda anlaşılabilceğine dair fikir; bizi Foucault'un belirttiği bilgi, söylem ve iktidar üçlüsü arasındaki ilişkiye götürür. Bu fikir de anneliği sosyal bir yapı olarak değerlendirmemizi mümkün kılar. Annelik işlevi, toplumda değer kazanarak idealleşmiş, sıradışı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Doğurganlık, toplumdaki değerini korumuş, annenin sevgi, ilgi ve bakımı kendiliğinden ve doğal bir davranış olarak görüldüğünden çok özel durum olarak algılanmamış ve övgüye layık görülmemiştir.

Annelik rolü hem toplumsal hem de kültürel değerler yoluyla belirlenmektedir. Bu role yüklenen değerler, bir toplumdan bir başka topluma değişmektedir ve tarihsel süreçten etkilenmektedir (Uğurlu, 2013). Anneliğin tarih boyunca ne kadar farklı söylemlerle güncelliğini koruduğunu Timurturkan (2019) çalışmasında, annelik mitlerine ilişkin çalışması ile bilinen Thurer'den (1994) alıntılacağı ifadelerinde görmek mümkündür. *“İnsanoğlunun en eski tarihinden beri her dönemde annelik için farklı söylemler ortaya çıkmıştır. Taş devrinde içgüdüleriyle davranan “doğal anne”, Neolitik çağda ise “kutsal/yüce anne”, tarihin başlangıcı ile birlikte “büyük-yüce” anneliğin yıkılması, klasik dönemde ikincil konuma düşürülmüş kadınlar ve seçilmişler zümresine dahil edilen çocuklara bakmakla sorumlu “narsis anne”, Ortaçağda kutsal çocuğun doğuşuyla tekrar kutsanan çocuk ve annelik, erken modern dönemin öngördüğü her şeyi bilen baba ve “itaatkar anne”, modern dönemdeki “annelik içgüdü”, 20. yüzyılın başlarında her şeyi bir kurala ve kitaplara göre uygulayan*

“bilimsel anne”, 20. yüzyıl sonlarına doğru “empatik anne” söylemleri gündeme oturmuştur” (Timurturkan, 2019:317).

2.1.2.1. Geleneksel Dönemde Annelik

Aile toplumsal hayatın ana bileşenlerini bünyesinde barındırırken, aile üzerinde süregelen dönemde etkili olan temel dinamiğin gelenek olması kaçınılmaz bir gerçektir. Genel bir tanımla, bir topluluğun önceki kuşaklardan devralıp çeşitli yollarla kendisinden sonraki kuşaklara aktardığı maddi/manevi kurumlar ve uygulamalar şekli olarak tanımlanabilen gelenek, her bir toplumun ortak değer, davranış ve bilgi kalıplarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla gelenek, bir taraftan toplumların sürekliliğini sağlarken bir taraftan da toplumsal meşruluğun kaynağı olarak bilinmektedir (Yılmaz, 2005’ten akt. Turgut, 2017). Geleneğe tek bir gerçeklik olarak bakmak yerine, onu insanın her çeşit düşüncesinde, eyleminde, hayatında gösteren gelenek, çok yönlü bir yapıya sahiptir.

Bu yapıdan dolayı aile üstündeki tesirini belli bileşenleri yoluyla daha iyi anlatır. Yani bazı durumlarda gelenek dinamik yapısı sebebiyle kendi sınırları içinde dönüp durarak bu bileşenlerin yeniden oluşmasında etkili olmakta, bazı durumlarda da bu unsurların tam karşısında yer alabilmektedir. Bir yandan geçmişi hazine değerinde insanlara takdim ederken, bir yandan da aynı insanların geçmişe takılıp kalmasına sebep olarak yaşanan zamanın keşfedilme fırsatına engel olmakta ve insanın hayatındaki diğer bileşenlerin sınırlarında dolaşmaktadır. Bu duruma en somut örnek, çoğunlukla birlikte zikredildiği, sanki ona eş gibi görülen ve bazı düşünceleri ortak olan din ile oluşturduğu gerilimdir (Turgut, 2017).

Geleneğin aileyi ve toplumu etkilediği önemli konu, toplum ve aile içindeki cinsiyet rolleridir. Gelenekle olan ilintisinin gösterdiği üzere toplumsal cinsiyet tarih yüklüdür ve biyolojik anlamda cinsiyet ayrımını belirleyen kadınlık ve erkeklikle ilgilidir. Kadın veya erkek olma konusuna, kültürün ve toplumun yüklediği anlam ve beklentileri ifade etmektedir. Bu toplumsal yüklemeler fiziksel özelliklerden tamamen bağımsız olmadığı gibi, biyolojik özelliklere dayanmak zorunda değildir. Bu roller, tarihsel farklılıklardan kaynaklı değişen şartlar sebebiyle oluşmuştur. Erkeklerin fiziki

yapısının kadınlara kıyasla daha güçlü olup ev dışında bulunmalarına imkân tanırken; kadının fiziksel olarak daha zayıf olmasının yanında çocuk doğurma özelliği, onun eve bağımlı ve ev içinde bir rol üstlenmesini gerekli kılmıştır. Öğrenme ile edinilen bu roller, ailede oluşan sosyalleşme süreciyle de yeni nesle aktarılmaktadır (Bayhan, 2012'den akt. Turgut, 2017).

Geleneğin din ile birlikte anıldığı ve pek çok noktada ortak söylemleri olduğu yukarıda belirtilmişti. Aile gerçekleştirdiği toplumsallaştırma işlevi ile mevcut değerler, inanç gibi kültürel unsurları aktararak toplumun sürekliliğini, diğer bir ifadeyle yeniden üretimini sağlamaktadır. Bu şekilde aile toplumsal düzen ve meşruiyet zemini oluşumunu sağlamaktadır. Bu yönüyle geleneksel aile yaklaşımı; birlik, bütünlük ve düzenlilik vurgusu yapması ile, gelenek gibi toplumda önemli bir meşrulaştırma görevi olan din ile ortak düzlemde ele alınmaktadır (Tekin, 2013).

Aile bir yandan dinî toplumsallaşmanın da merkezindedir. Dünyaya gelen her kişiye dinî değerlerin aktarıldığı, ayrıca değerlerin günlük hayatta karşılık bulup bulmayacağının denetlendiği kurum da ailedir. Subaşı'nın (2002) ifadesiyle, din ile kişi arasındaki irtibatı sağlayan en önemli iletişim kanallarından birinin aile olduğu kabul edilmektedir (Turgut, 2017).

Geleneksel aile yapısı, kuşaklar arası annelik deneyimini özel alan içerisinde, karşılıklı ve yüz yüze diyaloglarla, yani bir sosyalizasyon sürecini rol model olarak aktarmaktadır. Bunun yanında annelik ile ilgili bilgi donanımı, akrabalık ve komşuluk rolleriyle, zaman zaman dost ziyaretleriyle karşılıklı bilgi ve deneyimin paylaşıldığı sosyokültürel ortamlarda gerçekleşir. Bu ortamlar aynı zamanda kadınlara önemli düzeyde sosyalleşme fırsatı sağlar. Kadınlar açısından bu bilgi ve deneyim paylaşımının işlevselliği fazladır. Çocuğun beslenmesinden, dönemsel sorunlarıyla nasıl baş edeceklerine, bebeklerin bakım malzemelerine ve hatta kıyafetlerine varıncaya kadar bu sosyalleşme ortamları işe yarar.

Ancak geleneksel bağların zayıflamış olması, sosyal medya yoluyla bilgiye kolay ulaşım imkânı, annelik deneyimlerini de sosyal medyaya taşımıştır. Anadolu'da bazı yerlerde hala geleneksel bağlarla annelik deneyimi aktarılıyor olsa da teknolojideki hızlı değişim ve dönüşüm annelikle ilgili pek çok bilginin internet ortamına aktarılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bu sosyal mecralar, bebeğin olmasının ardından

yoğun bir şekilde evde olan kadınlar için sanal bile olsa, bir sosyalleşme ortamı sağlamaktadır (Aktaş, 2019).

Ailedeki geleneksel rol dağılımı annelik ve babalık kimliği konusunda da kendini göstermektedir. Bu rol dağılımına göre; baba aile içindeki güç hiyerarşisi anlamında en tepede bulunmakta, anne ise eşine tabii olmakla birlikte en önemli görevi, çocuk yetiştirmek ve aileyi çekip çevirmek olarak gözlemlenmektedir. Bu durumu Rousseau (1762/1966), kadınların annelik görevini iyi bir şekilde yerine getirmeleri halinde erkeklerin de iyi bir koca ve baba olacağını; çocukları ile arasında da gerçek bir anne-çocuk ilişkisi oluşacağını ifade etmektedir. Böyle bir ortam, ailenin huzurlu ve sağlıklı bir şekilde devamını sağlarken, bir yandan da toplumun geleceğini süreklilik noktasında etkileyecektir (Turgut, 2017).

2.1.2.2. Modern Sonrası Dönemde Annelik

Geleneğin gücü azaldıkça ve günlük hayat yerel olanla küreselin diyalektik etkileşimi temelinde tekrar tekrar inşa edildikçe; seçeneklerin çeşitliliği, toplum bireylerinin hayat tarzı seçimlerini daha fazla gözden geçirmelerine imkân tanır, hatta bu seçimlere kendilerini mecbur hissetmelerine sebep olur (Giddens, 2011). Modern dönemin sağlıklı okunması açısından modernleşmenin ne olduğunun belirtilmesi önemlidir.

Modernleşme kavramı ile yüzleşmeden, ailenin temel direğinden biri olan anneye ve anneliğe dair çalışmaların sağlıklı bir seyir izlemesi mümkün gözükmemektedir. Çünkü yaklaşık son iki yüz yıldır yaşanan modernleşme süreci sebebiyle kadın ve aile, dolayısıyla anne; hızlı ve derinlikli değişimlerin merkezinde yer almıştır. Hatta herkesin bildiği bir gerçek olarak da kadın, bu değişimlerin vitrini olmuştur. Günümüzde her toplum bireyi, modernleşmenin şekil verdiği bir dünyaya doğmaktadır. Dolayısıyla hem bireyi hem yaşadığı toplumunu, şehirlerini, devletini, eğitim modelini, gündelik yaşamını kolaylaştıran her türlü teknolojiyi kuşatan ve kendi kodlarıyla yönlendiren bir akım olan modernleşme tüm dünyayı etkisi altına almış bulunmaktadır. Süreç içerisinde artık bu değişim dalgalarına farklı isimler verilmektedir. Önce ismi modernite iken sonraları postmoderniteye dönüşmüştür. Değişimin insan yaşamında kaçınılmaz olmasından dolayı, asıl olan o değişimin hangi

yöne olduğunun farkındalığını kazanmaktır. Yaşanan değişimin kendi kültür kodlarıyla uyumlu olup olmadığına dair farkındalık kazanılmaz ise, insan zaman içerisinde içine doğduğu zihin haritalarının içselleştirecek ve kendinden bir parça olarak algılayacak, yadsımayacaktır. (Arslan, 2010).

Günümüz toplumları geçirdiği değişimlerle bir yandan neye hizmet ettiği belirsiz olan birtakım kısıtlamalardan, dayatmalardan özgürleşirken; bir yandan da aynı toplumların geleceğini hazırlayan, kalıcı olması ümit edilen geleneğinin içindeki değerlerini bozma eğilimindedir (Çalak, 2012).

Batı Avrupa toplumlarında ortaya çıkan ve bu toplumlarda yayılan modernleşme süreci, 20. asrın ikinci yarısı itibariyle diğer toplumlarda da yaygınlık kazanmış, bu durum da modernleşme kavramının sosyal bilimlerin ilgi alanına yoğun bir şekilde girmesine sebep olmuştur. Modernizm, modernite, modernleşme, modernleşme süreci, vb. kavramlar aynı kökten türemiş olduğu halde anlam itibariyle birbirinden farklı olan, çoğunlukla da yanlış bir şekilde aynı anlamı içerecek şekilde kullanılan “modern” kelimesinden türemiştir. Bu kelime M.Ö. 5. yüzyılda Latince “modo”; tam şimdi, bugüne ait, çağa uygun anlamına gelmektedir. Modern kavramının kökenidir. Bu kavram başta Hristiyanlığı seçen toplumlarda pagan kültüründen tam anlamıyla kopuşu ve yeni bir kültürün oluştuğunu anlatmak amaçlı kullanılmıştır (Beriş, 2008’den akt. Çiçek, Aydın & Yağcı, 2015).

Sosyal bilimlerde özellikle 15. Yüzyılda Batı Avrupa’da meydana gelen değişimlerin genel adı olmuştur. Bu durumda modernleşme, bu yüzyılda ortaya çıkan toplumsal, ekonomik, siyasal, dinî, geleneksel ve bilimsel alanlarda ortaya çıkan değişimlere genel ad olmuştur (Amin, 2006). Modernite, Avrupa’da belirli bir tarihi dönemdeki köklü ve büyük değişimlere karşılık kullanılır. 17. Yüzyılda başlayan Avrupa’daki siyasal, toplumsal ve kültürel alanlardaki değişimleri, yeni toplumsal yaşamı ve örgütlenme şekillerini ifade eder. Anlaşılabileceği üzere modernite, geleneksel toplum ve bu toplum kurumlarına karşı topluca bir meydan okuma anlamı taşır. Modernite, kutsala dayalı toplum temeline karşı, akli temel alan bir toplumun tasarımını ifade için kullanılmaktadır (Tuna vd., 2011’den akt. Çiçek, Aydın & Yağcı, 2015)

Modernizm, tüm geleneklere, kurulu düzenlere, tüm kutsal olana, vahiylerle, empoze edilen tüm değerlere karşı; toplumda yaşayanların birey olarak kabulü, hak olarak

özgürlüklerin istenmesi, rasyonel aklın savunuculuğu ve bunlara bağlı olarak bilime ve gelişmeye bir çağrıdır (Ramazan, 2013'ten akt. Can, 2019). İnsanı merkeze alan, batıdaki aydınlanmanın felsefi varsayımlarından derlenerek ortaya çıkarılmış bir dünya görüşüdür. Modernizm için, insanın bu sefer Tanrıdan yola çıkarak değil de kendinden yola çıkarak hayata dair her şeyi açıklama girişimi, başka bir ifadeyle kitap merkezli bir sistem yerine akıllı merkeze koyan bir sisteme geçiş olduğu belirlenmiştir (Arslan, 2010).

Modernizmin aydınlanmanın temelinde yer alan felsefi yaklaşımlarından oluşan insanı odağa alan bir dünya görüşü olduğu gerçeği ihmal edilmemelidir. Tabii ki odağa alınan insanın kişisel istekleri ve tutkuları öne çıkmıştır. Modernite için bir gerçeklik de geleneksel anlayışta yaradılışı ve Yaratana odağa alarak hayatı açıklamaya, anlamaya çalışan insan, bu sefer kendi varlığını öne alarak her şeyi açıklamaya girişmiştir. Yani bir anlamda kitap merkezli, ilahi kaynaklı bir yaşam sisteminden akıl merkezli, insanı merkeze alan bir yaşam sistemine geçiştir (Arslan, 2010). Bu yönden kendini bir kutsal vahye veya ulusal bir öze uygun şekilde örgütlenme ve bu doğrultuda hareket etmek isteyen bir toplumun modern olarak tanımlanmasının olanaksız olduğu ileri sürülmüştür. Modernliğin akıl, bilim, teknoloji ve idari etkinliklerle ortaya çıkan ürünlerin yaygınlaştırılması anlamına geldiği ifade edilmiştir (Touraine, 2014).

Bu tanımlardan anlaşılan modernlik, insanlık tarihinden bir sapmadır, bir kopuştur. Hayatın tamamını kapsayan, yeni bir yaşam tarzını dayatan bir paradigma değişimi, büyük bir projedir. Konuyla ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar, esas olarak aydınlanma filozofları tarafından geliştirilen modernlik anlayışının devrimci özelliği üzerinde durmuşlardır. Örneğin, batının modernlik anlayışını bir devrim olarak düşündüğü ve yaşadığına dikkatleri çeken Touraine, modernlik anlayışının yeni bir toplum için gerekli mekanizmalara işlerlik kazandırmaktan ziyade, geleneksel topluma ve değerlerine karşı bir mücadele verildiğine ve bu çerçevede bir hareketlilik arz ettiğini söylemiştir (Touraine, 2014).

Modernite, geçmişe ait tüm mirası, geçmişin yükünü, molozunu bir kenara atıp yeni bir başlangıca niyet ederek doğmuştur. Bu düşünceye göre, insan hayatındaki her şeyin yeni baştan inşası, tasarısı ve şekillendirilmesi söz konusudur. Bu anlayışla modernite, insanları tahakküm altına alıp köleleştirdiği öne sürülen dine, geleneğe, mitlere ve

hurafelere meydan okuyan, bunların yerine akklı ve bilimi öne süren bir karaktere sahiptir. Modernizmin temelinde, Hristiyanlığın akla ve bilime zıt olan yaklaşımlarına bir tepki hareketi olarak ortaya çıktığı ve nihai hedefinin dinle hesaplaşmak olduğu gerçeği ihmal edilmemelidir. Modernlik kendini öncelikle dine karşı mücadele ile tanımlamış olduğundan (Touraine, 2014), tarih boyunca din ve modernite, aralarındaki hiyerarşinin hiçbir seviyesinde örtüşme noktası görülmeyen iki karşıt kutup olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu iki zıt kutbun örtüşmesi mümkün görünmediğinden, aralarındaki mücadele devam etmeye mahkumdur.

Orta çağdaki Hristiyan medeniyet, aydınlanma hareketi ile bir kırılma yaşadıktan sonra yerini tamamen farklı bir medeniyete bırakmıştır. Bu yeni batı medeniyeti meşruiyetini artık dinden almamış, tanrının yerine insanı, vahyin yerine de akklı koymuştur. Tarihteki tüm medeniyetler bir şekilde temelini dine dayandırmış olmasına rağmen, ilk defa batı medeniyeti kendisine beşerî kaynakları referans almış, dolayısıyla sosyal, siyasi, iktisadi ve kültürel hayatı inşa ederken dinî ilkelerle hareket etmemiştir (Touraine, 2014). Modernitenin birey, aile ve toplum bazındaki yansımaları ilk olarak batıda ortaya çıkmış, zamanla bu akım dünyayı etkisi altına almıştır. Süreç içerisinde gelişmiş, sofistike bir kapitalist ve rasyonalist tahakküm ile dünyadaki toplumlar, devletler ve sistemler geriye dönüşü çok zor bir şekilde dönüşmüştür.

Giddens eserinde modernliğin beraberinde getirdiği dönüşümlerin, yoğunlukları ve yaygınlıkları itibariyle önceki devirlerde yaşanan benzeri deneyimlerden çok daha fazla etkili olduğunu belirtmiştir (Giddens, 2010).

2.1.2.2.1. Bilimsel Annelik

Rima Apple (1995)'in “bilimsel anneliğin” başlangıcı olarak tanımladığı bu olağanüstü değişim, kadınların sağlıklı çocuklar yetiştirmek için uzmanların bilimsel ve tıbbi tavsiyelerine güvenme noktasında kadınlara baskı unsuru olmuştur. Bu uzmanlar arasında John Dewey ve Sigmund Freud gibi, dikkatlerini özellikle orta sınıf arasında annelik uygulamalarına çevirmeye başlayan psikologlar vardı. Gelir ve eğitim düzeyi daha yetersiz, işçi sınıfı ailelerinin çocuk yetiştirmeye ayıracak çok az zamanı vardı,

Çünkü aileyi geçindirme yk çocuklar da dahil tüm aile üyelerinin omuzlarına yüklenmekte idi (Hays, 1996).

Uzman görüşü olarak ele alınan yazıların bir anne-ocuk dergisindeki oranına bakıldığında, annelik yapmanın uzmanlardan fikir almadan yapılamayacağı gibi bir kanaat ortaya çıkar (Meşe, 2014). Sosyal medyada anneliğe yönelik paylaşımların pek çoğunda, bloglarda yayınlanan yazılarda tıp, psikoloji, pedagoji alanlarında okuma, yazma, araştırma ve hatta uzmanlaşmayı annelere bir gereklilik olarak aktaran ve uzman anneliği ya da bilimsel anneliği öngören ifadeler yer almaktadır.

2.1.2.2.2. Yoğun Annelik

18. yüzyılda anneliğın amentsn belirleyen bir roman olarak nitelenen Jean Jacques Rousseau’nun “Emil” romanı incelendiğinde ‘yoğun annelik’ kavramının karşılığının bu çalışmalara dayandığı daha net bir şekilde anlaşılır. Hayattaki mutluluğu kocasına eş ve arkadaş olmakta ve çocuklarıyla sevgi ve fedakarlıkla ilgilenmekte bulan bir kadın tipi, Emil’in eşi Sophie de cisimleştirilir.

Rousseau (1966)’ya göre annelik ve genel olarak şerefli, iyi bir kadınlık halinin toplumsal aktarımı her şeyin önünde yine kadınlarla mümkündür. ‘Emil’ romanında küçük kızın eğitilmesi görevi anneninindir. ocuğuna olan bağımlılığın kadınlığın doğal bir durumu olduğu ona öğretilmelidir. Anneler kendilerini tamamen işlerine yani ocuk bakımına adanmalı ve evlerine kapanmalıdırlar. Evi çekip eviren kadındır ve erkekler çocukların eğitimi ve ev işleriyle arada bir ortaya çıkararak ilgilenmelidirler. Günümüze kadar gelen bu anlayışla babanın çocuklarına ve evine karşı ilgisizliğı meşrulaşmış olmaktadır. İdeal anne daha çok rahibe karakterine uyar. Evi manastıra benzetilir. Bu şekilde özel alan ile kamusal alan ayrımının keskinleştiğı 19. yüzyıl burjuva toplumunun temelleri de söylemsel anlamda kadın ve erkek ilişkilerine taşınmıştır. Kadınlar ve erkekler arasında aşılmaz duvarlar inşa edilir. Kadın dört duvarının arasında mutlu yuvasını kuran, doğdukları andan itibaren ocuğının her türlü ihtiyaçını gideren annedir. Annelik ile kadınlık arasında doğal eşitlenme, modern ailenin, daha geniş bağlamda modern toplumun önermesi olarak kabul edilir (eler, 2013).

Modern sonrası dönemde kadın ve anne üzerine çok çeşitli tartışmalar ortaya çıkmış ve bu tartışmalar toplumsal yapı içerisinde rollerin zamanla değiştiğini göstermiştir. Verili olarak atfedilen bu roller, bilhassa kamusal alanda baskın olan güç açısından, kendi konumunu pekiştirecek argümanlarla tanımlanma eğilimindedir. Modern zamanda roller geleneksel anlayışın dışında yeniden oluşturma yoluna gidilmiş, fakat bu oluşum kadına düşünüldüğü gibi tam anlamıyla kamusal alanın kapısını açmamıştır. Bu dönemde annelik tekrardan inşa edilmiş, kadınlık ve annelik arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Kadınlar zaman zaman takviye edecek ‘ucuz iş gücü’ olarak iş hayatına dahil olmuşlardır. Kadına ilişkin oluşturulan söylemler; savaş dönemleri, ülkelerin ekonomik kriz dönemleri ya da erkek iş gücünün çeşitli sebeplerle azalıp artmasına bağlı olarak ‘dalgalı bir seyir’ izlemiştir (Geçer & Çelik, 2017).

Sosyolog olan Sharon Hays 90’lı yıllarda yoğun anneliği (intensive mothering) incelemiş ve 20.yy. sonlarında topluma zarar verici noktaları olan tehlikeli bir fikrin yükselmesine sebep olduğunu belirtmiştir. Yeni anneliğe dayanak noktaları da Sharon Hays’in yoğun annelikle ilgili varsayımları oluşturmaktadır (Michael & Douglas’dan akt. Ağılı, 2016). Onun yoğun anne tabirine göre, iyi anne kesinlikle kendi rahatı için çocuğunu feda etmez, onun için çocuğunun refahından daha önemli bir şey yoktur. Bu tarz anneler üzerlerinde, mükemmel bir çocuğa sahip olmak için mükemmel olmak zorunluluğuna ilişkin bir baskı hissederler. Bu durum kaçınılmaz olarak, çocuğun her ihtiyacını anında karşılamayı öngören bir ebeveyn tutumu olarak çocuk merkezli bir ebeveynlik biçimi sergilemeyi zorunlu kılmaktadır (Ağılı, 2016).

Sharon Hays (1996), bir annenin çocuğunun fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimine yoğun bir şekilde bağlılığını tanımlayan ve anneliğin her eyleminin potansiyel olarak zarar verici sonuçlara sahip olduğu anlaşılan “yoğun annelik” adlı bir ideoloji sunmaktadır. Hays, yoğun anneliğe üç kritik unsur atfetmektedir. Ona göre anne, merkezi bakıcıdır; bir anne, çocuğunun ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önüne koyar ve çocuk yetiştirmeyi ücretli işlerle karşılaştırmak mantıksal olarak imkansızdır. Onun bu konudaki argümanı, “özgecil” anne kavramının, Amerikan toplumunda baskın olan bireysel kişisel çıkar değerlerine rağmen var olduğunu ima etmektedir. Ayrıca, bir kariyere tutunma ve anneliğin emsal teşkil ettiği yoğun annelikle meşgul olmanın birleşiminin ABD toplumunda profesyonel başarıdan daha az değerli olduğunu öne sürmektedir.

Hays (1996), anneliği toplumsal üretimin tarihsel olarak inşa edilmiş bir ideolojisi olarak görür ve sanayileşmiş toplumlarda annelik ideolojisinin 18. ve 19. yüzyıllardan günümüze dönüşümüne derinlemesine bir bakış sağlar. Anneliğe “postaları sıralamak” olarak atıfta bulunarak öğretici bir benzetme yapar. Yani, bir kadının annelik duygusu benzersizdir, ancak yine de anneler arasında, farklı sosyal konumlarına ve farklı kültürel dünyalarına dayanan sistematik grup farklılıkları vardır. Hays, yoğun anneliğin doğasında var olan kültürel çelişkilerin, piyasa dinamiklerinin yaygınlığına uygun olarak karmaşıklığın arttığını ileri sürer: “Rasyonelleştirilmiş pazar ne kadar güçlü ve her şeyi kuşatırsa, yoğun annelik mantığındaki ideolojik muhalefeti o kadar güçlü olur” (Hays, 1996). Yoğun annelik kavramının ideal annelik kurgusu ile beslenerek tüm toplumlarda yaygınlaştırıldığı bu konudaki çalışmaların ortak noktasıdır.

2.1.2.2.3. Yeterince İyi Annelik

“Yeterince iyi annelik” kavramı (Good enough motherhood), 1965 yılında D.W. Winnicott tarafından ortaya atılan ve giderek bu alana referans verilen; bir annenin birincil annelik meşguliyetlerini deneyimleyerek bebeğine kucaklayıcı bir çevre sunması ve onun için tehlikeli olabilecek dış etkilere onu koruması; çocuğuna, onun negatif duygularını minimize edecek bir bakım ortamı sunması şeklinde tanımlanabilir. Winnicott’un geliştirmiş olduğu bu kavramla hem duygusal hem de fiziksel uyumuyla kendisini bebeğinin her türlü gelişim aşamalarına uyarlayabilen bir anne modeli tanımlanmaktadır.

Tam da bu noktada Melanie Klein’in nesne ilişkileri kuramı akla gelir. Yeterince iyi anne modeli ile olgun nesne ilişkileri kuran bir öznenin sağlıklı oluşumu adına gerekli en uygun ortam oluşturulmuş olmaktadır (WEB3). ‘Yeterince iyi anne’ sezgisel olarak (işsel olarak), empatik yollarla çocuğunun ihtiyaçlarını neler olduğunu anlar ve kendi davranışlarını ona göre ayarlar. Bu modelde mükemmel anne yoktur ve annelik biçimleri anne-çocuk ilişkisi ile oluşur (Sarısoy, 2016; WEB3).

Bebek doğumunun ardından annesine tam bir bağımlılık halindedir, Anne, öncelikle annelik meşguliyeti ile bebeğin ihtiyaç duyduğu şeyleri somut ya da sözel bir duruma

ihtiyaç duymaksızın, kendi ihtiyaçları gibi algıladığı bir çeşit ilişkililik durumu yaşar. Örneğin bebek ne zaman beslenme ihtiyacı duysa, anne bu ihtiyacı sezgisel olarak anlar ve karşılar. Bebek annesinin bütün ve kendisinden bağımsız bir insan olduğuna ilişkin bir algı geliştirmedeğinden, ihtiyaçlarına verilen eş duyumlu karşılıklar bebekte “tüm güçlölük” hislerinin gelişimini sağlar. Bireyin dış dünyanın zorluklarına dayanabilen bir benlik geliştirebilmesi için, bu erken dönemde anneliğın birincil meşguliyeti sayesinde oluşan “tüm güçlölük” hislerinin önemi çok büyüktür (Sarısöy, 2016).

Jasmin Lee Cori’nin (2010) ‘Var Olan Annenin Yokluğu’ kitabında Winnicott’un tanımladığı yeterince iyi anneliğın ilk adımının çocuğa uyum sağlayabilmek olduğu belirtilir. Annenin bebeğın ihtiyaçlarına uyum sağlayabilmesi gerekir. Eğer anne geri çekilir ve çocuğının ihtiyaçlarıyla yeterince uyum sağlayamazsa, çocuk başka yolları denemek yerine, anneyle uyum içinde olmayı bırakır ve anne-bebek ilişkisinin başındaki kopukluk Winnicott’un “yanlış benlik” dediğı benlik algısını oluşturur.

Cori’ye (2010) göre, annelik tam anlamıyla kendini adamayı gerektirir, anne olabilmek bu gerçeğı göze alabilmeyi gerektirir. Ona göre iyi annenin işlevlerini bilmek kötü anneliğı tanımlamayı sağlamaktadır. Çünkü kötü annelik kelime anlamıyla kötölük yapmak değıl, iyi annenin eksikliğidir. Teknik anlamda yapması gerekenleri yapan, fiziksel anlamda çocuklarının yanında olan fakat onları duygusal anlamda besleyip geliştirmeyen bir anne çocuklarına kötölük edebilir. Annenin doyumunu çocuklarına gösterdiği davranışları konusunda önemli bir değışkendir. Zorunluluk sebebi ile evde kalan bir anne depresif olabileceğinden çocuklarını duygusal anlamda beslemesi zordur.

İyi annenin işlevlerine baktığımızda; annelik kavramını çalışırken anne olmanın özünde taşıdığı özelliklerle, dünya toplumlarında ortak kültür özelliğı olarak anne kelimesine yüklenen anlamlarla paralellik arz ettiğı fark edilmiştir. İyi annenin işlevleri şu şekilde sıralanmaktadır: kaynak olarak anne, bağlanılacak yer olarak anne, ilk müdahale eden olarak anne, düzenleyici olarak anne, besleyici olarak anne, ayna olarak anne, destekleyici olarak anne, akıl hocası olarak anne, koruyucu olarak anne, sığınılacak yer olarak anne. Jasmin Lee Cori (2010), bu iyi anne işlevleri ile iyi anne

mesajları değerlendirildiği zaman, kişinin çocuklukta yeterince iyi annelik alıp almadığına dair fikir sahibi olacağını belirtmektedir.

2.1.3. Annelik Algısının Temel Bileşenleri

Annelik meselesi söz konusu olduğunda işin içine aile ve ailedeki kadın olarak da anne dahil olmaktadır. Aile kurumunun gerçek bir hüviyete bürünmesi annenin varlığı ile mümkündür. Kadın ve erkeğin evliliği ile oluşan birliktelik, kadının anne olması ile yeni bir boyut kazanarak aile kavramına istenilen karşılığı verir hale gelir.

Tam da bu noktada bir kadının anne olmadan önceki ve anneliği sırasında sahip olduğu şartlar; duygu ve düşüncelerini etkileyen fiziksel, psikososyal ve kültürel çevresinde yer alan çeşitli faktörler onun anneliğe karşı geliştirdiği algıyı olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir.

2.1.3.1. Kadın: Toplumda Mücadele Figürü

Anneyi kadın kimliğinden bağımsız düşünemediğimiz için bu kimliğe yönelik ayrıca vurgu yapmamız gerekir. Bu eksende kadın kimliğini biyolojik kimlik ve toplumsal cinsiyet kimliği olarak ele alan çalışmalar değerlendirilecektir (Alparslan, 2020). Bir kadının anne olmaya ilişkin algısı kişisel şartlarından, ekonomik durumundan, eşiyle ve ailesiyle ilişkisinden, kendisi hakkında görüşlerinden, anne olmaya dair isteğinden ve yaşamış olduğu toplum yapısından etkilenir (Körükçü, Kukulu & Fırat, 2012 akt. Uçakçı Asaioğlu & diğerleri, 2020).

Ailede ve toplumda kadına bakış açısının değişmesi, iş dünyasında kadın çalışanın artışı, toplum hayatında rolünün aktifleşmesi, rol ve statülerindeki değişimler, rol eşitliği idealinin benimsenmesi şeklinde seyreden durumlar hem aileyi hem kadını dolayısıyla anneleri etkilemiştir. Aile kurumu için gözlenen değişimlerden toplumsal yapı da etkilenmektedir (Bayer, 2020).

Varoluş felsefecisi Beauvoir ise kadınlık olgusunu biyolojik, tarihsel ve etnografik boyutta incelemiştir. Tarihsel süreç içinde toplumsal cinsiyet sosyolojisinin temelleri atılmıştır (Uğurlu, 2003). ‘Toplumsal cinsiyet’ kavramı 1970’lerde ortaya çıkmıştır.

20. Yüzyılın sonuna doğru çeşitliliği artmıştır. Kavram; tüm toplumlarda kadını ve erkeği birbirinden ayrı gören, kadınla erkek arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıklara dikkat çeker.

1970'lerden bu yana toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmalarda üç aşama öne çıkar. Birinci aşama, her bireyin biyolojik özelliklerinden kaynaklı olduğunda fikir birliği olan cinsiyet farklılığına vurgu; ikinci aşama, kadını bireye indirgemeyip öğrenilen cinsiyet rolleri ve toplumsallaşma vurgusu yapar. Üçüncü aşama ise ataerkil olan tüm sosyal sistemlerde kadının merkezi bir rolü olduğunu kabul eder (Ecevit, 2011'den akt. Uğurlu, 2013).

Toplumsal cinsiyet kavramı feminist bakış açısına sahip sosyoloji için önem taşımaktadır. Çünkü kadınla erkek arasındaki eşitsizliğin görünürlüğüne katkı sağlar. Toplumsal cinsiyeti terim olarak (Gender) sosyoloji bilimine dahil eden Ann Oakley'dir. 'Cinsiyet' (sex)'in biyolojik olarak kadın- erkek farkını anlattığını, 'toplumsal cinsiyet' (gender) kavramının ise kadınlık ve erkeklik arasındaki toplumsal açıdan eşitsiz bölünme olduğuna gönderme yapar ve kadınlarla erkekler arasında görülen farklılıkların toplumsal düzlemde oluşturulmuş yönlerine dikkat çeker. Ayrıca Oakley, toplumsal cinsiyet kavramının bir kültürden başka bir kültüre farklı şekillerde tanımlanabildiği ve ölçütlerinin farklı olduğunu ifade eder (Oakley, 1989'dan akt. Uğurlu, 2013). Cinsiyet (sex) eril ve dişi olarak anatomik ve genetik faktörlere, toplumsal cinsiyet kavramı (gender) ise psikolojik, sosyal ve kültürel faktörleri ifade etmektedir. Hepşen'e (2010) göre; biyolojik anlamda kadın ve erkek olmak doğal ve doğuştan diye adlandırılırken, kadınlık ve erkeklik toplumsallaşma süreci ile oluşan kültürel yapılanmaya işaret etmektedir. Kadın-erkek ve kadınlık-erkeklik farkedildiği üzere aynı şeyler değildir. Sosyal bilimlerde toplumsal cinsiyet kavramını, biyolojik farklılıkların kadın ve erkek arasındaki farklarını açıklama konusunda tek sebep gibi görüp bu farkları doğallaştırır. Ancak kabul edilen bir gerçek de şudur; biyolojik ve toplumsal süreçler arasındaki ilişki, bu ikisinin kolay ayrılamayacağı şekilde karmaşık ve refleksiftir (West & Zimmerman, 1987).

Ivan Illich (1996) ise kavramın gramer yapısından kaynaklı geliştirdiği tanımda; erkeklerle bütünleşmiş yerlerin, zamanların, görevlerin, konuşma biçimleri, jest ve kavrayışların kadınlarla bütünleşen karşılıklarından ayırt edici olduğu ifadesi vardır.

Bu bütünleşme bir zamana ve yere özgün olunca toplumsal cinsiyet olgusunu oluşturduğunu savunur (Uğurlu, 2003). Bir toplumdan bir başka topluma, kadınlık ve erkekliğe yüklenmiş değerler değişebilir. Toplumsal cinsiyet kavramı; toplumsal ve kültürel anlamda belirlenmektedir.

Kavram tarihsel süreçten etkilenebilirken, bir yandan biyolojik cinsiyetten de farklılığı vardır (Haralambos, 1984'ten akt. Uğurlu, 2013). Toplumsal cinsiyetin içeriği, toplumun görmeyi istediği normlardır. Kadın ve erkek rolleri, davranış kalıpları, kendilerini sunma biçimleri, konuşmaları, giyim kuşam kodları toplumdan topluma farklılık gösterir. Toplumda kurumsallaşmış yapılar aracılığı ile bu norm ve kalıplar kişiyi şekillendirir. Neticede erkek ve kadın arasındaki toplumsal ve kültürel anlamda yapılandırılmış olan farklılıkların ifadesi için toplumsal cinsiyet kavramının kullanıldığı anlaşılmaktadır (Connell, 1998'den akt. Uğurlu, 2013).

Toplumsal olarak hazırlanan bireysel davranış, önceden öğrenilmiş sonradan sahnelenen bir senaryo nosyonu şeklinde toplumsal cinsiyete de uyarlanabilir savı vardır. Bu noktada devreye “rol” kavramı girer. Sözlükte ‘rol’, bireyin kendi çevresi ve çeşitli çevrelerdeki davranışları şeklinde tanımlanır. Toplumun tüm üyeleri bir sosyal pozisyona sahiptir, ‘statü’ olarak nitelenen bu pozisyon karşılığı beklenen bazı davranışlar vardır. Her statü karşılığında bazı davranışlar sergilenir ki, işte bu davranışlar ‘rol’ diye adlandırılır. Rol terimini ilk kullanan olarak Linton, toplumsal düzenin kapsadığı bireylerin karakteristik davranışlarına bağlı kullanılan bir kavram olarak nitelemiştir (Illich, 1996).

Rol, kişinin toplumdaki konumu olarak da bilinir ve kişinin toplumdan beklentilerini, toplumsal yaşamın kişilere yüklediği görevleri de tanımlar. “Cinsiyet rolü” teriminin temelindeki iki kavramdan; cinsiyet erkeklik ve kadınlık şeklinde ayrılırken, rol kavramı yaşadığı toplumda bireyin işgal ettiği konum, konumuna has sergilediği davranışlar, yine konumuna uygun toplum beklentileri, davranışlarını gözleyen izleyicilere, toplumda bir arada bulunduğu kişilere yönelik, toplumsal yatırımlarla şekillenen tutumlardan meydana gelmektedir. Rol kavramı; toplum, değerler, normlar, stereotipler ve statü gibi kavramlarla birbirine girmiştir. Toplumda statü olarak görülen, toplum üyelerinin sosyal pozisyonudur. Batı toplumları meslek sahibi olmayı, genellikle bireysel statü göstergesi kabul eder. Aile içinde kız veya erkek çocuk olmak,

baba veya anne olmak, kadın veya erkek olmak, sahip olunan bir statüye işaret eder. Statüler biyolojik cinsiyet farklılığına karşın, kültür tarafından tayin edilir (Haralombos, 1984'ten akt. Uğurlu, 2013).

Aynı çalışmada, her statünün gerek duyduğu normlar ekseninde rol beklentileri olduğu belirtilmektedir. Kocalık statüsüne kocalık rolü, rahipliğe de rahiplik rolü eşlik eder diyerek örnek verilir. Bu şekilde bir bireyin birden fazla rolünün olabileceği vurgulanmış olur. Bir kadından kadınlık rolü beklendiği kadar annelik rolü de kadınlık rolüyle örtüşmektedir. Benzeri bir durum olarak, erkekten beklenen rol erkekliktir, babalık rolü de erkeklik rolü ile örtüşmektedir. Örnek olarak, bir anneden çocuklarını yetiştirmesi, koruma ve kollaması gibi biyolojik ve toplumsal görevler beklenir. Bununla birlikte anneliğe has bir ölçüde her toplumdaki yaklaşımları göstermesi de gerçekte annelik statüsünün gerektirdiği, kendisi dışındaki rol beklentileriyle yakından ilgilidir. Bu rolleri yerine getirme çabası, beklentilere uyan bir “annelik rolü” şeklinde kabul görecektir (Uğurlu, 2013).

Kadın kimliği konusundaki çalışmalar, anneliğin kadın kimliği için merkezî bir rol olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır, kadınlık ve annelik arasındaki bu ilişki, kimlik inşası açısından büyük önem arz etmektedir (Alparslan, 2020). Kadınların anneliğe ilişkin görüşleri üzerine temellendirilen bir çalışmada, çocuk sahibi olsa da olmasa da kadınların anneliğe karşı yoğun duygular yaşadığı ve bunu dile getirdikleri tespit edilmiştir. Aynı çalışmada araştırmaya dahil olan kadınların tamamı anneliği sevgi, şefkat, fedakârlık, çocuğun hayatlarının merkezinde olması şeklinde tanımlamışlardır (Uçakçı Asalıoğlu & diğerleri, 2020).

19. Yüzyılda kadın kimliğine dair öne çıkarılan normlara baktığımızda; sosyal işlevi anne ve kadınlık işlevleri ile tarif edilen, kadınların haklarını kendi görevlerinin bir fonksiyonu diye belirleyen ve kadınları rolleri ve davranışları itibarıyla standardize eden, dolayısıyla idealize edilmesi gereken bir sosyal grup olarak görülür. Oysa bugün yaşanan süreçte, bu tanımlamalar çözülmekte ve dişil kimliklerin sayısı artmaktadır. Kadınların bazıları, birbirleriyle çelişse bile bu rollerden pek çoğunu üstlenmiş ve yirminci asır kadınlarına hiç yabancı gelmeyen bazı gerilimlere yol açmışlardır. Bu gerilimler tek bir kadınlık rol modelinin egemenliği yerine; kadınları eve kapayan kilitleri kırmak, kamusal yaşama dahil olmakla ilgili tabuları ortadan kaldırmak,

kadınların siyasi faaliyetlere katılması ile ilgili yasaklara karşı konulması gibi durumları ortaya çıkarmıştır (Duby- Perrot, 2005'ten akt. Bayer, 2020).

2.1.3.2. Anne: Ailedeki Kadın

Annelik algısının yerli yerine oturması için anneye dair zihni yapılanmanın nasıl geliştiğine ya da dönüştüğüne dikkati çekmek gerekir. Anne olma potansiyeli olan kadının tarih boyunca geçirdiği süreçler hem aileyi hem de toplumu önemli düzeyde etkilemiştir.

Bir kadının anne olması Yaratıcının insanlığa hediye ettiği, toplum için en önemli unsurdur. Ailedeki her gelişme onunla şekillenir, onunla dönüşür. Toplumdaki bireylerin ilk eğitim kurumu ailedir; ilk öğretmeni ve terbiye edicisi de annedir. Eğer bu işleyiş sağlıklı bir şekilde yürümezse, toplumda psiko-sosyal bozukluklar meydana gelir. Ailede, aile bireylerine yönelik rehberlik çalışmalarını ortaya koyan kadının yani annenin, sosyal unsurlara yön vererek yaşadığı toplum açısından çok önemli bir sorumluluk üstlendiğini ve bu yolla küçük toplum olan ailenin yetişmesinde etkili bir rolü olduğu hesaba katılmalıdır (Karşlı, 2019).

Toplumların modernizm ile hızlı bir dönüşüm geçirmesi ailenin baş aktörü olan kadını yani anneyi de etkilemiştir. Aile kurumunun değişimden pay alması, toplumun ahlaki ve manevi değerlerinin de bozulmaya başlamasına, ahlaki değerlerin etkisizleşmesi anneliğin toplum tarafından değersiz sayılmasına sebep olmuştur (Karşlı, 2019). Yaşadığı toplumda gitgide kendini değersiz hisseden annelerin, anneliğe dair algılarının zarar görmemesi imkansızdır.

Kadınların anne olma süreci karmaşık bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte kadınlar bir taraftan önceki kimliklerinin kaybına ilişkin yas benzeri bir süreç, bir taraftan da kimlikleri için yeni bir dönüşüm süreci yaşarlar (Laney, Lewiss Hall, Anderson & Willingham, 2015 akt. Uçakçı Asalıoğlu, 2020).

Alparslan'ın (2020) 'Nesiller Arası Aktarımda Kadınlık ve Annelik' başlıklı çalışmasında ve konuyla alakalı literatürde kadınların kendi ifadelerinde kadın ile anne, neredeyse eşanlamlı değerlendirilir. Tüm kadınların anne olma isteğinin var olduğu kabullenilir; hatta bir kadın anne olmak istemiyorsa psikolojik bir problemin

varlığı hesaba katılır (Badinter, 2010). Bu düşünceler kimseyi şaşırtmaz, çünkü annelik genel olarak her kültürde idealize edilir, romantikleştirilir, bir kadın için hayatının fiziksel ve duygusal anlamdaki en yüksekteki başarısı diye lanse edilir. İdealize edilen annelik algısı da anneliğe dair içgüdünün kadınların doğasında zaten var olduğuna ilişkin özcü fikirlerden güçlenir; anaç ve biyolojik güdülerini kabul edip doyuran kadınların daha mutlu ve kendiyle barışık olacağı; analık içgüdüğü kabul edip bununla savaşmayan kadınların psikolojik açıdan daha güçlü oldukları varsayılır (Badinter, 2010).

Anne ile çocuk ilişkisinin, diğer yetişkinlerle kurulan ilişkiye nispetle daha kuvvetli olduğu düşüncesi, temel olarak doğum ve emzirme ile ilişkili görülmekteydi, bu nedenle kadına has özellikler olarak değerlendirilmekteydi (Badinter, 2010). Doğumun sancılı olması, çocuğun dünyaya gelmesinin ardından ilk kucağa alma ve sonrası emzirme süreci içerisinde ten tene temas ile salgılanan hormonlar ve beyinde ödöl merkezinin uyarılması, bu fikirlere dayanak olan bilimsel bulguları (Badinter, 2010; Eşel, 2009). Kadınların anne olma potansiyelini hali hazırda zaten taşıdıklarını, anneliğin bir kadın iç güdüsü olduğunu belirten Bowlby ve Winnicott'a göre, bir kadının annelik iç güdüsü güçlü değilse yalnızca annelik de değil kadınlıkta da başarısız olmaktadır (Tardy, 2000'den akt. Alparslan, 2020).

Kadınların dışardaki iş gücü olarak çalışmaya mecbur tutulması, annelik görevlerini boşlamaları ve çocuklarına zarar vermeleri durumuna yol açtığı fikri kuvvetlidir (Badinter, 2010). Modern ulus devletler, kadınların da iş gücüne ihtiyaç duyduğundan kadınların çalışmaları teşvik edilmiştir, fakat bu durum kadınları zor bir duruma düşürmüştür. Çünkü genel anlayışa göre anne, toplumsal cinsiyet rolü ile uyum içerisinde fedakâr ve sevecen olmalı, yani geleneksel rolünü devam ettirmeli, hem modern anne ya da bilimsel anne olarak çocuklarını modern tıbbın ve psikolojinin öngördüğü biçimde yetiştirmeli, hem iş dünyasında kariyerini aksatmamalı, ayrıca yaşlanmadan güzel kalabilmenin yollarını bulmalıdır (Sever, 2015).

Belirtilen bu noktalar bir taraftan orta sınıf kadınların eve hapsolmasına, bir yandan da çalışmaya mecbur kalan alt sınıf kadınları vicdan azabı içinde bırakmaktadır (Tardy, 2000'den akt. Alparslan, 2020). Kadın kimliğinin olgunlaşması ile anneliğin ilişkili olduğunu belirleyen çalışmalarla beraber, annelik hakkındaki kalıp yargılar ve annelik

rolüyle ilgili sosyal temsillerin, kadınlığa dair toplumsal cinsiyet rollerini direkt etkilediği, bu suretle anneliğin kadınlıkla doğrudan ilişkili olduğunu belirten araştırmalar olduğu gibi; kadınların birincil rolünün annelik olarak değerlendirilmesinin, kadınların çeşitli toplumlarda yaşadıkları baskıların önemli bir sebebi olduğunu söyleyen çalışmalar da vardır (Holmes, 2006).

Milli kültürün anneler eliyle aktarıldığı bir gerçektir. Bu anlamda kadınlardan beklentinin niteliği; modern aileler, evler ve çocuklar ile modern bir gündelik hayatı inşa ederek toplumun modernleşmesine- erkeklerin yanında ve onlardan farklı şekillerde- katılmalarıdır. Kadınlar bir milletin yalnızca biyolojik açıdan yeniden üreticileri değildirler, aynı zamanda o toplumun kültürünü çocuklarına iletmekten ya da ‘yuva’yı o kültüre özgü bir şekilde kurmaktan sorumlu olan, ‘kültür muhafızı’ görevi verilen, milletin kültürel açıdan yeniden üreticileridir (Yuval-Davis, 2003’ten akt. Yücebaş, 2019).

2.1.3.3. Aile: Toplumun Temel Birimi

Her ne kadar kapsamı ve boyutları farklı olsa da her toplumda, o toplumu oluşturan bireylerin yaşamında yaşanabilecek sorunları giderebilmek ya da olduğundan güçlü hale getirebilmek amaçlı kurumlar var olagelmıştır. Her toplumun kendi çocuklarını yetiştirdiği, eğittiği aile kurumu da bunlardan biridir. Yani insanın yaşadığı her zaman diliminde bazı kurumlar kaçınılmaz gerçektir. Bu durumda her toplumda aile, eğitim, sağlık, ekonomi, din ve siyaset gibi temel kurumlar bulunmuştur ve bu kurumlar evrenseldir. Bu kurumların başında aile gelir. Çünkü aile, toplumdaki sosyal hayatın adeta bir minyatür halidir (Can, 2019).

Bir başka deyişle aile kurumu; toplumsal yapının eğitim, sağlık, ekonomi, din gibi kurumlarından biridir. Çünkü insanın gelişimi ile ilgilidir. Çocuğun gelişimi, biyolojik, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarının sağlanması, sosyalleşmesi, toplumdaki değerlerin kültürel aktarımı alanlarında ailenin temel bir işlevi vardır. Toplumsal değişim sürecinde küreselleşme, kitle iletişim araçları, modernleşme, internet ve teknoloji gibi unsurların etkisiyle aile kurumu da değişme eğilimleri göstermiş, bu değişim sürecinde evlilik biçimlerinde bile farklılık yaşanmıştır. Bu

süreç, bir yandan farklı hayat tercihleri ve formları oluştururken, bir yandan da evlilik tercihlerini belirleyen kültürle ilgili faktörler de devamlılık göstermektedir. Yani aile, toplumsal değişme sürecinde, değişimin dinamikleri ile beraber kültürel süreklilik göstermeye devam etmektedir (Gündüz, 2012).

Aile kurumu ve evlilik pratiklerinde görülen değişimler zaman zaman toplum yapısı içinde tedirginlikle karşılanabilmektedir. Evlenme oranlarında düşüş, boşanma oranlarındaki artış gibi göstergelere bağlı bir şekilde aile kurumunun çözülme sürecinde olduğu, evliliklerin dağılma eğiliminde olduğu gibi endişeler dile getirilmektedir. Bu endişeler beraberinde aileyi güçlendirme ve muhafaza etmeye imkân verecek yaklaşımlarla enstrümanlar neler olabilir sorusunu da akla getirmektedir. Literatürde bu iki yönlü yaklaşımı destekleyen çok önemli çalışmalar bulunmaktadır (Gündüz, 2012).

Aile kurumuna etkileyen faktörler doğal olarak anneyi ve onun anneliğini etkileyeceği için, aile kurumunun mevcut durumunu görebilmek açısından Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA)'nın bulgularına kısaca değinmek faydalı olacaktır. 2006 yılından beri beş yılda bir tekrarlanan araştırmaların verileri aile kurumundaki süreklilik arz eden ve farklılaşan unsurların neler olduğuna dair bilgiler vermektedir. En son TAYA verilerine göre, Türkiye'de en yaygın hane tipi %65 ile çekirdek ailedir. Geniş aile yapısı devam etmektedir ama oranı %14 gibi düşük bir düzeydedir. Dağılmış aileler %21 düzeyindedir.

Ülkemizde çocuk sahibi olanların %34'ü iki, %23'ü ise üç çocuk sahibidir. Bu durumda çocuk sahibi olanların yarıdan fazlasının iki veya üç çocuklu olduğu görülmektedir. Dört çocuğu olanların oranı %12, beş çocuklu olanların oranı ise %6'dır. Öğrenim düzeyinin artmasıyla orantılı olarak çocuk sayısı düşmektedir. Herhangi bir okulu bitirmeyenler içinde tek çocuğu olanların oranı %5 iken, dört ya da daha çok çocuğu olanların oranı %64'tür. Yüksek öğrenim görmüş olanlarda tek çocuklu oranı %39, dört ya da fazlası çocuğu olanların oranı ise %5'tir. Verileri değerlendirdiğimizde on yıl içerisinde değişimin en çok fark edildiği alanın başında aile kompozisyonlarının farklılığı gelmektedir.

2006'da %73 olan çekirdek aile oranı, 2016'da %65 olarak gözlemlenmiştir. Bu gerilemenin geniş aile oranının büyümesi olarak değerlendirilmemesi gerekir. Çünkü

dağılmış aile oranı değerlerine bakıldığında 2006'da %13'lük bir oran söz konusu iken 2016'ya gelindiğinde bu oran %21'e çıkmıştır. Ailedeki değişimin gözlemlendiği diğer bir alan doğurganlık hızıdır. 2006'daki toplam nüfus içindeki doğurganlık hızı 2.12 iken, 2012'de yapılan tespitle 2.08'e kadar gerilemiştir. Bu durum nüfusun kendini yenileme seviyesi olarak kabul edilen 2.10 seviyesinin altındadır. Bu azalma durumu devam ederse, doğurganlık hızının 2025'te 1.8, 2050'de 1.6 seviyesine düşeceği öngörülmektedir (Gündüz, 2012). Bu veriler farklılaşmanın gözlemlendiği alanlardan birinin de çocuk sahibi olma konusunda olduğudur.

Çocuk sahibi olma isteğinde belirgin bir azalma olduğu açıktır. Şentürk (2008)'e göre doğurganlık seviyesinin düşmesinin, evli çiftlerin çocuk sahibi olmayı istememelerinin ya da ertelemelerinin bazı sebepleri vardır. Yeni evliler, meslekte ilerleyememe, kendine zaman ayırma, çocuk sahibi olma vaktini ayarlayamama ve bakım güçlüğüne öne sürerek çocuk sahibi olma konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Ona göre, çocuk sahibi olmayı erteleme ya da düşünmeme noktasında ekonomik, sosyal ve kültürel maliyeti ile zorluklarının geçmiş zamanlara göre artmış olmasının etkisi de fazladır.

Aile kurumu insanlık tarihi boyunca ilk dönemlerden beri öncelikle dinî bir cemaat olarak ortaya çıkmıştır. Tüm semavî ve evrensel boyutlu dinlerde aile ile ilgili konular başat rol oynamıştır. Fakat modernleşme ve sekülerleşmenin hızla toplumları kuşatması ile, ailenin dinî fonksiyonlarında önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Ailenin yapılanma şekilleri bile, dinin aile hakkındaki işlevlerini yerine getirme de önemli bir rol almıştır (Aydın, 2011).

Aile için de otoritenin babada ya da annede olması ailenin şeklinin belirmesinde önemlidir. Bu değişimde özellikle Türk aile yapısı, kentlere göçün artması ile birlikte, derinlikli bir değişim geçirmiş hem aile hem de ailedeki bireylerin rolleri etkilenmiştir. Günümüz ihtiyaçlarına uygun yetiştirilmek istenen çocuklar eğitim ve becerilerini artık aileden değil, okuldan almaktadır. Bu durum aileyi çocuğun bir meslek edinmesi için gereken bilgi ve becerileri verebilen bir kurum olmaktan çıkarmıştır. Bu durumdan etkilenme, daha çok tarımla meşgul aile yapısında gözlemlenmiştir. Geçimi tarıma dayalı aile kente göç edince aile üyelerinin işleri değişmiş ve aile yapısındaki iş bölümü yeni duruma uyum sağlamıştır. Sosyoloji alan yazınında gözlemlenen, kent

ailesinin tarımdan koptuğu, işçi, bürokrat, serbest meslek sahibi esnafın oluşturduğu aile; köydeki aile ise, bunun aksine iş bölümünün yeterince gelişmediği, komşuluk ilişkilerinin yüz yüze etkin olduğu bir aile tipi olduğu şeklindedir. Köydeki aile bir ekonomi işletmesi gibi görülmeye devam etmekte, bunun tersine kent ailesi weberyan bir yaklaşımla iş yerinden ayrılmış, daha çok tüketim birimi haline gelmiş bir ailedir (Aydın, 2011).

Ayrıca ailedeki çocuk sayısı da toplumu ilgilendiren önemli bir konu olduğundan hem bireyleri hem de aileleri ilgilendirmektedir. Çünkü toplumun devamlılığı ancak yeni neslin var olmasıyla mümkün olacaktır. Doğum oranının ölüm oranına eşit ya da az olması durumunda, nüfus kendini yenileyemez ve toplum yok olma sürecine girer. Her kuşağın kendi yerine geçecek çocuğa sahip olması anlamındaki nüfus yenilenmesi, ölüm oranının nispeten daha düşük olduğu sanayileşmiş ülkelerde 2,1 iken, gelişmekte olan ülkelere 2,5 ile 3,3 değiştiği görülmektedir. Bir ülkede nüfus yenilenmesi bu oranın altında ise, toplam doğurganlık oranı o ülke için önce nüfus yaşlanması ardından nüfus kaybı anlamına gelmektedir. Günümüzde batı Avrupa ülkelerinin yüzleştiği önemli problemlerden biri budur.

Türkiye şu anki durum itibarıyla düşük doğurganlık hızına sahip ülkeler arasındadır. Geçen 40 yılda doğurganlık hızındaki düşüş önemli düzeydedir. 1963 yılında 6,3 olarak tespit edilen toplam doğurganlık hızı, 1973'te 4,7'yi, 2003'te 2,2'yi göstermiş ve devamlı gerilemiştir. Doğurganlık hızı, bir toplumun sosyo-ekonomik ve demografik anlamda nelerden etkilendiği belirten bir göstergedir. Doğurgan olan kadının eğitim düzeyi, sosyal statüsü, gelir düzeyi, evlenme yaşı, çocuğa bakışı ve beklentileri, aile planlaması ve doğum kontrolü metotlarına erişme imkanları, ev halkının sosyal statüsü gibi pek çok değişken doğurganlık hızını etkilemektedir. Doğurganlığı doğrudan ya da dolaylı etkileyen ve azaltan faktörler bir hayli çeşitlidir. Örneklendirirsek, iç göçün sebep olduğu kentleşme, kadının eğitim düzeyinin artmasına, tarım dışındaki sektörlerde çalışma hayatına katılışına ve bu durum daha geç evlenmesine sebep olmaktadır. Kadının doğurganlığını azaltan sebepler ve ailenin ekonomik faaliyetlerinin formunun değişmiş olması gibi etmenler doğurganlığı etkilemekte ve az çocuk ya da tek çocuk sahibi olma eğilimini arttırmaktadır (Can, 2013; Vatandaş, 2010). Bu eğilim dolaylı olarak anneliğe karşı istekli olmayı da etkileyecek ve annelik algısı olumsuz etkilenecektir.

Ailede değişimlerin yaşanmasına sebep bir diğer değişim alanı da kadın hareketleri bağlamında değerlendirilecek toplumsal cinsiyet tartışmalarıdır. Bu konu hakkında günümüzde oluşan literatür, nicelik itibarıyla hatırı sayılır düzeydedir. Toplumsal cinsiyet tartışmaları konusunda gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta vardır. Cinsiyeti bir sorun haline getirmek, bilim ve felsefe aracılığı ile değil, tepkisel hareketler kapsamında gerçekleşmiştir (Geçer & Çelik, 2017).

Çağımızda kadın hareketleri dünya düzleminde feminist hareketlerle bağıntılı olarak tartışılma eğilimindedir. Feminizmin çıkış noktası ise, kadının entelektüel yeteneklerinin erkeğinkinden farklı olmadığı, fakat eğitim süreçleri ve şekillerinin onları ev içinde hizmete şartlandığı, bu yüzden de bilim, felsefe ve sanatla meşgul olamadığı şeklinde geliştirilmiştir. Bu çıkış noktasına dayanarak ilk feminist düşünür ve yazarlar, kadınların da erkeklerle beraber laik ve genel eğitimden yararlanarak evin dışında çalışabileceklerini hararetle savundular. Bu düşünceler feminist hareketi kamusal alanda eşitliğe yönlendirmiştir (Geçer & Çelik, 2017). Sanayileşmenin adeta zorladığı çekirdek aile, cinsler arasındaki eşitlik örüntüleri, evlilik biçimlerinin farklılaşması, ortak ikametinin zorunlu olmayışı, aşırı bastırılan nüfus artışı, eşlerin ekonomik açıdan bağımsız hale gelmesinin ortaya çıkardığı yeni cinsiyet rolleri ya da kişilikleri, bütün bunlar çok önemli istatistiksel veriler ortaya koyarken ailenin geleneksel toplumdaki özgün yapısı sürdürülebilir olmaktan çıkmaktadır (Aktay, 2010).

Tarihsel süreç içinde karşılaştığı köklü değişimlere rağmen direncinden bir şey kaybetmeyen, işlev ve şekil farklılıkları olsa da devam eden aile kurumu (Vatandaş, 2012), sosyal yapı olarak “en küçük” olma niteliğinin yanında toplumların temelini oluşturma noktasında “en büyük” rolü üstlenmiştir (Yaman, 2008). Çünkü bir anlamda aile birey, toplum ve millet için ayna konumundadır. Bir toplumun kalitesi ve niteliği aile ile anlaşılır (Buladı, 2013).

Birtakım sosyologların iddia ettiği gibi ilk aile, rastlantı sonucu ve içgüdüsel oluşmuş değildir. Bilakis her şeyi Yaratanın iradesiyle, insanoğlu bir aile olarak yaratılışından itibaren ailesiyle yaşamına devam etmiştir (Yaman, 2008). Kur’an-ı Kerim yeryüzündeki insanların atası olan Hz. Adem’in bir eşi olduğunu ve bu ilk karı-kocanın birlikte bir yuva kurduklarını çeşitli ayetlerde (Maide 5/27; Bakara 2/35; A’raf 7/19; Taha 20/117-119) belirtir ve fitraten medenî bir varlık olan insanın bazı sorumluluklar

altına girip Kur'an tabiriyle "emanet"i yüklendiği (Ahzab 33/72) gerçeğini bize belirtir (Arıkan, 2017).

Aile insanın ilk sosyal çevresi olması sebebiyle insanı topluma ve hayata bağlar, bu şekilde toplumun sürekliliğini sağlar. Bir yandan da toplumsal zemindeki olaylardan etkilenir, dönüşüm yaşar. Bu dönüşüm aileyi oluşturan bireylerin hepsi ya da bir kısmında gözlemlenebilir. Nitekim bu etkilenmeden anne olarak kadın da payını alabileceğinden ailenin geçirdiği değişim ve dönüşümler doğrudan anneyi ve ondaki annelik algısını etkilemektedir.

Aile kurumu kendisine tarihsel süreçte din ve gelenek gibi toplumun sürekliliğini önemseyen iki geçerli dayanak bulmuş ve bu yolla sosyal yaşamını düzenleyen bu kurumlarla korunmuştur. Ayrıca tarih boyunca bu iki dayanağı ile ilgili değerlerin nesillere aktarılmasını sağlamış, mevcut kurumları ve sosyal yaşamı sürdürülebilir kılmıştır. Ama aynı tarihsel süreçte ortaya çıkan aydınlanma, sanayileşme ve bunları içeren modernizm gibi sosyoekonomik dönüşümler aileye ciddi düzeyde etki etmiştir. Modernizm sosyal hayata öngördüğü alternatif yaşam biçimleriyle, geleneksel dönemde ailenin korunabildiği değerlerin bozulmasına sebep olmuştur. Gelenegin gücünü yitirmesi ve gündelik hayatın küresel ve yerelin diyalektik etkileşimi temeli ile yeniden inşa edilmesi, seçeneklerin daha çeşitli olarak sunulması, değişim modellerinin sunulduğu bireylerin hayat tarzı seçimlerini daha çok gözden geçirmelerine onları mecbur bırakmıştır (Aktı, 2019).

Günümüzde ise aile varlığını korumaktadır, ama aile bireylerinin yaşadığı değişim ve dönüşümler sebebiyle çözümler yaşanmakta ve kökü sağlam olan dinden ve gelenekten beslenmeyen, güç almayan farklı niteliklerde aileler ortaya çıkmaktadır. Bu yaşananlar ise, ailenin sonunun ne olacağı ve ailenin ortadan kalkması gibi bir durumun endişesini gündeme getirmektedir (Turgut, 2017).

Aileyi zayıflatan her unsur, bu kurumun ana temelinden biri olan anneyi etkilemiş ve zayıflatmıştır. Aile meşruiyetini kadim zamanlardan beri birçok toplumda dinden almıştır. Bugün bu iki kurum arasındaki meşru zemin devam etse de içerik itibarıyla din kurumuyla aile kurumu arasında bağlar oldukça zayıflamıştır. Bu durumun sebepleri arasında bireycilik ve yabancılaşmanın din üzerine etkilerini gözlemlemek ve aramak mümkündür. Marksist ideoloji insanların dine yabancılaşmalarını,

meşruiyetini dinden alan bütün kurumların kendilerine, mahiyetlerine yabancılaşmasını da beraberinde getirmiştir.

Bireycilik insanı özgürleştirme söylemiyle, ona tanrı karşısında dini serbestçe yorumlama fırsatı sunmuştur. Hem bireycilik hem de yabancılaşma etkisiyle, köklü kurumlar ve kavramlar olumsuz etkilenmiştir. Bu iki olgunun din üzerine etkisi, kurumsal anlamda dindarlığın öneminin azalmasına, bireyin aile ve toplumsal değerlerle olan bağının zayıflamasına yol açmıştır (Aktı, 2019).

Toplumbilimi kapsamında bireycilik, bireyin özgür ve saygın olma durumunun toplumun denetleyen baskılarına karşı korumaya alındığı, birey ve toplum ilişkisine dikkat çeken bir kavramdır. Buna göre birey, ahlaki ve toplumsal olarak özerk bir varlıktır. Engin bir bağımsızlık ve eylem özgürlüğünün sahibidir. Geleneksel kurumların yerine kişisel duyguların tercihidir. Kişi serbest seçimde bulunma, yaşamını akılcı bir tarzda ve bağımsız bir şekilde düzenleme imkanına sahiptir. Artık bu durum aidiyeti, mensubiyeti korumanın zor hale geldiği “gelenekten kopuş” halidir. Bağlarından kopup özgürleşen birey, içindeki yalnızlığından dolayı büyük ölçekli ve daha soyut yapılara teslim olabilir (Ünal, 2011’den akt. Aktı, 2019).

Bireyciliğin ortaya çıkardığı bireysel özgürlük ve itibar, toplumu inşa eden ve denetleyici kurumlar karşısında ahlaki ve toplumsal eylemlerinde, bireyciliğe geniş bir hareket alanı serbestliği kazandırmıştır. Geleneksel kurumlarda esas olan, davranış kalıplarıdır. Bireycilikte kişi bağımsız ve akılcı bir kişisel tercihte bulunma imkanını bulur. Bu durum da doğal olarak kişinin kendini ait hissettiği toplumuyla aralarındaki bağları zayıflatır.

Yabancılaşma bir olgu olarak, modern hayat içindeki insanı; psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve metafizik gibi birçok boyutuyla incelemeye gerek duyulan bir kavramdır. Yabancılaşma, bireyin bir insan olarak kendini belirleyen değerlerinden uzaklaşmasının adıdır. İnsanı kuşatan kültürel ve toplumsal içerikli her türlü değer kaybının, kaybedilmesinin, psikolojik yönden bir kopuşun ortaya çıkmasıdır (Durak & İrgat, 2016).

Bireysel özün kapsamının ne olduğuna ilişkin somut verilerin açıkça belirlenmemiş olması, yabancılaşma olgusu ile ilgili içeriği ve bu olguyu ortaya çıkaran nedenleri

belirsiz bir konuma sokmaktadır. Bu belirsizlikler yabancılaşma konusunu çalışan düşünürlerle, kendileri hangi ideolojik ve felsefi yaklaşıma sahiplerse, o yaklaşıma uygun tarzda çeşitli yorumlar getirme ve fikir üretimi fırsatı vermektedir.

Bu bağlam, yabancılaşma olgusu için biyolojik ve psikolojik olarak iki boyut geliştirmeyi mümkün kılmıştır. Postmodern insan biyolojik açıdan ölmek; psikolojik olarak da meşgul olmak amacıyla yaşayan ve bunun farkında olan bir varlık şeklinde tanımlanırsa, öncelikle biyolojik açıdan hayatta kalmak için, ikinci olarak da ölüm temasına ilişkin bilinç kaynaklı bir psikolojik uğraş eğilimi ile mücadele eden bir varlıktan söz edilmiş olur (Akyıldız'dan akt. Durak & İrgat, 2016).

Postmodern bireyin kendini ikame edebileceği ideoloji, kültür, din ve millet bağlamındaki değerler dünyası, modern dünyada anlamsız hale geldiğinden ve sahip olduğu ahlaki değerlerin içi boşalmış olduğundan, insan hem bu boşluğu doldurmak hem de var olabilmek için farklı argümanları denemektedir. Ayrıca gelişen teknoloji ile iletişim araçları küresel bir dünya oluştururken, insanın sanal bir dünyada yalnızlaşmasına ve ontolojik olarak da geleneksel doğa ile ilgisini belirleyen ahlak değerlerinden uzaklaşarak yabancı hale gelmekte ve sanal bir gerçekliğe doğru sürüklenmektedir.

Hegel'in felsefi tahlili, Marx ve Durkheim'in sosyo ekonomik tahlili ile açıkladığı yabancılaşma kavramı, özelde bireyin genelde de toplumun öz değerlerinden uzaklaşması ve kimlik kaybı anlamı taşıdığı açıktır (Durak & İrgat, 2016). Marksist kuramda, evlilik kurumu dahilinde eşlerden birinin özelde de kadının eşi karşısında kendi benliğini yitirdiği, kendisine yabancılaştığı görülür (Bilgin, 2012'den aktaran Aktı, 2019).

Nihayet kadının toplumsal yaşamda ekonomik ve sosyal açıdan daha fazla imkanının oluşmasıyla kadının erkeğe ekonomik bağımlılığı azalmış ve aile kurumunun zorunlu hale getiren bir sebep zayıflamıştır (Giddens, 2000). Öyle ki eşler kendi kazançlarını bireysel biçimde değerlendirme durumuna gelmiştir. Erkeğin karşısında güçsüz ve işe yaramaz olan kadın imajı yerini tek başına ayakta olan kadın vurgusuna bırakmıştır.

Pek çok iletişim kanalı da kadın ile erkek arasında yabancılaşmanın ortaya çıkardığı çatışmayı körüklemektedir. Günlük hayatta karşılaşıldığında onaylanması asla

mümkün olmayan kadına şiddet haberleri, kasıtlı olarak medya araçları tarafından iki cinsi birbirine kışkırtmaktadır. Neticede birbirinin tamamlayıcısı olarak yaratılmış olan kadın ve erkek, birbirine yabancılaşarak aile çatısı altında yan yana gelmekten kaçınmaktadırlar (Aktı, 2019).

Değişim faktörlerinden biri olan yabancılaşmanın aileye yaptığı zararın dolaylı olarak kadına ve ailedeki anneye yapılan bir zarar olduğu açıktır. Hem bireyselleşme hem de yabancılaşma aile kurumunu zarara uğrattığı gibi, özelde kadına ve anneye ciddi zarar vermekte ve toplumdaki annelik algısının olumsuz seyretmesine sebep olmaktadır.

İnsanoğlunun bir kültürün öznesi olabilmesi aile sisteminin varlığı ile mümkündür. İnsanı yetiştiren ve topluma kazandıran, insanlığın devamını sağlayan aile kurumudur (Çalak, 2012). Aile, milli kültürün taşınmasından nüfusun yenilenmesine, çocukların sosyalleşmesinden biyolojik, psikolojik ve ekonomik tatmin işlevlerinin yerine getirilmesine dek pek çok işi yapan temel bir kurumdur (Nirun,1994'ten akt. Can, 2019).

1960'lardan sonra batı dünyasında modern hayatın karışık ortamında çeşitli özgürlük hareketleri ortaya çıkmıştır. Cinsel devrim, eşcinsel haklarının tanınması ve kadın özgürlük hareketi gibi bazı akımlar aile yapısında zararlara yol açmıştır (Fukuyama, 2009'dan akt. Turgut, 2017). Batıdaki cinsel devrimle beraber, kişilerin ilişki partnerlerini özgür seçme imkânı, o zamana kadar evlilik ve aileyle meşru zeminde çoğalma fikri ile gerçekleşen mahrem ilişkilerin aile dışına taşmasına sebep olmuştur.

İşlevselci düşünürlere göre, modern yaşamın gereklerine cevap verebilen ideal tipteki çekirdek ailenin çözülmeye başlaması ile alternatif farklı birliktelikler görülmeye başlanmıştır. Cinselliğin özgür olması ve üremeden koparılması, niteliğinin değişmesi- içeriği boşaltılarak- eşcinselliğin artmasına da sebep olmuştur (Giddens, 2000). Eşcinsellerin birtakım hakları olduğunu dillendirmeleri, az sayı da bile olsa bazı devletler tarafından tanınmaları, geçmişte tartışmasız sapkınlık olarak bilinen bir durumun toplumlarda bir zemin bulmasına ve alenileşmesine, sanki normal bir kimlik gibi algılanmasına sebep olmuştur.

Bazı toplumlarda bir kimlik olarak onaylanmaları, evlilik hakkı tanınması ile eşcinsel birliktelikler, aile kurumu için bir tehdit sebebi olmuştur. Karşılıklı bağlılık ve güvene

dayanan, insanın sevgi duyduğu ihtiyacı karşılayabileceği iddiasıyla oluşan bu birliktelikler giderek artmaktadır.

Evlilik dışı birlikteliklerin tercih edilmesinin ardındaki sebeplerden biri, sorumluluk ve kuralları üstlenmek istemeyen modern insanın evliliğe ve aileye yönelik toplumsal ve kültürel kuralların sorumluluğunu almamasıdır. Diğer bir ifadeyle, toplumsal normlarla hayatlarına yön vermemeleri, ilişki sınırlarını ve kapsamını kendilerinin belirler hale gelmesidir.

Diğer bir sebep, tıp alanındaki gelişmelerdir. Öyle ki gelişen teknikler ve pratikleriyle bu kişiler heteroseksüel bir ilişki yaşamaksızın çocuk sahibi olabilmektedirler. Nisbi olarak sayıları artmış ve bazı devletler kabul etmiş olsa da bu birliktelikler genel olarak sapkınlık olarak değerlendirilmekte, ahlaki ve toplumsal değerler etrafında bir çatışma alanı şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Aileye alternatif olarak karşımıza çıkarılan ve aile kurumunu tehdit eden bir başka unsur da cinsel özgürlükten kaynaklanan birlikte yaşamadır. Yasal olarak evlilik gerçekleşmemiş olmasına karşın ortak bir hayat yaşayan, aynı yaşam alanı ve o alanın sorumluluğunu paylaşan, aralarında cinsel ilişkinin gerçekleştiği birlikteliklerdir (Adak, 2012). Bu birliktelikler bazen evlilikten önce alışma amaçlı oluşsa da bazen de evliliğin alternatifi olmaktadır. Her iki evlilik dışı birliktelikler, gelenekten kaynaklı aile değerlerini tehdit ederek karşısında yer almaktadır

Modern hayatta ailenin aleyhine gelişen bir durum da bekar kalma, bireylerin evlenmemesidir. İnsanların hayatlarını bir başkasıyla ortak yaşama konusunda duydukları güven kaygısı, ilişkilerin çözüldüğü bir ortamda temel etkeni oluşturmaktadır. Evlilikten uzaklaşmalara sebep olarak yoğun iş hayatı, ekonomik yetersizlik gibi maddi endişeler ve günümüzde insanlarda içsel manada hâkim olan bağımsızlık duygusu sayılabilir

Aile kurumunun yüzleşmek zorunda kaldığı başka bir sosyal durum da boşanma olgusu, yani evliliğe dair yapılan sözleşmenin bitirilip eşlerin ortak yaşamı bitirmesidir. Geçmişe kıyasla bugün boşanma, bir sorun alanı olmuştur. Geçmişle bugünkü şartların farklılığı sebebiyle, boşanma konusu etrafında yeni çözümlemelere ihtiyaç vardır.

Değerler alanında kriz yaşanması, toplu yaşam yerine bireysel olanın tercihi, paylaşımın mutlu olunmaması, teknolojik imkânların bireyin sanal olarak sosyalleşmesine imkân tanınması, çalışma koşulları, kentsel gelişmeler, cinsiyet rolleri, ataerkil yapının kırılabilirliği, feminist söylem gibi başlıklar ve bunlardan kaynaklanabilecek alt başlıklar, boşanma konusunu günümüzün sorun alanlarından biri haline getirmiştir. Evlilik anlaşması nasıl din, değerler, kültürel ve normatif yapı tarafından belirleniyorsa, boşanma için gerekli koşullar da bu kurumlar tarafından belirlenmektedir (Aksan, 2013'ten akt. Turgut, 2017).

Modernitenin getirdiği hızlı dönüşüm, boşanmanın da içeriğini değiştirmiş, daha sık yaşanan bir durum haline getirmiştir. Ortaya çıkan boşanma vakaları ve boşanma eğiliminin artması hem toplum ahlâkını etkileme noktasında hem de aile kurumunun yarınasına ilişkin tehlike oluşturacak boyuta yaklaşmıştır.

Boşanma vakalarının artması ve eskiye göre boşanmaya karşı eğilimin artmış olmasına dayanak olarak, moderniteyle ulaşılan yeni hayat şartları, maddî imkanlar örnek verilebilir. Ekonomik durum ve sosyal anlamda refahın artması, yaşanan bu sorunun maddi boyutunu oluşturmaktadır. Ailede eşlerin özellikle de kadının iş hayatında daha fazla yer alması, bu yolla ekonomik anlamda bireysel bir yeterlilik edinmesi, oluşan güvensizlik ortamında duyulan kaygıyla işlerine sıkı bir şekilde sarılması, daha önce evliliğin önemli bir gerekçesi olan ekonomik zorunluluğun bu şekilde ortadan kalkması, ailevi ilişkilerin zayıflamasına sebep olmaktadır.

Boşanma eğilimlerinin başka bir dayanağını ise bireyselleşme odaklı duygusal ve düşünsel sebepler oluşturmaktadır. Aşırı bireyselleşmenin sebep olduğu tahammülsüzlüğün artması ile ailede yaşanan basit sorunlar bile, hukuki hakların tanıdığı imkânlar da elverince boşanmaya kadar gidebilmektedir. Aile sorunlarının bu derece artmasında, önceleri sorunlar baş gösterdiğinde başvurulacak fakat şimdilerde yıpratılmış olan; bu sorunlu ilişkilerin koruyucusu olan inanç, ahlâk ve geleneğe bağlı değerlerin etkisinin azalmasının payı da yadsınamayacak bir gerçektir. Bu manevi değerler insanları ortak bir payda da buluştururdu.

Bu değerlerin yanında ailedeki bireylerin günlük hayattaki duygularının, düşüncelerinin ve bunları da içine alan zamanın paylaşımı bu ortak paydanın bileşenlerini oluşturmaktadır. Fakat modernite ile sunulan yeni yaşam tarzı, bir yere

kadar insanın insanla olan paylaşım ve yardımlaşmasını kendi kendine karşılamasına imkân tanımakta, bu durum da giderek paylaşımdan uzaklaşmayı beraberinde getirmektedir.

Duygusal açıdan boşanmaya götüren bir nokta da duygusal motivasyonun kaybedilmesidir. Televizyondaki diziler ve sosyal medya yoluyla ortaya serilen romantik evliliklerde gözlemledikleri gibi yüksek beklentili evliliğe başlanmasıdır. Beklentiler gerçekte yaşananla uyuşmayınca ya da bu romantik tablo kaynaklı eşlerin farklı beklentiler içine girmesi boşanmanın gerekçesi olabilmektedir. Boşanmalarda genel nedenler görülüyorsa da arka planda bu nedenlerin insan hayatındaki farklı görünüşleri ortaya çıkarak çeşitlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, modern hayat insanların dünyasına farklı düzeylerde sirayet etmekte ve her bireyin bu etkileri karşılama gücünün belirsizliğine bağlı boşanma sebepleri çeşitlenmektedir. Boşanma, ailedeki bireylere yaptığı etkinin yanında toplumsal hayata da toplumun sağlıklı bir süreklilik ile devam etmesi noktasında olumsuz etkilemektedir (Aktay, 2014).

Sağlam bir aile yapısının varlığı, dengeli, kendini gerçekleştiren sağlam nesillerin yetişmesini sağlayacak, böylece istikrarlı bir toplum taşıyıcısı rolünü de yerine getirecektir. Modernleşmeden kaynaklı aşırı bireycilik, cinsel devrimler, aile anlamındaki daralmalar, diğer bir ifadeyle aile üyelerinin birbirinin yükünü almasına ihtiyaç kalmaması bir yandan boşanma oranlarını artırırken; bir yandan da aileye alternatif olan birlikteliklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu durum ailenin geleceğine yönelik endişelerin oluşmasına sebep olmuştur.

Ailenin varlığının devamına yönelik endişeler sosyal bilimcilerin dikkatini çekmiş ve her biri kendi yaklaşımına göre, aile kurumu hakkında öngörülerde bulunmuştur. Ailenin sahip olduğu toplumsal işlevlerini yerine getirmeye devam ederse var olacağını belirten işlevselcilere karşılık, aile kurumunun ortadan kalkacağını ve ortadan kalkması gerektiğini savunan toplumbilimciler de vardır.

Aile kurumunun ortadan kalkacağına ilişkin kehanette bulunanlar, materyalist dünya görüşüne dayanan Marksizm ve feminizmin türevleridir. Marksizm açısından aile, insanlar arası mülkiyetten kaynaklı ilişkiler sonucunda ortaya çıkmış, devletle paralel olarak toplumsal eşitsizliklerin kurumsal hale gelmesini sağlayan bir kurumdur. Yaşanacak bir devrimle, mülkiyete dair ilişkilerinin belirli bir eşitlik temeline

oturacağı komünist bir toplumda aileye gerek olmayacak ve bu kurum yıkılacaktır (Aktay, 2014).

Ailenin karşısında duran diğer düşünce feminizmdir. Temelinde ataerkillik eleştirisi vardır ve kadın kimliğine odaklanmıştır. Feminizm gözüyle aile, kadını kimliği itibariyle toplumsal hayatta ikinci planda gören ve bu yaklaşımın sürekliliğini sağlayan kurumdur. Geleneksel aile yapısındaki erkek egemenliğinin yanında kadının aile içi rolleri (annelik, doğum, çocuk bakımı, cinsel haz, ev işleri, vb. gibi) gerçekleştirmesi kadının bu bastırılmış halini güçlendirmektedir (Tekin, 2010).

Feminizm hareketi kadın kimliği üstünde ailenin aleyhine bir etki yapmıştır. Bu etkilerin başında; cinsel hayatın özgürlüğü, bedenin algısının öne geçmesi ve doğumla beraber kadının daha bireysel bir hale gelmesidir. Belirtilen noktaların yanında, kadının elde ettiği hukuki haklar ve ekonomik özgürlük; bugün aileye yönelik tek ebeveynli aile, eşcinsel birliktelik ve boşanma gibi tehditlerin önemli sebepleri olarak görülmektedir (Turgut, 2017).

2.1.4. Annelik Algısını Etkileyen Faktörler

2.1.4.1. Olumlu Etkileyen Faktörler

2.1.4.1.1. Türk Kültürü Öğeleri

Kültür, insanın hayatı boyunca elde etmiş olduğu bilgi, beceri, sanat, ahlak ve gelenek gibi türlü alanları, başka bir ifadeyle insanın bir toplumun üyesi olarak sergilediği davranışları içine alır. Bundan dolayı kültür, insanın kendi hayatını üretmesidir. Toplumsal hayatın her alanında insanın kendisi ve insana ait olanın ifadesidir (Türkdoğan, 2013).

Dünyanın pek çok toplumunda anneliğe verilmiş olan önem, Türk kültüründe üst düzeyde kendini göstermektedir. “Ana gibi yar, vatan gibi diyar olma, ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar” gibi atasözleri, “ana vatan, ana dil, ana yasa, ana okul, ana motif/fikir, anayol/yön” gibi kavramlar “analık/annelik” vasfının Türk toplumunda ne kadar önemli olduğuna işaret eder (Sadıç, 2008; Türkçe Sözlük, 1983).

Anneliğin bir meziyet olarak algılanması, dünyaya gelmesine vesile olunan canlının beslenmesi, korunması, rehberlik ederek eğitilmesi gibi işlevleri sebebiyle gerçekleşmiştir. Söz konusu bu işlevler Türk mitlerinde kendine yer bulmuş, böylece annelik üstün bir meziyet olarak nitelenmiştir. O kadar ki, mitlerde anneliğe verilen değer sebebiyle anne arketipi çerçevesinde bazı dişil ruhlara/varlıklara annelik atfedilmiş ve annelik için belirlenen işlevler, bu varlıklar üzerinden vurgulanmıştır. Mitlerin hatırı sayılır bir bölümünün anne ve annelik özelliklerine dayandırılması bunun göstergesidir (Roux, 1994).

Anne arketipi ve özellikleri, annelikle ilgili olarak değerlendirilmekte ve bütün fenomenlerin evvelinde ve üstünde bir “annelik ilk imgesi”nin var olduğu düşünülmektedir. Jung’un (2005) “Dört Arketip” adını verdiği eserinde ilk sırada ele aldığı, “anne” arketipidir. Arketip terim olarak ilk defa Platon tarafından kullanılmıştır. Psikolojide ilk kullanan Carl Gustav Jung olmuştur. Jung arketip için, geçmişten bugüne aktarılan gelenek ve kültür mirası edimini kazandıran zihinsel görüntülerdir, demiştir. Bu terim için kullanılan şu benzetme çok yerindedir: “Su birikintisinde yansımanı gördüğünde aslın olan yanındır, orijinalindir.” Anne arketipi üstünden insanın dışa aksettirdiği misyonlara değinir. Jung’un ifadesiyle anneye dair şu cümle önemlidir: “Şöyle ki; literatürde tasvir edildiği üzere, çocuk psikesi üzerindeki bütün o etkilerin tek kaynağı kişisel anne değil, anneye yansıtılan arketiptir; bu anneye mitolojik bir arka plan vererek ona otorite, hatta tanrısallık katar.” (Jung, 2005).

Annelik ilk imgesi bu çerçevede değerlendirildiğinde “yüce(ulu), büyük” sıfatları atfedilerek “Ana Tanrıça” tiplmesi ile dikkati çeken anne arketipinde Umay Ana, Toprak Ana, Ak Ana gibi görünümle söz konusudur. Bu farklı tezahürleri; öz anne, üvey anne (genel olarak olumsuz figür), sütanne (dadı), büyükanne (bilgelik ya da cadılık timsali), bilge kadın, bazı hayvan suretlerinde, ağaç ve mağaralarda olumlu ve olumsuz anlamlarda kendini gösterebilmektedir (Fedakâr, 2014; Jung, 2005). Türk mitlerinde annelik, genel olarak olumlu anlam yüklü olarak kullanılmaktadır.

Anneliğe atfedilmiş olan rol ve işlevin, Türk mitlerinde de benzer ya da aynı şekilde konu edildiği görülür. Nitekim mitlerde pek çok dişile “annelik” sıfatı verilmiş ve bu dişil varlıklar, “anne arketipi” değerlendirmesiyle “ana” sıfatı ile zikredilmiştir. Bu

vasıflandırmalarla anneliğin neslin devamındaki yeri, besleyicilik açısından önemi, koruyuculuktaki vasfı, rehber olma ve arabuluculuk yapma yeteneği gibi pek çok husus örneklendirme yoluyla vurgulanmıştır. Bu bağlamda annelik; neslin devamını sağlaması ve korunması açısından kadınlar için ayrıcalıklı bir konumdur. Bu ayrıcalıklı durum, Türk mitlerinde de göze çarpar; Umay, Ak Ana ve Ateş (Od) gibi varlıkların yanında bazı hayvanlara, toprak, ağaç gibi doğa unsurları “annelik” ile vasıflandırılmış ve onlar doğum olgusunun kaynağı hâline getirilmiştir (Küçük, 2018).

Anneliğin Türk toplumu da dahil olmak üzere toplumlarda, kadını ayrıcalıklı kılması ve önemini korumasına sağlayan, sebep olduğu birtakım işlevlerdir. Bu işlevler hem biyolojik hem de psikolojik ve sosyolojik bağlamda anneliğin karşılık bulması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu işlevler sadece kadında değil de her canlının dışısında var olması ile kolaylıkla anlaşılacağı üzere fitri olarak, yaradılış özelliği ile bulunur ve yükümlülükleri beraberinde taşır. Neslin devamını sağlayan “doğurganlık”, besleyicilik, koruyuculuk ya da savunuculuk, rehberlik etme ya da eğiticilik ile elçilik/arabuluculuk şeklinde sıralanır (Burç, 2015; Küçük, 2018). Mevcut işlevler Türk mitlerindeki yansımaları ve sosyokültürel bir olgu şeklinde anne arketipi ekseninde birkaç örnekle genel hatlarla karşılaştırma mahiyetinde ele alınacaktır.

Doğurganlık, neslin sürekliliği ve soyun muhafaza edilmesi anlamında Allah tarafından kadınlara verilmiş olan bir ayrıcalıktır. Kutadgu Bilig’in (WEB4) “İnsanların seçkini ne der, dinle; neslin kesilmemesinin çaresi kadındır...” beyti de doğum olayı ile beraber kadınlıktan anneliğe geçmeyi ve anneliğin neslin devam etmesindeki yerini bariz bir şekilde ortaya koyar (Koca, 2012).

Bu konu, Türk mitlerinde öne çıkarılmış, “doğurganlık” unsuru olduğu için annelik çok önemli bir değer olarak görülmüştür. Atfedilen bu öneminden dolayı Türk mitlerinde Umay, Ak Ana ve Ateş (Od) gibi varlıkların yanı sıra kurt (asena/aşına), kartal, geyik gibi bazı hayvanlara, ayrıca ağaç, yer/toprak gibi tabiat varlıklarına da “annelik” sıfatı yüklenmiş, bu öğeler doğum hadisesinin kaynağı olarak gösterilmiştir (Roux, 1994; Karakurt, 2012; Gültepe, 2015’ten akt. Küçük, 2018). Halk arasında söylenen “Bizim aslımız kurttur, kaygımız yurttur” ifadesi bazı Türk boylarının soyu, gökyüzünün temsilcisi “Kurt”a ya da yeryüzünün benzetme olarak “Geyik”e dayandırılması bazı örneklerden sayılabilir (Karakurt, 2012).

Türk mitlerinde anneliğin atfedildiği Kartal (Ana), bazı Türk boylarının onun soyundan türediği var sayılan bir varlıktır. Kısır olan kadınların çocuklarının olması için kartala dilekte bulunulması ve bu dilekten sonra doğmuş olan çocuğa “hotoy törüt(t)eh” (kartaldan türemiş) adı verilmesi, soyun kartaldan gelmiş olduğuna olan inancı güçlenmektedir. Öyle ki bazı Türk boyları, şamanları yeryüzüne kartalın (ana) getirdiğine ve hakanların da kartal yuvasında doğduğuna inanırlar (Duran,2012’den akt. Küçük, 2018).

Soyluluğun göstergesi olarak gösterilen Ağaç (Ana), türeyiş, hayatın/nesilleri başlangıcı ve neslin devam etmesini sağlayan unsur olarak dikkat çekmektedir (Karakurt, 2012). Ağacın türeme ve soyun devamı için kullanılan bir gösterge olması, “Soy Ağacı ifadesi ve Oğuz Kağan Destanındaki, Urus’un Oğuz’a “...Bizim uruğumuz senin uruk ağacının tohumudur...” demesi ile daha iyi anlaşılmaktadır (Bayat, 2007’den akt. Küçük, 2018). Ama bu ağaçlar; büyükçe kovuğu olan ve içinde “Ağaç Ana”nın olduğu varsayılan ağaçlardır. Kimi Türk boylarında ölen çocukların, doğduğu yere geri dönsünler diye ağacın kovuğuna defnedilmesi, benzer anlayışın bir yansımasıdır. Ağaçlar içinde de en büyük pay, Ulu ya da kayın ağacına verilmektedir. Çünkü kayın ağacı sıradan bir ağaç değildir; o, Umay Anayla beraber (gökten) indiğine, anaların ana kutlarının kendisine sindiğine inanılan, yaşamı ve doğurganlığı sembolize eden “Tanrı Ağacı”dır.

Türk mitlerinde, ağaç kovukları, Toprak Anayla birlikte yeraltı dünyasının yeryüzüyle bağlantısını kuran kapı gibi düşünülen mağaralar, anne rahmi ya da karnı ile özdeşleştirilir, doğum yeri şeklinde ön plana çıkarılır. Böylece fiziksel olarak doğum sürecinin ve hamileliğin de mitolojik bir yansımasının açık bir göstergesi oluşmaktadır (Küçük, 2018).

Moğol topluluklarının bazılarında mağaraya “ehin Umay” yani (ana rahmi) kavramını kullanılması bu fikri güçlendirmektedir. Ayrıca Ötüken (İtügen/ Etügen) kelimesinin de “döl yatağı” anlamındaki” Uta(ğ)gan” kelimesinden türemiş olması ve bu terimin de Buryatlarda “kadın rahmi” anlamına geldiği bilgisinin aktarılmış olması, bunun yanında Cengiz Han’ın “Ötügen” kavramı için “anamız” tabirini kullanması, belirtilen fikirleri destekleyen örneklemelerdir. Ayrıca bazı toplumlarda mağaraların çocukların

geldiği yer olduğu inancı mevcuttur ve “Vatan toprağının çocukları” söyleminin mecazi olarak değil, gerçek manada kullanıldığına dikkat çekilir (Küçük, 2018).

Annelik, anne ve çocuk arasında hem maddi hem de manevi ilişkinin bir yansıması olarak gözlemlenmektedir (Fedakâr, 2014). Çünkü hem hamilelikte bebeğin anne karnında taşınmasıyla fiziksel, hem de bebek doğduktan sonra da devam eden manevi bir bağ içermektedir. Bu bağ, hamilelik boyunca anne ile bebek arasında göbek kordonuyla sağlanır. Türk toplumlarında geçen mitlerde de ağaç, bebek ve anne arasındaki göbek kordonu ile özdeşleştirilir ve yeryüzü ile bağlantısını sağlayan “göbek kordonu” misali olarak betimlenir ve adeta insanın yeryüzü ile irtibat kaynağını oluşturur. Çünkü Türklerde mitolojik anlayış, dünya ile ağacı bağlantılı görür ve onunla beslendiğine inanılır. Bu noktada ağaçla maddi bağlantının toprak, manevi bağlantının da gök olduğu düşünülür. Bu yüzden ağaç; kökü, gövdesi ve dalları benzetmesiyle gökyüzü, yeryüzü ve yeraltını birbirine bağlı olarak gösteren bir köprü gibi değerlendirilip ifade edilir (Karakurt, 2012). Yine bazı Türk boylarının inançlarına göre, insan kemikleri ağaçtan, eti de kilden yaratılmıştır ve ağacın çocuğu doğurup büyüttüğüne inanılır.

Türk mitlerinde anneliğin yaratılışın ilk adımı ve başlangıç unsuru olduğu dikkati çekmektedir. Bunu destekleyen fikir, mitlerde “Ulu Yaratana Ana” diye anılan “Ak Ana (Ene)” ya da “Ağ Ana” motifinde açık bir şekilde görülür. Çünkü Ak/Ağ Ana, anne arketipi olarak dünyanın yaratılışında Tanrı Ülgen’e yaratmak için ilham veren bir ruh olarak anneliğin yaratılış destanlarında yer alan ilk örneği olarak kabul edilir. Dolayısıyla hayatın başlangıcı için vesile olma ve her şeyin ruhunu vererek hayat döngüsünü başlatma vasfı ile, insanlık tarihinde ilk aile kuruculardan kabul edilir (Fedakâr, 2014; Karakurt, 2012; Sadıç, 2008).

Mitlerde, Toprak yani Yer Ana (Der Ene) ise “yaratılışın mayası”dır, “ilk ulu başlangıç” olarak değerlendirilir ve her şeyin ondan geldiğine inanılır. Çünkü toprak, kadının doğum yapmasına benzer şekilde doğurup çoğalmaya ev sahipliği yapmaktadır. Bu yüzden toprak, doğrudan kadın ve kadının çocuk sahibi olması ile toprağın verimi özdeşleştirilir. Hatta kadının mistik olan ile bu yolla bir bütünlük oluşturduğuna ve kadının anne olarak kutsiyetinin toprağın kutsiyetiyle bağlantılı olduğu belirtilir.

Bunun yanında bazı toplumlarda ileri sürülen bir görüş, “Ana Tanrıça” kültünün de köken olarak “toprak/yer”e dayandığıdır. Bütün parçaların birbirine bağlı olduğu ana kaynak olarak nitelendirilmesi ile toprak/yer, kadın için “kozmik bir model” ölçüsündedir. Bu bağlamda Gök, “Ata”; Toprak ise “Ana” olarak değerlendirilir. Nitekim “Yukarıdaki mavi gök, aşağıdaki yağız yer yaratıldığında, ikisi arasında kişiöğlü, yani insanlar yaratılmış...” ifadesi de bu hususa örneklik teşkil eder. Yine “Tabiat/Doğa Ana” tabiri de aynı algının bir ifadesi olarak düşünülebilir. Tabiatın/Doğanın “doğurgan, yaratıcı ve besleyici” olarak değerlendirilmesi sebebiyle doğa bir “anne” olarak tasavvur edilir (Eliade, 1991; Fedakâr, 2014; Jung, 2005; Karakurt, 2012).

Annelik soyun devamlılığı noktasında önemli bir olgudur. Tarihte “öğ” tabirinin anne anlamına gelmesi ve “öksüz” kavramının buradan geldiği rivayeti bu fikri pekiştiren bir örnektir. Hatta anaerkil aile yapısı anlayışı, soyun anneden geçtiği temel düşüncesine dayanmaktadır (Ayan, 2011; Eşel, 2010). Türk geleneğinde çocuklu olmak, çok önemsenen ve kutlu bir olaydır. Kız çocuklarının erken yaşlarda evlendirilmeleri ve çocuk sahibi olmalarının istenmesi de bir gösterge kabul edilir. Halk arasında yaygın olan “çocuksuz kadın, meyvesiz ağaç; çocuksuz kadın tuzsuz yemek” gibi sözler, halkın beklentilerini açıkça ortaya koyar. Türk destanlarında yer alan, günlük yaşam sürecinde çocuk sahibi olanlar için yapılan toylar ve şöenler ortak kutlamalar olarak göze çarpar (Sadıç, 2008).

Yine destanlarda, çocuk sahibi olamayışın ciddi bir sorun ve anne-baba için de büyük üzüntü kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Bayındır Han’ın sohbetinde, Pay/Kam Büre’nın diğer beylerin oğullarını gördüğü zaman ağlaması, ağlama sebebi sorulduğunda çocuğu olmadığını söylemesi (özellikle oğlu) bu duruma örnektir. Türk destanlarında çocuk sahibi olmaya yapılan vurgu yanında çocuk sayısının çok olması da dikkat çeker. Oğuz Kağan destanında, dört ve altı sayısı verilerek çocuklarının çokluğuna dikkat çekilir (Togan, 1982’den akt. Küçük, 2018). Benzer şekilde Türk mitlerinde Alahçın Ana’nın iki kız iki oğlan dört çocuğundan, Od Ana’nın ateş ruhu diye değerlendirildiği oğullarından bahsedilir (Karakurt, 2012). Türk mitlerinde bu örnekler, günlük hayatta çocuk sahibi olmaya verilen önemin yansıması olarak dikkat çeker.

İslam öncesi Türklerle ilgili ulaşılan bilgiler M.Ö. 4000-4500 yıl öncesine kadar uzanır. Bu bilgiler incelendiğinde kadının asıl nitelikleri olarak “annelik” ve “kahramanlık” ortaya çıkar. Kadın ata binme, savaşabilme ve silah kullanma gücü ile değerlendirilir. Tarih kaynaklarında Türklerin önem verdikleri ve kutsal saydıkları haklara “ana hakkı” demeleri ve bunu da “tanrı hakkı” ile bir tuttukları gözlenmektedir (Ergin, 1958’den akt. Gündüz, 2012).

2.1.4.1.2. Manevi Değerler

İnsanın çocuk sahibi olmaya karşı duyduğu arzu, fitrattandır (Aslan, 2004). Fıtratla, yani yaradılışla ilgili olan her şey akla dini ve maneviyatı getirir. İnsandaki bu arzunun toplumun geleceğini oluşturma bilinciyle tatmin edilmesinde hem dinin hem de maneviyatın rolü büyüktür. Toplumun geleceğini oluşturmak gibi ağır bir sorumluluğun yerine getirilmesinde, insanın sahip olduğu dinden ve beraberinde edindiği manevi değerlerden edindiği itici güce ihtiyacı vardır.

Toplumun inşasında rol oynayan kilit insanlardan olan annenin bu ağır sorumluluğu yerine getirmesinde onun fıtratına konulmuş olan sevgi, merhamet, şefkat, fedakârlık gibi manevi değerlerin kolaylaştırıcı faktörler olduğu dikkatten kaçmamalıdır. Aslan (2004)’ın makalesinde insanın çocuk sahibi olma isteğinin temelleri din ve maneviyat eksenli olarak tartışılmış, bu isteğin aileye ve topluma yüklediği sorumluluklar, kendi sosyokültürel yapımız açısından irdelenmiştir.

Din ve maneviyat; çoğunlukla bir arada zikredilen ama literatürde bazen birbiriyle iç içe bazen de birbirinden farklı anlamlar yüklenen, insan hayatında daima yer alan iki önemli kavramdır. Yine literatürde maneviyatın dinin bir uzantısı olduğunu savunanlar da vardır, maneviyatı daha geniş anlamli olarak görenler de vardır. Muhtemeldir ki bu sebepten APA (Amerikan Psikoloji Derneği) 2011 yılında daha önce “Din Psikolojisi” olarak geçen bölümü “Din ve Maneviyat Psikolojisi” olarak değiştirmiştir. Din ile maneviyatın birbiriyle sıkı bir ilişki içerisinde olduğu tartışmasız bir gerçektir. Mesele dinden ne anlaşıldığıdır. APA, farklı görüşler olduğundan dolayı böyle bir ayrıma gitmiş görünmektedir (Kılıç, 2019).

Maneviyatın kapsamının farklılığını anlamak açısından verilen bir örnek aydınlatıcıdır: Maneviyat arayışındaki bir insan, camiye gidip namaz da kılabilir; bir başkası türbeye gidip çaput da bağlayabilir (Köse ve Ayten, 2012; Kılıç, 2019). Ama her iki durum da aslında insanın inanma eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bir insan olarak kadının da inanma eğiliminin anne olmakla daha somut verilerle (doğum, emzirme, vb.) artacağı ve Allah’a olan yakınlığının daha ileri boyutlarda olacağı açıkça fark edilir. Allah’a yakınlığı artan bir insanın manevi değerlere olan inancı da doğru orantılı bir artma eğilimi gösterecektir. Görünmeyen ama var olan iyiliklerin, güzelliklerin içinde olan anne, doğal olarak iyi olan, güzel olan her şeyi görebilecek ve gösterebilecektir. Kendi cinsinden yeni bir insanı sevmek, korumak, beslemek gibi özelliklerle kuşanmıştır. Etrafına sevgi, merhamet, şefkat, özveri, sadakat gibi manevi değerleri olabildiğince aktarma durumunda olacaktır. Zaten bu, toplum tarafından da istenen bir şeydir. Bu iyiliklerin devamı ile toplumların ayakta durduğunu ortak akıl telkin eder.

Hazret. Muhammed (A.S.), anneliğin beraberinde getirdiği yükümlülüklerden dolayı anneliğin kutsiyetine dikkat çekmiş ve anneliğin önemini “Cennet annelerin ayakları altındadır” hadis-i şerifiyle vurgulamıştır (Küçük, 2018). Annelik; ilahî duygularla beslenen, kadını manevi hazlarla kuşatan ve annelik duygusunu tadan kadına tarifsiz duygular yaşatan bir gerçektir. İlahî duygularla beslenmesi, insanoğlunun varlık alemine gönderilmesi ile başlayan bir gerçeklik olmasından kaynaklanır. Annelik, bir anlamda kadının fiziksel, zihinsel ve duygusal açıdan kemale doğru ilerlemesi, olgunluğa ulaşmasıdır.

Anneliğe kutsiyet atfedilmesinin kökeninde, doğurganlığın kadın bedenindeki organı olan rahminin özel bir anlamı ve yeri vardır. Allah’ın isimlerinden- belli başlı olanlardan-biri olan “Rahim” ismi ile kadının doğurma kabiliyeti taşımasında etken olan, bebeğin korunup beslenmesi için özel olarak yaratılmış organının adı aynıdır (Koytak, 2000). Bu bir tesadüf değildir elbette. Tek başına bu durum bile anneliğe neden kutsiyet atfedildiğini anlama noktasında mihenk taşıdır. Annelik kadınlara bahşedilmiş olan yüce bir görevdir ve bu yücelik/ kutsiyet anneliğin bir nimet olarak algılanmasını sağlar. “Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder” sözünün muhatabı olan annelik hem aileye hem de topluma karşı olan sorumluluğunu, ona bahşedilmiş olan bu manevi güçle yüksünmeden üstlenir (Gündüz, 2012; Küçük, 2018). Çünkü zaten

yaratılışında, potansiyel olarak ona verilen önemli kabiliyetler bu ağır işin üstesinden gelmede ona itici güç olur.

Annelik insan neslinin sürekliliği ve soyun muhafazası yönüyle Allah tarafından kadınlara verilmiş bir ayrıcalıktır ve bir sanat olarak nitelenir. “İnsanların seçkini ne der, dinle; neslin kesilmemesinin çaresi kadındır...” diye gelen söz, doğurmanın yanında kadının anneliğe geçişi ve anneliğin neslin devamı noktasındaki önemini açıkça ortaya koyar (Albayrak & Serin, 2015; Koca, 2012). Hem doğurganlığın hem de süt verme ile besleyicilik görevinin Allah tarafından kadınlara bahşedilmiş olması annenin manevi yönünün ve maneviyatı iletmede odak noktada yer aldığı delilidir. Günümüzde doğurmayı ya da beslemeyi manevi bağlamdan ayırma çabaları gözlense de anne olma meyli yaratılışla gelen bir özellik olduğundan, anneliği deneyimleyen ve bu deneyimleri aktaran kadınlar/anneler doğurma ve süt verme özelliklerinin insan yapısı değil, Allah tarafından bahşedilmiş özellikler olduğu noktasında hemfikirdir. Bu gerçeklik, insanlar görmeseler de Amerika kıtasını inkâr edemeyecekleri gibi bir gerçekliktir. Bebeğin emzirilmesi/ beslenmesi Kur’an-ı Kerim’de Ahkaf, 15. ve Lokman,14. ayetlerde açıkça zikredilir.

Annelik deneyimlerinin en bariz olanlarından biri, bebeğin emzirilerek beslenmesidir. Kadının anne olduğunu anladığı derinlikli bir deneyimdir. Annenin bin bir zahmetle taşıyıp doğurduğu bebeğinin besini olsun diye gönderilen anne sütü gerçekten büyük bir nimettir. Dolayısıyla kadının manevi açıdan kendini Allah’a yakın hissetmesinde etken bir faktördür. “Eğer iyilik ananın ak sütü ile insanın ruhuna girirse, o ölünceye kadar doğru yoldan çıkmaz.” sözü de anne sütünün önemini belirttiği gibi, çocuğun yetişmesinde annenin rolünü de belirtir (Küçük, 2018).

Milli kültürün yeni nesle aktarılmasındaki ilk rol annelerindir. Kültür, gelenek ve göreneklerle manevi değerlerden oluşur. Bu manevi değerleri, toplumun ahlaki değerlerini çocuğa aktaran annedir. Çünkü çocuk ile anne arasındaki ilişki, sosyalleşmenin ilk adımıdır ve sosyal bağlılığın ilk örneğini oluşturur (Eşel, 2010).

2.1.4.2. Olumsuz Etki Eden Faktörler

Günümüzde bireysel ihtiyaçların ve beklentilerin öncelenmesi, kariyer ve eğitim alanında yükselme isteği, anne olma deneyiminin kadının ruhsal ve fiziksel dünyasında oluşturacağı bozulmalar, kadınların anneliğe daha çekinceli yaklaşımlarına sebep olmaktadır. Ayrıca bugünün dünyasında meslek sahibi olma ve seyahat engeli bulunmama durumu, çeşitli şekillerde istihdam edilen kadınların “anne olma”ya ilişkin tercihlerini etkilemektedir. Yine konut kiralamada çocuklu ve çocuksuz bazı ev sahiplerinin çocuksuz aileleri tercih etmeleri, toplumsal değişimin etkisiyle çocuk yetiştirmenin hem ekonomik hem de sosyal açıdan getirdiği sorunlar kadınların önüne çıkan ve çözüm bekleyen sorunların bir kısmıdır. Günümüz toplumunda kadınlar, sosyokültürel engeller ve bu sebeplerle oluşan sınırlılıklardan dolayı iç dünyalarında anne olmaya dair çeşitli çelişkiler yaşamaktadırlar. Bu çelişkiler sürekli yeniden üretilmektedir (Aktaş, 2019).

2.1.4.2.1. Türk Modernleşmesi ve Anneye Etkisi

Modernleşme, üç asırlık tarihsel süreçte yaşanan köklü toplumsal değişimlerden biri olmuş, 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan dönemi içine almıştır. Modernleşme, batı dışındaki toplumların batının ulaşmış olduğu sosyal, siyasî ve ekonomik düzeye varabilmek için çeşitli değişim hamleleri yoluyla kendilerini değiştirip dönüştürdükleri, içerden ve dışardan dinamikleri olan bir toplumsal değişim sürecidir (Barbarosoğlu, 2014).

Modernleşme ile geleneğe dayalı toplumun sosyal yansımaları olan kurumlar, inanışlar, değerler ve üretim biçimleri bu yeni döneme yeni bir formla dahil olmuşlardır. Geleneksel olan tarım toplumundaki insana ve hayvana dayanan üretme biçimi, yerini makineye dayalı endüstriyel üretime bırakmıştır. Üretim ilişkileri, kendine yeten ve içe dönük bir ekonomi anlayışından, tüketime ve kâr etmeye yönelik uluslararası bir pazar ekonomisine dönüşmüştür.

Üretimle birlikte kentleşme, göç gibi bazı sosyal olguları da beraberinde getiren sanayi devrimi, aydınlanma düşüncesine paralel olarak da ilerleme, hümanizm, bireycilik, sekülerizm, pozitivizm ve rasyonalizm gibi bazı felsefi düşüncelerin popüler hale

gelmesine ortam oluşmuştur. Aydınlanma hareketi ve sanayi devrimiyle birlikte anılan modernizm, köklü bir toplumsal değişimin ve yeni bir tarihsel sürecin habercisi olmuştur (Can, 2013; Yıldırım, 2009).

Modernizm, belirtilen bu niteliklere sahip modernite çağını ortaya çıkaran bir “düşünsel projeksiyon” olarak temellendirilebilir. Modernite, 18. yüzyıldaki aydınlanma düşüncesi temel alınarak kurulan, insanın kendi kendine yeterliliği esasına dayanan bir zihniyet olarak, günümüzde kendi içinden çıkan postmodernitenin yanında batılı ve batı dışı toplumlardaki aydınlar tarafından eleştirilmektedir. Modernitenin ortaya çıkardığı problemler sebebiyle oluşan toplumsal çıkmazlar giderek daha da derinleşmektedir (Aydın, 2011).

Gittikçe derinleşen bu toplumsal handikaplardan etkilenenlerin başında aile ve aileyi oluşturan bireyler gelmektedir. Anne olarak kadın ya da annelik algısı zarar gördüğünden anne olamayan kadın, içinden çıkılması zor problemlerden en çok etkilenen toplum bireyleri olmuştur.

Dünya düzleminde iletişim imkanlarının artmasıyla beraber bilginin, metalar ve risklerin küreselleşmesi annelik ve babalık pratiklerini de değişime zorlamıştır. Çocuk sahibi olmanın bilinçli ve planlı hale gelmesi, Amerika çıkışlı gelişim psikolojisi ekolünün tüm dünyada çocuk merkezli bir kültürü dayatması, eş zamanlı olarak “yeni annelik ideolojisi” oluşumuna sebep olmuştur.

Küresel düzeyde seyreden risk algısı ve muhafazakâr politikaların da anneliği daha popüler hale getirdiği açıktır. Ama popüler hale getirilen bu annelik, başlangıçta anne olma anlamına gelen fitrata bağlı annelik iken, sonraları annelik yapma anlamına gelen ve kurumsallaşan anneliği akla getirmektedir. Günümüzde annelerin bilinç ve eğitim düzeylerinin daha iyi olması toplumda kanaat önderleri tarafından da idealize edilmekte, annelik okulları ile diplomalı annelik daha yaygın hale gelmektedir (Işık, 2015). Fark edileceği üzere popüler hale getirilen kurumsal anneliktir.

Bir yere kadar bu durum toplum açısından olumlu gibi görünse de modernite kaynaklı bazı toplumsal handikapların kadınlarda tezahür etmesinden dolayı içinden çıkılması zor önemli problemlere de yol açmaktadır. En bilineni; kadınların bir yandan çalışma hayatına girip bir yandan da geleneğin öngördüğü annelikten kopmaması, bunu kimliği

ve kültürel değerleriyle çakışır bulması, anneleri ciddi bir çıkmaza sürüklemektedir. Modernite paradigmalarının karşıtı olarak gerçekleştirilmesi, bu radikal dönüşümlerden ailenin daha derin bir şekilde darbe almasına sebep olmuştur. Çünkü bu süreçte, insanın aklı ve iradesini öne çıkaran bazı akımlar, toplumda bireyselleşme gibi bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Bireyselleşmede, varlık olarak insan çevresine göre öne çıkarılmakta ve bu yolla insanla ilgili her türlü oluşum, insanın kendi yapıp ettiklerine indirgenmektedir. Buradaki önemli husus, insanın kendi istek ve arzularını öne çıkaran motive edici bir gücün varlığıdır (Aydın, 2011).

Gelenek ve dinden soyutlanmış ve bütünlüğünü kaybetmiş bir toplumda birey olarak yaşamak, aile kurumu üzerinde de etkili olmuş, aile yapısı ve aile ilişkilerinde birtakım değişiklikler baş göstermiştir. Her şeyden önce kişi, bağımsız bir kimlik geliştirme eğilimine girmiştir. İnsanın “ben” kimliği, ailesinin ve toplumdaki diğer rollerinin önüne geçince, yeni modern aile bireyselleşmiş kimlik sahibi kişilerden meydana gelmeye başlamıştır. Bu yeni durum, geleneksel yaklaşımın öngördüğü aile bireylerinin birbirine karşı sorumlu ve sadakatli, toplu yaşama dayalı ailenin dönüşümüne de sebep olmuş, sorumluluk ve aidiyet duygularını köreltmıştır.

Bireyselleşme, kişiye yeni bir kimlik vermekle kalmamış, bağımsızlık ve özgürlük duygularını da beraberinde getirmiştir. Modernleşmenin getirdiği bu kazanımlarla kişi, başkalarına üstünlük duygularıyla donanmış, bu durum da ailede çatışma sebebi olma potansiyeli olarak görülmüştür (Aydın, 2011). Bu kazanımlar sonucu ortaya çıkan çatışmalar, aile ve bireylerinde olumsuz etkileri de beraberinde getirmiştir. Çünkü aile yapısı, ortak değerler ve hakları içerdiği gibi belirli tavizleri de gerektirir. Eşler birbirinin yükünü almak için zaman zaman kendi isteklerinden feragat edebilirler. Tersine bir durum-yani her zaman ben haklıyım ya da hep ben gözetilmeliyim şeklindeki bencilce yaklaşımlar- aile ilişkilerinde çözümleri de beraberinde getirir.

Modernleşme sonucu yaşanan kültürel değişimlerin ailedeki etkilerinden biri de ailenin kutsallığının aşındırılmasıdır. Akli esas alan aydınlanma düşüncesi, dinin toplumdan ve kurumlarından uzaklaştırılmasına, dinî dayanakların geçersiz görülmesine, o zamana kadar toplumsal sistemin yanında dinin koruyuculuğu ve meşruiyetine sahip olan aile kurumunun bu süreçten olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur.

Aydınlanma dönemi ile gelenek ve dinin koruyuculuğu aşındırılmış, savunmasız hale gelen aile kurumu, o dönemden kaynaklanan diğer gelişmelerle hem nicelik hem de nitelik olarak dönüşümler yaşamıştır. Bu dönemde asıl dönüşüm ailenin büyüklüğünde yaşanmış, fakat daha çok aile içi sistemlerde ve işlevlerinde dönüşüm meydana gelmiştir. Önceleri toplumda din ile kontrol ve denetleme görevini yerine getiren aile, dinin toplumda işlevsizleştirilme çabası ile kendi sınırları içine sıkıştırılarak toplumsal zemindeki etkinliği daraltılmıştır.

Toplumun modernleşmesi sürecinde ailenin yerine getiremediği bir diğer görev, dini sosyalleştirme işidir. Bireyin toplumsal kimlik kazanmasında temel rolü olan aile, bu işi o zamana kadar gerçekleştirilen dini değerler ve eylemlerin aktarılması yoluyla başarmaktayken, bu değerlerin uygulanması bu değişim sürecinde deformasyona uğramıştır. Toplumun geleneği öngören temellerinden ayrıştırılması sonucunda gündelik hayatın, dolayısıyla bireyin hayatına çoğulculuğun dahil olmasıyla ortaya çıkan belirsizlik, dine olan güveni de ciddi sarsıntıya uğratmıştır. Asırlar boyunca insan ihtiyaçlarına mutlak bir belirginlik atfeden dine karşı insanlarda bir güven zedelenmesi oluşturulmuştur (Berger vd., 2000; Can, 2019).

Bilgi çağına geçişle sosyal ve ahlaki bozulma arasında bir ilişki olup olmadığı irdelenebilir. Çünkü bilgiye dayanan ekonominin sunmuş olduğu fırsatlar, aslında toplumsal ve ahlaki hayatta birtakım olumsuzlukları da üretmektedir. Emeğin değişimi, fiziksel işgücünün yanında zihinsel işgücünün de devreye girmesi, dolayısıyla kadının iş hayatına dahil olması, ailenin temellerinin dayandığı geleneksel ilkeleri kökünden sarsmıştır. Ayrıca tıp dünyasında doğum kontrolüne yönelik gelişmeler, daha uzun süre yaşama formülleri gibi yöntemler, insan hayatına atfedilen kutsallığı desteklemiş, üremenin yani ailenin insan hayatındaki temel rolünü azaltma yoluna gitmiştir (Fukuyama, 2009'dan akt. Can, 2019). Modernleşme sebebiyle ailenin mahremiyetine dair kimliği dönüşüme uğramıştır. Giddens bu dönüşümün küresel dönemde mahremiyet patlamasına dönüştüğünü belirtir. Temelini gelenekten alan mahremiyet, modernleşme sebebiyle yerini gevşek ilişkilere bırakmış, değişen dünyayla beraber mahremiyet kuralları ciddi biçimde bozulmuştur (Can, 2013).

Modernleşmenin aile kurumuna olumsuz etkilerinden bir diğeri, ailedeki bireylerin özne olarak davranıp, geleneksel ailenin samimi ve iş birliği içindeki ilişkileri ortadan

kaldırıp, onların yerine bireyleşmiş ve özneleşmiş üyeleri ortaya çıkarmasıdır. Bireyler aile üyesi olarak ontolojik anlamda toplumdaki sorunlarla başa çıkmada daha güçlü hale gelmektedir ama, bir dezavantaj olarak özneleşen birey aile olmanın getirdiği sorumlulukları taşımak noktasında zorlanmaktadır. Aile bağlarının zayıflaması sonucu boşanmalar artmakta, aile büyüklerinin huzur evlerine yerleştirilmesi artarken, aile sorumluluğundan kaçmak isteyenler evlilik dışı ya da yalnız yaşamaya yönelmektedirler.

Türk modernleşmesinin nasıl bir seyir izlediği anlamaya çalışıldığında; temeli geleneklere dayanan Osmanlı devletinin modernleşmesine öncülük eden yapısal değişimlerin II. Meşrutiyet dönemiyle gündeme girdiği fark edilir. Bu anlamda 19. Yüzyılda Osmanlı devletinde batıya ayak uydurma çabalarının sosyal, siyasi, ekonomi, eğitim ve hukuk alanında değişim ve yapısal dönüşümler şeklinde seyrettiği gözlemlenir. Bu değişim sürecinden doğal olarak Osmanlı kadını da etkilenmiş, toplumun yapılanmasında belirleyici olan eğitim, hukuk, ekonomi gibi etkenler kadının konumunu da etkilemiştir. Osmanlı döneminde kadının konumunda modernleşme ile paralellik gösteren değişimler olmuştur. O tarihlere kadar evde anne ve eş rolüyle sınırlanmış olan kadın, toplumda farklı statüleri kazanmak için talep oluşturacak bir zeminin oluştuğunun farkına varmıştır (Çakır, 1996).

Osmanlı kadınının kendini ifade ettiği ilk ortamlar kadın dergileri çıkarmalarıyla olmuştur. 1869’da çıkan ve ilk kadın dergisi olan Terakki-i Muhadderat gibi dergiler, kadınların taleplerini iletmede önemli bir işlev üstlenmiştir. İlk Türk kadın roman yazarı olarak bilinen Fatma Aliye’nin, Osmanlı feminizmi diye adlandırılabilir düşünsel ve eylemsel etkinliklerin oluşumunda önemli bir düşünür olduğu gözlemlenmiştir.

Osmanlı döneminin en uzun süreli kadın dergisi olan Hanımlara Mahsus Gazete’nin ilk sayısında yayın amacı açıklanırken; kadınların “nesil yetiştiriciliği” rolleri sebebi ile eğitilmeleri, geliştirilmeleri, yükseltilmelerinin şart olduğu vurgulanmış, kadının içinde yaşadığı toplumla arasındaki bağın önemi belirtilmiştir. Bu önemin anlaşılması, dergide kadınların bilgili olması halinde yetiştirecekleri çocukların terbiyeli ve eğitilmiş olacağı, bu çocukların ileride mensubu oldukları toplumun kalkınmasına ve

huzuruna katkı sağlayacak olmasına yapılan vurgudan kaynaklanmaktadır (Çakır, 1996).

Osmanlı ve Türk modernleşmesi birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Türk modernleşme tarihindeki kadın hareketleri cumhuriyetle değil, Osmanlı devletinin modern devletlere uyum sağlama çabaları ile başlamıştır. Dünya düzleminde değişimlere duyarsız kalamayan, değişimleri örneklemek zorunda kalan Osmanlı devleti, halktan gelen talepleri karşılamaya çalışmıştır. Kadınlar da halkın önemli bir kesimi olduğundan, bu etkilenmeye duyarsız kalmamışlardır. Onlar da dünyada yayılan kadın hareketlerinden etkilenmişler, bazı haklar talep etmişlerdir. Talep edilen bu haklar eşitlik ve özgürlük talepleri ile dini inançlar arasında gerilimler yaşatacak boyutlara gelmiştir (Akyol Kahveci, 2015). Aile kurumu gibi bazı kurumlar, dini algının yoğunlukla topluma yansıdığı bir alan olduğundan, kadınların eşitlik ve özgürlük adına oluşturdukları söylemler ailedeki kadını yani anneyi de etkilemiştir.

2.1.4.2.2. Feminist Düşüncenin Annelik Algısı

Modernleşme ile hukuk alanında kadın ve erkek bireyler için bir eşitlik sağlansa da ekonomik kaynaklara erişmede, siyasal katılımı ve kültürel anlamda temsil konusunda bireyler arasındaki eşitlik tam olarak gerçekleşmediğinden, bu sorunlar tartışılmaya başlanmıştır (Hançer, 2018). Bu sorunlar açısından kadın hareketi, bir eşitlik ve özgürlük hareketidir. Söz konusu hareket, aydınlanma döneminin ardından toplumun özgürleşme, bireyleşme ve modernleşmeye paralel olacak şekilde ekonomik dönüşümlerin başladığı bir zamanda baş göstermiş, sonra da “feminizm” olarak adlandırılmıştır (Kesen, 2019).

Vatandaşlık haklarını savunmak ve kamusal hayatta yer alabilmek için kadınlar birinci dalga feminizm hareketi ile bu isteklerine kavuşmuşlardır (Walby, 2016’dan akt. Kesen, 2019). Çalışma hayatına dahil olan kadınlar ayrımcılıktan ve ikincil konuma düşmekten kurtulamamışlardır. Daha düşük ücret, ev işlerinin devamlılığı, niteliksiz işlerle kadınlar üzerindeki baskı ve sömürü artarak devam etmiştir. Bu baskıyı oluşturan en büyük etkinin kadınların toplumsal yapı sebebiyle üzerlerine yüklenen annelik ve eş rollerinden kaynaklandığı feminist yaklaşımda baskın olan düşüncedir.

Kadın kamusal hayata dahil olup erkeklerle aynı çalışma şartlarını yakalamıştır, fakat işten sonra anne ve eş olarak evdeki her işi (yemek, temizlik, çocuk bakımı) yapmaya devam etmiştir. Görünen bu durum I. Dalga feminizmin yetersizliğini açığa çıkarmış ve bu dalganın eksiklerini gidermek amacıyla II. Dalga feminizm akımı başlamıştır.

II. Dalga feminizm içinde birden fazla akım bulunur. Bu akımlar kadının özel alanı ile iş yaşamı içindeki rolleri üzerine birtakım teoriler üretmişler, bu teoriler daha çok kadınların eş ve anne olmaları, cinsellikleri, ev içindeki ücretsiz emekleri üzerine olmuştur. Bu dalga kadınların annelik ve eş rollerine getirdikleri eleştirilerle toplumsal yapıda değişiklik yapmayı amaçlamıştır. Yaptıkları çalışmalar toplum yapısı üzerinde büyük değişikliklere sebep olmuştur.

Modern dönemde kendini daha fazla belli eden II. Dalga feminizm, ardından gelen postmodern dönemle birlikte bazı eleştiriler almıştır. Bu eleştirilerin odağında kadın-erkek ayrımı yer almış, ardından postmodern feminizm ortaya çıkmıştır. Bu feminist yaklaşım cinsiyet sınıflandırmasının yanında, dil yoluyla yapılan cinsiyet ayrımcılığına karşı kendini geliştirmiştir.

Feminist akımların tamamında kadınların toplumsal rolleri ve bu rollerine getirilen eleştiriler etrafında çeşitli teoriler oluşturulmuştur. Eleştirilerin ana konularından biri, kadınların annelik rolü üzerine olmuştur. Annelik temsili, kadının bir erkeğe karşı sahip olduğu en büyük farklardan biridir. İnsanın var oluşundan bugüne, her toplumda kadına atfedilen roller ne kadar değişse de annelik rolü değişmemiştir.

Toplumun ve neslin sürekliliği için en önemli konu olan annelik, feminist akımların sürekli eleştirdiği ve değiştirilmesine ilişkin teoriler ürettiği bir konu olmuştur. Feminist düşünürler, kadının kamusal alanın dışında bırakılıp özel alan tabir edilen aile ve ev içinde kalmasını tartışmaktadırlar. Bu yaklaşımın temelini de Kate Millett'in Cinsel Politika kitabından yola çıkarak üretildiği düşünülmektedir (Kesen, 2019).

Kitabın içeriğinde politika kavramı için, bir grubun bir başka grup üzerinde baskı kurması, güç kullanması anlamı verilmektedir. Bu anlam gündelik yaşamın politikasını ifade etmektedir. Aile içi ilişkiler, anne-babalık, ev içindeki sorumluluklar bu anlamda birer politik kavram olarak eleştirilebildiği için, feministler politikanın bu

anlamı doğrultusunda kadına yüklenmiş olan çocuk bakımı, evdeki sorumluluklar gibi özel alanda kısıtlanma halini eleştirmektedirler (Millette, 2018'den akt. Kesen, 2019). Feministler, düşüncelerini bu anlam üzere bina ederek bir slogan geliştirmişlerdir: “Kişisel olan politiktir”. Bu sloganı sıklıkla kullanmalarının nedeni, bütün faaliyetlerini meşru göstermek içindir. Buradan bakınca kadının çalışma hayatına katılımı, oy hakkı, eğitim hakkı, ayrıca cinselliklerini ve üremelerini kendilerinin kontrol edebilmeleri politik bir anlama bürünmektedir.

Feminist yaklaşım, başta kadınların iş hayatına katılımı ile ilgili iddialı fikirler ortaya atarken, ilerleyen zamanda toplumsal yapının değişmesi ile kadınların kendi bedenleri üzerinde tüm söz hakkının kendilerinde olmasını savunan fikirler ortaya atmışlardır. Kendi bedenleri üzerinde söz hakkından kastedilen de kadınların cinselliklerini diledikleri gibi kullanabilmeleri, çocuk doğurup doğurmamaya kendilerinin karar vermesi, annelikten vazgeçme, kürtaj hakkı, anne olsa da çocuğun sorumluluğunu almama şeklinde dillendirilmiştir (Kesen, 2019).

Feminist düşünürler bu iddialarda bulunurken bazı ayrıntıları atlamayı ve görmezden gelmeyi tercih ederek ilerleme sağlamaya çalışmışlardır. Kadın ve erkek birbirinin karşısında değil, tam aksine birbirini destekleyen, tamamlayıcı rol ve görevlere sahiptir. Bu tamamlayıcı rol dağılımı, sanayi devrimi ve kapitalist sistemin ortaya çıkmasıyla, batı toplumunda ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Sanayi devriminden önce kadın da üretimde önemli bir role ve aile içerisinde de belli bir otoriteye sahip iken, devrim sonrası kapitalizmin de ortaya çıkmasıyla ekonomik ve toplumsal yapının getirisiyle tüketici konumuna düşürülmüştür. Sanayi devrimine kadar aktif üretimde rolü olan ve aile içerisinde otoritesi olan kadın, kapitalist düzenin kendisine daha ucuz iş gücü bulabilmek adına toplumsal yapı içinde feminizm ile bir çözüm bulma çabasına girmiştir (Şişman, 2018).

Kadının anneliğini gerçekleştirdiği kurum aile olduğundan, feminist akımlar içinde aileye yönelik olumsuz söylemleri yoğunlukta olan radikal feministler bu bölümün odağındadır. Anneliğin toplumsal süreci ile cinsiyet farklılığını ilişkilendiren Nancy Chodorow, feminist yaklaşımın bir çabası olarak değerlendirdiği “Anneliğin Yeniden Üretimi: Psikanaliz ve Cinsiyetin Sosyolojisi” (1999) adlı eserinde anneliği sosyal bir

organizasyon bağlamında ele alarak merkezî bir rol yükler ve cinsiyeti yeniden üretmeyi analiz eder.

Ona göre; cinsiyetçiliğin temelini annelik rolü oluşturur, anneliğin toplumsal ve çağdaş yeniden üretimi, sosyal yapılar açısından psikolojik süreçlerle açığa çıkmıştır ve anneliğin ne bir rol çalışması ne de biyolojik ürün olmadığını söyler. Kadınların anneliğinin, döngüsel olarak kendini yeniden ürettiği savına dayanak olması için, kadın ve erkeğin kişilik gelişiminde psikanalitik yaklaşımı kullanır.

Kadınlar, anne kimlikleriyle kızlarını, kapasiteleri ve anneliğe ilişkin tutkularıyla yetiştirmektedir. Anne-kız ilişkisinde yerleşik olan bu kapasite ve ihtiyaçlar doğal ortamında açığa çıkar. Bu durumda besleyicilik kapasiteleri ve ihtiyaçları sistematik olarak bastırılmış oğullar üretmektedirler. Bu durumda erkekler, duygusallığı bastırılmış aile rolü ve ailenin dışında olan iş dünyası ile kamusal hayatta yoğunlaşmaya hazırlanmaktadır.

Chodorow’a göre; eş ve anne olarak ailedeki iş bölümünde yer alan kadınlar, erkeklere göre daha hissi, kişilerarası ilişkiler ve psikolojik kapasitelerin yer aldığı bölümlerde yer almaktadırlar. Bu durumun da kız ve erkek çocuklarının cinsel ve aile içindeki iş bölümlerinin yeniden üretilmesine öncülük ettiğini vurgulamaktadır. Kadın toplum ile ilişkiselliğini yoğunlukla çocuk doğurmak suretiyle yakalamaktadır. Bu yaklaşımla Chodorow; kadınların aileleri ile ya da onların dışında, çocuk bakımıyla öncelikli sorumlu olmaları, büyük bir arzuyla anne olmayı istemeleri ve anneliklerinden büyük haz almalarının yanında, tüm sorun ve çelişkilere rağmen annelikte başarılı bir pozisyon sergilemeleri gibi, annelik hakkında tartışmasız doğru olarak kabul ettiği/belirttiği tespitlerini teorik olarak açıklamaya çalışır.

Feminizmin dalgalar/kuşaklar dahilinde seyrine bakıldığında “anne” kavramına ilişkin farklı söylemler üretildiği gözlemlenir. Ancak çoğu, kadını hapsedildiği görüşünü savunan ifadelerle bir yerde toplumsal cinsiyet rolünü pekiştiren etkide bulunmuştur. Amaçları feminist özneler yaratmak olan radikal feministler, hedeflerine ulaşmak için özel alanı kamusal alana taşıma çabasında olmuşlardır.

Radikal feministlere göre, toplumsal mekanizmanın temel direği ailedir ve ataerkilliğe yönelik köktenci bir dönüşüm olmadan, ailenin bireyler üzerindeki baskısından

kurtulmanın imkânı yoktur. Bu ekseninde heteroseksüelliğin ideolojik olarak kadınların baskı altında tutulmasının temel sebebi biri olarak vurgularlar. İnsanlar arasındaki en temel anlaşmazlığın cinsiyet çatışması olduğu savıyla hareket eden radikal feministlere göre, toplumda sınıfları oluşturan tahakküm, cinsiyet temeline dayanır. Cinsiyetin toplumsal olarak kurumsallaşması da kadının ezilme sorunuyla karşı karşıya kalması demektir. Onlara göre bu durum ataerkil toplum yapısının sonucu olarak değerlendirilir.

Mary Wollstonecraft (1833) kadınların (erkeklerle) bağımlı oluşunu topluma bağlar. Bundan dolayı ilk olarak toplumsal engeller aşılar, ardından eğitim ve kültür alanındaki engeller giderilirse, kadınların özgür bireyler olacağını savunur. Radikal feministler; kadının ezilmesini, anne olmasına ve çocuk bakımını üstlenmesine bağlarlar. Çocuklarını da bu role uygun şekilde tanımlayıp yetiştirdiklerini savunurlar. Onlara göre doğurgan beden yapısı, kadının ezilmesine ilk ve müteakip sebep olarak görülür.

Anneliğe ilişkin temel sorunsal, kadınların anneliğinin kontrol edilmesidir. Kadını kısıtlayan en büyük engel olarak görüp ele aldıkları aile kavramı, dünyaya çocuk getirmek ve bakımı ile ilgilenmek açısından kadının tüm enerjisi ve vaktini alması yönünde eleştirilmiştir. Kadının da özgür davranmak, hayallerini gerçekleştirmek ve idealleri olmak gibi konularda erkekler gibi olabilmesi için, aile kurumunun ortadan kalkması gerekmektedir. Kadını ikinci sınıf gören, yok sayıp ötekileştiren mevcut düzen yerine oluşturulacak yeni düzenle kadınların gerçek anlamda özgür olacaklarını öngörmektedirler.

Radikal feministlerden Shulamith Firestone ve Kate Milet kadınların özgürlüğü hakkında aile kavramı üzerinde durmaktadırlar. Firestone “Cinselliğin Diyalektiği” (1993) adlı çalışmasında kadını biyolojik anneliği üzerinden ele alır ve çocuklarla beraber kadınların ataerkil çekirdek aile yapısı içinde özgürlüklerinin ellerinden alınmış olmasından dolayı ezilmiş konumda olduğunu vurgular. Tarihsel açıdan da kadınların her dönem ve kültürde ezildiklerini ileri sürer. Ona göre, kadınların doğurganlıklarının yanında erkeklerle duydukları sevgi de ezilmelerine yol açmaktadır ve kadınların sevgi ihtiyacının, varlıklarını doğrulamak amaçlı olduğunu düşüncesindedir. (Öztekin, 2019). Firestone, erkek ve kadının yapı olarak farklı olduğunu, bunun yadsınamaz bir gerçek olduğunu kabul eder. Ona göre, kadın ile

erkek arasında önemsenmesi gereken en önemli farklılık, kadının doğurabilme kabiliyetidir. Çünkü doğum olayı, iş bölümü açısından kadını kendi biyolojisine tutsak eder. Firestone bu durum için kadının başkaldırmasını, bedeninin, üreme araçlarının ve çocuklarının yetiştirilmesi ile ilgili kurumların denetimini eline alması gerektiğini ifade eder. Ona göre, bu yolla insanlık cins üzerinden değil, yapay üreme yoluyla çoğalacak, çocuğun anneye olan bağlılığı azalacak ve cinsiyet kaynaklı iş bölümü ortadan kalkacaktır (Firestone'dan akt. Öztan, 2015).

Bu yaklaşım, toplumda geçerli normlara karşı bir başkaldırının ötesinde doğaya karşı devrim niteliğinde bir nitelik taşımasından dolayı radikal ve ütöpiktir. Bu anlayış diyalektiği reddeder ve ayrıca insanın duygu dünyasını da görmezden gelir (Mitchell, 2006'dan akt. Aydoğan, 2019).

Günümüzde hak arayışı içinde olan kadın hareketi- feminizm- genel olarak dini kendi mücadelesinde karşı tarafta tutma eğilimindedir. Bu noktada yaşanan coğrafya itibari ile söz konusu İslam dini olunca dinin temel dinamikleri değil, zaman içerisinde ortaya çıkan geleneksel yorum ve uygulamalar eleştiri konusu olmuştur. İslam'ın temel kaynakları, içinde yaşanan toplumun dinamikleri ile bir anlatıya dönüştürülmüş ve aslında İslam'ın öngörmediği birtakım kısıtlamaların dayatıldığı iddia edilmektedir. İslam'ın temel kaynaklarıyla belirlenen kökeninde kadın erkek eşitliğinin var olduğu iddia edilir. Nitekim Bakara suresi 187. ayetinde kadın ve erkeğin eş olarak birbirinin örtüsü olduklarına dair bir tabir yer alır. Bu yüzden uygulamada ortaya çıkan cinsiyetler arasındaki eşitsiz rol dağılımı ve kadınların ezilmesi meselesi, İslam'ın olması gerektiği şekilde uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. İslam dini aslında kadına ve erkeğe eşit haklar vermiş, kadını eğitim almasını ve ev içi sorumlulukları erkeklerle paylaşmasını desteklemiştir (Göle, 1998).

Hal böyleyken asr-ı saadet yani İslam peygamberinin (SAV) yaşadığı dönem mitsel bir anlatıya dönüştürülerek çözüm arama yoluna gidilmiştir. Bu çözüm biçimi batı kaynaklı ve tepkisel olması sebebiyle eleştirilmiştir. Kadın konusu hangi konuda ele alınırsa alınsın, her yönüyle gittikçe geleneksel olanın dışında bir söylem ve mücadele alanı olarak varlığını pekiştirmektedir. Artık kadınlar kamusal alanın güçlü birer unsuru olarak görülmektedir. Küçük yaşlarından itibaren kadının konumunu etkileyen ilişkilerle ilgili tartışmaların içinde olup, gündelik hayatlarında aktif olarak kadının

haklarına ilişkin duyarlılık geliştirmektedirler. Kadınların tamamına yakın bir kısmı artık ücretli bir işte çalışmaya normal bakmaktadır ve iş yeteneklerinin onların geleceği için özerklik temeli taşıdığının farkındadır (Geçer & Çelik, 2017; Giddens, 2010).

19. Yüzyılda kadın kimliğine dair öne çıkarılan normlara baktığımızda; sosyal işlevi anne ve kadınlık ile tarif edilen, kadınların haklarını görevlerinin bir fonksiyonu diye belirleyen ve kadınları rolleri ve davranışları itibarıyla standardize edilmesi, dolayısıyla idealleştirilmesi gereken bir sosyal grup olarak görülür. Oysa bugünkü süreçte, bu tanımlamalar çözülmekte ve dişil kimliklerin sayısı artmaktadır.

Kadınların bazıları, birbirleriyle çelişse bile bu rollerden birçoğunu üstlenmiş ve yirminci asır kadınlarına yabancı gelmeyen bazı gerilimlere yol açmışlardır. Bu gerilimler sadece bir kadınlık rol modeli egemenliği yerine; kadınları eve kapayan kilitleri kırmak, kamusal yaşama dahil olmakla ilgili tabuları ortadan kaldırmak, kadınların siyasi faaliyetlere katılması ile ilgili yasaklara meydan okunması gibi durumları ortaya çıkarmıştır (Duby- Perrot, 2005'ten aktaran Bayer, 2020).

2.1.4.2.3. Süper Annelik Sendromu

Tarihsel bağlamda sosyolojik koşulların değişmesine göre çeşitli anlamlar kazandırılan annelik; medya, iktidar, din gibi kavramların yoğurmuş olduğu öğretilerle nesilden nesile aktarılmaktadır. Küreselleşme ve modernleşmeyle beraber kadının iş hayatına dahil olma oranında ciddi bir artış olsa da cinsiyetten kaynaklı iş bölümü özellikle anne olan kadınları, kamusal alanda görünürlükleri noktasında zorlamaya devam etmektedir.

Günümüzde ev, iş, eş, çocuk arasındaki dengeyi ve düzeni başarılı bir şekilde götürmesi beklenen kadın, üzerinde hissettiği baskı nedeniyle yetersizlik duygusuna kapılabilmekte, direkt bir hastalık olmasa da bir takım bedensel ve ruhsal hastalıklara davetiye çıkaran ve adına sendrom denilen belirtilerden birini, 'süper annelik sendromunu' yaşayabilmektedir. Geleneksel medyanın reklam ve dizileri aracılığı ile olumlu olarak sunulan "süper anne" imajı zaten var olan toplumsal algıyı daha da

pekiştirmekte ve annenin mevcut sorumluluk alanını daha çok genişletmektedir (Aydoğan, 2019).

Her çağda farklı ilkelerle öne çıkan annelik ve annelerden beklentiler günümüzdeki kadar zorlu olmamıştır. Hem modernleşme etkisi hem de medyanın katkısıyla oluşturulan “süper annelik” modeli, mizaç özellikleri mükemmeliyetçiliği ve titizliği tetikleyen kadınlarda “süper anne sendromu” yaşanmasına, böylelikle kendilerini yetersiz hissetmelerine sebep olmaktadır. Evin düzeni, eş ve çocukların fiziksel ve sosyal hayatı, kendi bakımı, kariyeri ve kişisel gelişimi arasında kalıp başarılı olmaya çalışan kadın kendi içinde bocalamakta ve zorlanmaktadır. Anne olarak kadının bütün rolleriyle başarılı olması öngörülmektedir. Biri ya da birkaçında başarılı olması yeterli değildir.

Bu anlayış günümüzde çeşitli yollarla pekiştirilmektedir. Reklamlar, diziler, medyadaki bazı programlarla zihinlere işlenmekte ve olumlu olarak algılanmaktadır. Ekranlarda sonu belirsiz bir sorumluluk deryasında zorlanan kadınlar, bu zorlanmalarını mutlu ve enerjik olarak resmetmekte, kahraman olarak gösterilip, bakımlı ve güzel bir anne profili çizilmektedir. Bu şekilde süper anneler, tüketimin hem öznesi hem nesnesi durumuna gelmektedirler (Aydoğan, 2019). Başterzi’ye (2013) göre, çocukların yetiştirilmesi anlamında baktığımızda psikolojik gelişim kuramlarıyla beslenen “yeterince iyi annelik”, kendini kolaylıkla “süper anneliğe” evirmektedir.

2.1.5. Popüler Kültürün Annelik Algısının Dönüşümündeki Rolü

Kültür, insanın hayatı boyunca elde etmiş olduğu bilgi, beceri, sanat, gelenek, ahlak gibi alanlarını, diğer bir deyişle insanın bir toplumun üyesi olarak sergilediği davranışları içine alır. Bu yönden insanın kendi yaşamını üretmesidir. İnsanın toplumsal yaşamının her alanında kendisi ve kendisine ait olan her şeyin ifadesidir.

Toplumun büyük bir kısmı tarafından kültür ürünlerinin ortak kullanımı popüler kültür olarak tanımlanır. Jean Baudrillard’a göre, yapay ve medyatik olması, taklit ve tekrara dayalı ve sürekli değişim halinde olması sebebiyle yüksek kültürden ayrı değerlendirilmelidir. Geniş anlamda gündelik yaşamın kültürü de denilen popüler

kültür, belirli bir yaşam tarzının ideolojik manada yeniden üretilmesi için gereken şartları da hazırlar ve gündelik ideolojinin onaylanması ve yaygınlaşması için gereken uygun ortamı sağlar (Burç, 2015).

Popüler kültür için ortak tanım, halk arasında hoş giden ve yaygın olan şeklindedir. Bir başka tanımda popüler kültür, kökleri geleneklerde bulunan halkın inançlarını, pratiklerini, nesnelerini, ayrıca ticari ve siyasi merkezlerde üretilen kitlesel inanç, pratik ve nesneleri kapsar (Mutlu, 2001'den aktaran Türkdoğan, 2013).

Popüler kültür konusunda olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı yaklaşım vardır. Olumluyan yaklaşım, mevcut düzene karşı çıkan, orta sınıf kültürü olduğunu ileri süren yaklaşımdır. Popüler kültüre olumsuz yaklaşan, sevimsiz olduğu, kitleleri uyuşturduğu ve kitleleri ikna için başvurulan yollardan biri olduğu görüşü, bu tarz popüler kültürün yüksek kültür üzerine olumsuz etkileri olduğunu, sahte mutluluklar yaratarak bireye duygusal zarar verdiğini iddia eder (Gans, 2007'den aktaran Türkdoğan, 2013).

Bu konudaki çalışmasında John Fiske, popüler kültürün halk kültürünün aksine kısa sürede ortadan kalkan kısa ömürlü bir kültür olduğunu belirtir. Onun süreklilik gösteren tarafı olan tutkulu yenilik anlayışı; halk oluşumlarının daima değiştiğinin, sonuç olarak da içinden popüler kültürün üretilebileceği ve tekrar tekrar üretilebileceği hiç durmadan değişen bir kaynak havuzuna gereksinim duyduğunun kanıtı olduğunu ifade eder. Aynı çalışmada Fiske, popüler kültürün gündelik yaşamla kültür endüstrisi ürünlerinin arasında ortak kesişen noktada halk tarafından oluşturulduğu fikrindedir (Fiske, 1999'dan akt. Türkdoğan, 2013). Popüler kültür iktisadi, sosyal ve siyasi hayatın her alanında kendini hissettirir. Spordan müziğe, teknolojiden bilişime çeşitlenen her alanda kendini gösterir.

Anneliğin bireysel boyutuyla birlikte sahip olduğu sosyal ve politik boyutlar, annelik kimliğinin dönüşümü konusundaki temel sebeplerden biridir (Gürçayır Teke, 2014). Anneliğin özel alanla ilgili bir tanımlama veya bir durum olmasından çok, sosyal bazen de politik bir alan olduğu yapılan çalışmalarla sıklıkla vurgulanır.

Örnek verilirse, annelik kimliğinin bireysel olanla toplumsal olan arasında kesişme noktalarından biri olması ihtimal olarak en önemlisidir. Bir taraftan bireyin anne olarak

ya da bir anneye sahip olarak en derinlikli deneyimlerin odağındadır, bir taraftan da toplumsal olan pek çok ögeyi içinde barındırır (Bora, 2001). Günümüz dünyasında annelik, pratiğe dönüşmüş haliyle olgu olarak popüler kültür ve medyanın odak noktası olmuştur. Bu kadar toplumu ilgilendiren bir konunun siyasal söyleme de malzeme olmaması imkânsızdır.

Anneliğin en önemli kariyer şeklinde ilan edilmesi, kaç çocuk sahibi olunması gerektiğine dair devlet politikası geliştirilmesi, feministlerin annelikle ve toplumla ilgileri yok diyerek dışlanıp ‘öteki’ ilan edilmesi yalnız Türkiye’de değil, bütün dünyada karşılaşılan bir durumdur (Öztan, 2015).

Dünyadaki annelik üzerinden geliştiren söylemler ve eylemler, anneliğin popüler dünya kültüründe de ihmal edilmez bir gerçeklik olduğunu göstermektedir. Örneğin Kanada’da kadın özgürlüğü söylemi dillendirilirken çocukların refahı söylemiyle kadının hayatta kalma yolu gösterilmekte, Amerika’daki seçimlerde “annelik savaşları” gündeme gelmekte, Avrupa’daki göçmen annelerin bulunduğu yerleşkelerde annelik, sağ ya da sol feminist örgütler tarafından göçmen kadınların özgürlüğünü savunma söylemiyle kullanılmaktadır. İngiltere’de alt sınıf anneler ve yalnız anneler söylemlerin merkezinde iken, Amerika’da bunlar refah kraliçeleri diye nitelenmektedir. Ayrıca Victoria Beckham tarafından başlatılan 34 beden anne furysı, tüketen, şık, cinsel çekiciliği vurgulanan anneliklerin medyada yaygın sunumları, yeni çocuk trendleri, organik besleme, çocuk için kariyerine ara verme ya da kariyerini bırakma, anne bloglarında patlama gibi oluşumların gösterdiği bir gerçek: modern anneliğin her koldan kadını belli kalıplar altında tutma ve oraya hapsetme amaçlı, tüm argümanlarıyla kullanıldığıdır (Öztan, 2015).

2.1.5.1. Sosyal medya ve Annelik Algısının Dönüşümü

Annelik algısının değişim geçirmesinde etkenlerden birinin de sosyal medya olduğu hesaba katılmalıdır. Medya, toplumun ekonomik ve kurumsal yapılarından etkilenerek bireyleri yönlendiren bir araçtır (Türkdoğan, 2013). Bu anlamda blogger anneler, sosyal bir rol olarak anneliğin farkındadırlar. Ama bu rolü kabul etmenin beraberinde

“bir takım klişe ve kalıp yargıları” getireceğini düşünmektedirler (Yelsalı Parmaksız, 2012).

Annelerin geleneksel sosyokültürel ortamlara başlayan ve ev gezmeleriyle kendini gösteren buluşmaları, günümüzde artık sosyal medyanın sanal ortamlarıyla yeni bir şekle bürünmüştür. Anne adayları ya da anne olan kadınlar hamilelikten önce ve sonrasında nasıl beslenmeleri gerektiğini, ne tür spor ve egzersizleri tercih etmeleri gerektiğini, bebek/çocukların nasıl beslenmeleri gerektiği, bebek için nerden alışveriş yapabileceğini, doğumdan önce ve sonrasında kilo verme çabaları sosyal medyadaki i bloggerlar ve facebooktaki kullanıcılar tarafından paylaşılmakta, takip ve yorum listeleri bu işi daha cazip hale getirmektedir.

İnternet teknolojinin gelişmesiyle birlikte farklı yazılımların ortaya çıkması, hizmetlerin içeriğini ve şeklini de değiştirmiştir. Paylaşımında bulunan kişiler artık kendi web sitelerini kurarak, kişisel sayfalarından belli bir konuda çok sayıda kişiye ulaşmaktadırlar. İnternetin bilgiye kolay ve hızlı bir şekilde ulaşma fırsatı vermesi, kadınların öğrenmek istedikleri ya da soracakları bir konuyu karşılıklı diyaloglarla anında paylaşarak, farklı çözüm önerileri ile sunması, geleneksel metotlara olan rağbeti ciddi oranda azaltmıştır.

Günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişim ile internetin sunduğu bilgi paylaşım ağlarının yaygınlık kazanmış olması, kolaylık sağlamasının yanında bazı toplumsal sorunları da kamusal alana taşımaktadır. Örneğin bebeğinin ya da çocuğunun güzel ‘an’larını fotoğraflayarak paylaşmak ve beğeni sayısını arttırmak amaçlı kullanmak, çocukların bir reklam nesnesi haline dönüştürülmesi, önemli bir toplumsal sorundur. Sonuçta internet üzerinden tanımadığımız topluluklara yapılan paylaşımlar ve bu paylaşımlara yapılan yorumlar incelendiğinde anneliğin tüketim kültürünün de etkisiyle görünür kılınmasının, kimi zaman medyatik olma kaygısı ile ön plana çıkması önemli bir sosyal sorundur (Aktaş, 2019).

Hızlı değişen ve dönüşen insan hallerini anında izleme fırsatı veren sanal dünyanın halk bilimi için önemi fazladır. Sosyal bilimler tam da insan ve insanlığın her türlü hali üzerine çalışan disiplin alanlarını içerdiğinden, bugünün dünyasında sanal dünyadan faydalanmaması söz konusu olamaz. İnsanla ve insanı ilgilendiren her konuyla ilgili

olan sanal alem, internet, sosyal medya her konu için sosyal bilimlere veri sunar hale gelmiştir.

Doğduğu halde kalmayıp kaybolmuş veya kaybolmaya yüz tutmuş, kaybolma tehlikesi içerisinde olan gelenek, görenek, sözlü kültür unsurlarını tespit edip arşivleme düşüncesi ile oluşturulan halk bilimi disiplini- ki insanla ilgili olduğundan insanı ilgilendiren diğer disiplinlerin de yararlanacağı bir alandır- kaybolmaktan kurtaran çıkış kapısı olarak sanal dünya, internet önemli bir veri alanı olarak değerlendirilmektedir.

1990'lı yıllarda internetteki bazı verileri, ilgili olduğu alan çalışması için yorumlama girişimleri netnografik analiz yöntemi olarak adlandırılmıştır. Kanadalı akademisyen ve pazarlama uzmanı Robert V. Kozinets'in doksanların sonuna doğru geliştirdiği netnografi yöntemi, kısaca "internet ya da ağ etnografisi"dir. Kozinets teknoloji yoluyla hemen arşivlenen iletişim bilgilerini bir araştırma sahası haline getirir ve geniş kamusal erişimi, sahte kimlikleri ve kimliksizleri araştırma sırasında dikkate alınması gerekli fırsatlar, meydan okumalar olarak görür (Gürçayır Teke, 2014). Kozinets'in tüketici davranışlarının eğilimini ve beklentilerini keşfetme aracı diye gördüğü netnografi yöntemi; insan ve toplumla ilgili bilimlere, toplumda ve sözlü ürünlerde yaşanan değişimi, dönüşümü görme, sanal dünyanın aracılığı ile ortaya çıkan yeni ürünleri belirleyip değerlendirme imkanını sunar.

Günümüzde anneliğin dönüşümü ve nasıl algılandığını internet ortamında annelerin açtıkları anne blogları ile elde edilen verilerle analiz eden bir çalışma, netnografik yöntemi kullanarak; internet kullanan annelerin annelik hakkındaki görüşlerini, anneliğe nasıl bir anlam yüklediklerini ortaya koyarak ve anneliğin yorumlanış biçimlerini göstererek annelikle ilgili literatüre önemli bir katkı sağlamıştır

Selcan Gürçayır Teke'nin (2014) netnografik analiz yöntemi ile yaptığı bu çalışmada; annelerin anneliği nasıl algıladıkları, kendilerini nasıl tanımladıkları, geleneksel ile modern annelik hakkında ne düşündükleri, anne olarak onlardan beklenen şeyleri nasıl yorumladıkları, çocuk bakımı konusundaki değerlendirmeleri etrafındaki sorularla anne blogları incelemeye alınmıştır.

Annelerin sanal günlük olarak da nitelenebilecek bloglar oluşturmaları, dünyada pek çok ülkede benzer gerekçeler ve motivasyonlarla oluşturulmaktadır. Eskilerde defterlerde tutulan nispeten kişilerin “zel” alanına ait duygu ve düşüncelerin, internetin yaygınlaşması ile “kamusal” görünürlüğü olan bir alana yayıldığı gözlemlenmektedir. Takip edenlerin yorumları ve cevaplarla etkileşimli bir boyuta bürünen bu sanal günlük durumu, etik ve pedagojik açıdan bazı sıkıntıları bulunmakla birlikte, beraberinde değişen ve dönüşen annelik algısını da yakından gözlemeleme imkânı sunmaktadır. ncesinde alışan, kariyer sahibi kadınlardan bazılarının hamileliklerinin sonuna doğru açmış oldukları bloglar; geleneksel, modern ve postmodern anneliğe doğru evrilen süreçte kadınlık hallerini anlama, keşfetme bakımından önemli bir kaynak görevi görmüştür. Annelik deneyimini yaşamış kadınların anneliğe ilişkin neler hissettiklerini, çocuklarıyla neler yaşadıkları, çocuklarını yetiştirme tarzlarını bu bloglar aracılığıyla birbirlerine aktardıkları gözlemlenmiştir.

Kadınlar arasında nesilden nesile aktarılan “annelik bilgisi”nin başka kadınlarla sanal bir ortamda paylaşılması, anneliğin deneyimlenmesine dair kültürün ev içinden çıkıp dış dünya denilebilecek sanal dünyada görünür hale gelmesine imkân tanımıştır. Kadınlar anne olarak kendilerini tanımlarken “her şeyden önce bir anne”, “ocuğuna açık” diye tanımlamaları ve anneliği yaşamlarının en büyük terfisi” şeklinde yorumlamaları, annelik kimliğinin onların gözünde çok özel bir yeri olduğunu göstermektedir.

Anneliğin zel bir durum olduğunu anne oldukları anda ve sonrasında derinden hissettikleri yazılarına yansımaktadır. Doğumun ardından bebeklerini kucaklarına aldıkları anda “nefeslerinin kesildiğini”, sanki “dünyanın durduğunu, yaşamlarının “dönüm noktası” olduğunu, bebekleriyle yeni bir hayata başladıklarını ve hatta onlarsız bir hayatın mümkün olmadığını belirterek çocuklarını “varoluş sebepleri” olarak göstermişlerdir.

Evlilik ile ocuk sahibi olma düşüncesi arasındaki ilişkinin 1970’lerden itibaren değiştiğine dair bazı ngrler Elizabeth Badinter’in (2011) Kadınlık mı Annelik mi? isimli kitabında değinilir. Yetmişli yılların öncesinde ocuk sahibi olmanın evliliğin

doğal bir getirisi olarak görüldüğü, üremenin bir içgüdü, bir dini görev ve türün bekası için bir sorumluk şeklinde algılandığına dikkat çekilir.

Badinter’e (2011) göre annelik hakkındaki çift değerlilik kadınların doğum kontrolü yöntemlerine yaygın olarak kullanmaya başlamasıyla ortaya çıkar. Çocuk sahibi olma arzusunun evrenselliğine ilişkin yargılar kırılmaya başlar ve artık kadınların anne olmayı seçme şansı üstünde durulmaya başlanır. İnternet ortamındaki anne sayfalarında anneler, annelikleri için sadece “annelerinden devraldıkları ve içelleştirdikleri bir değer”, “kendilerini var etmenin” yolu olmasından çok hayatlarında üstlendikleri rollerden biridir.

Bununla birlikte aynı anneler, annelik rolü için hayatlarındaki rollerden en eşsiz ve özel olduklarını hissettiren olduğunu bloglarında sıklıkla vurgularlar. Bu annelerin blog açma gerekçeleri anneliğin dönüşümüne dair yorumlar geliştirmede önem taşır. “Digital opportunities for Social Transition: Blogosphere and Motherhood in Turkey” başlıklı çalışmasında Pınar Melis Yelsalı Parmaksız kadınların blog açma sebeplerini “bebekleri için dijital bir günce tutmak, uzakta olan akraba ve arkadaşları ile iletişim kurma, toplumdan soyutlanma duygusunu aşma, annelik sevincini kutlama gibi gerekçeler sıralar (Yelsalı Parmaksız, 2012).

Kadınların sahip oldukları roller ve sorumlulukların yanına annelik rolünün de eklenmesi, özellikle anne olmalarının ardından hiçbir şeye “yetişememe, yetmeme” kaygısının blogger anneler arasında da yaygın olduğu görülmüştür. Bu kaygı, geçmişteki annelik ile kendi annelikleri arasında yaptıkları karşılaştırma da açığa çıkmaktadır. Bu karşılaştırmalar sonucunda blogger annelerin geçmişteki anneler ve anneliği “idealize ettikleri”, bugünün anneliğini eleştirdikleri anlaşılmıştır. Eleştirileri aslında “yapamadıklarından” çok, eşlerinin, aile büyüklerinin, çevrelerinin onlardan beklentilerini yerine getirmekte zorlanmalarına yöneliktir.

Değişen yaşam koşullarıyla birlikte anneliğe yüklenen sorumluluklar, kadınları birçok rolü bir arada yürütmeye zorlamaktadır. Günümüzde anne olmak demek; iş yaşamından dolayı çocuğuyla az ama kaliteli bir vakit geçirmek, bakımlarında ve eğitimlerinde bir uzman gibi bilgili olmak, çocuklarının sorunlarına karşı duyarlı olmak, mutfakta maharetli olmak, işinde başarılı olmak ve her zaman bakımlı olmak anlamındadır.

Bu durum bazen kadınlar için içinden çıkılması zor bir hal almaktadır. Sanal dünyada yazan bir anne, günümüzdeki annelik ile kadınlığı birlikte götürebilmenin zorluğunu ve bu zorlukların getirdiği kaçınılmaz durumları şu şekilde ifade etmektedir: Eskiden anne olma şimdiki gibi dallı budaklı değildi. Çalışan anne, teknolojik anne, medyatik anne, vb. gibi türevler yoktu. Anne çocuğuna bakar, işini yapardı. Zamanla yarışmaz, bir iki tane değil nerdeyse bir düzine çocuk sahibi olurdu. O kadar çocuğu ile bakıcıya ya da yardımcıya ihtiyaç duymazdı, kendi yöntemleriyle çocuklarını büyüttü. Zorlukla ve imkansızlıklar içinde bir sürü çocuğu hayata hazırlar, bir şekilde onların da kendi dünyasını kurmasını sağlardı.

Aynı anne günümüz anneliğine baktığında; tek çocukla bile ahtapot gibi olunduğunu, işte, internette, alışverişte, telefonda sürekli bir koşturmaca, zamanla yarışma, tek çocuğa bakarken bile zorlanma, olabildiğince etrafının desteğini alma, çocuğun sağlıklı yetişmesi için uzmandan danışmanlık alma, okuma, araştırma, sorgulama, eleştirme, annelikle birlikte pek çok işi götürme, her şeye ve her yere ulaşma çabası içinde olduklarını belirtmektedir. İşlerinde başarılı, görünüşte bakımlı, annelikte özel, evlerinde güzel, mutfakta marifetli olma mücadelesi ile enerjilerini son raddeye kadar kullanmaktadırlar. Tek çocukla yetindiklerini, ikiye üçü vatana millete zarar gibi gördüklerini; gün boyu çocuğunu bakıcıya bırakmanın, akşam teslim almanın, 24 saat içinde onunla 2-3 saat birlikte vakit geçirmenin vicdan azabını duyduklarını, yetmediklerini, yetişemediklerini düşünüp üzüldüklerini dillendirmektedir.

Günümüz hayat şartları anneyi de çalışma hayatına sürüklediği için bakıcıyı anne, anneyi bakıcı gibi algılayan çocuklar yetiştirmekte olduklarını belirtmektedir. Eskiye nispetle bugünün anneliği zor gibi tanımlansa da teknolojinin nimetlerinden faydalandığı da hesaba katılmaktadır. İnternetteki anneler, kadınların üzerindeki sorumlulukların zor olduğundan bahsederken yukarıda örneklendirildiği gibi geleneksel annelerle bugünkü anneleri kıyaslamaktadırlar.

Yapılan kıyaslamalarda direkt söylenmese de geçmişe göre hayat şartlarının kolaylaşmış olmasına rağmen çocuk yetiştirmenin içinden çıkılmaz bir hal almasındaki sebebin bizzat kadınların kendisi olduğu ima edilir. Günümüzdeki annelerden yaşam koşullarının değişimine bağlı olarak beklentilerin fazla olmasının

da anneliği zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. Bu anneler sık sık anne olmanın onlara yaşattığı hazzı ve keyfi ön plana çıkarsalar da vardıkları nokta anneliğin zorluğudur.

Aslında günümüz anneleri anne olmayı değil, annelik yapmayı zor bulmaktadırlar. Bahsettikleri etkenler, anne olduklarının sevincini, coşkusunu da azaltan durumlardır. Zevkle anne olmaktan kaynaklı bakım, ilgi, koruma, şefkat, fedakârlık gibi içinde doğallığı barındıran anneliği yapabilecekken; insanların yani toplumun dayattığı annelik, işi zorlaştırmaktadır.

Çünkü bu yeni anneler yazılarında, anneliğe alışma ve anneliği yürütmekte zorlanmalarına sebep olarak kendi geleneksel annelerini görmektedirler. Okumuş ya da okumamış olsun anneler ağır ev işi, çocuk bakımı, iş ve hayatın ağır yükü altında ezilmesin istemişler, bunun yanında sistem de kadını yalnız ama güçlü kadın imajına bürünmesini isteyince olan yeni anneye olmuştur. Sadece anneleri değil, değişen yaşam koşulları ve bu koşulların gerektirdiği yeni insan profili, kadınların hem annelik hem de kadınlık rollerine hazırlanmalarını geciktirmektedir (Gürçayır Teke, 2014).

Çocuk sahibi olmayı istemekten çocuğun yetiştirilme sürecinde bütün aşamalarda özellikle anneler bu süreci sosyal bir süreç olarak hissetmektedirler. “Anne ya da değil? Annelik Etme Meselesi Üzerine” başlıklı yazısında Balta (2021), anneliğin sosyal bir süreç oluşunu mizahi bir şekilde aktarır: Bebeğinizle kazara soğukta dışarı çıkacak olsanız, sokaktan geçenler size çocuğu üşütmemeniz için bir şeyler söyler. Çocuk büyüdüğü halde emzik kullanmaya devam ederseniz, bütün toplum bunu sorun olarak görür. Çocuk zaman zaman hastalansa, büyükler iyi giydirmedeğinden dolayı hastalandığını söyler. Çocuk oraya buraya vurursa, iyi terbiye edilmemiş olur. Sizden ayrılmakta zorlanırsa pedagoglar imdadınıza yetişir ve sizin “güvenli bağlanma”yı başaramadığınızı söyler. Çalışsanız çocuğunuzu bıraktığınızdan suçluluk duyarsınız, çalışmazsanız kendinize üzüntü olur. Sanki herkes bu büyük görevde size eşlik eder.

Psikoloji, tıp, anne-çocuk dergileri, çocuk büyütme kitapları, televizyon programları, babaanneler, anneanneler, babalar, arkadaşlar, sokakta yürüyen insanlar anneye destek olmak için seferber olur. Ebeveynin sorumluluğunda olmasına rağmen -hele de ilk çocuk ise- yeni doğan bebeğin bakımı hakkında çocuk sahibi olan herkesin bir önerisi, düşüncesi vardır. Ebeveynin etrafındaki çocuk sahibi yetişkinler kendi deneyimlerinden, yaşadıklarından yola çıkarak çocuk bakımı ve yetiştirilmesine dair

“doğrularını” sıralar. Çünkü çocuğun bakımı ve eğitimi, karışıldığı zaman rahatsız olunabilen özel bir alan olmakla birlikte, “deneyimsiz”lerin eline bırakılmaması gereken toplumsal bir alandır (Balta, 2021).

2.1.5.2. Küreselleşmenin Annelik Algısına Etkisi

Modernliğin kapitalizm anlayışıyla oluşan son küreselleşme evresi, 19. yüzyıl ile başlayan batılılaşma sürecinin oluşturduğu benzer sarsıntılara sebep olmaktadır. Her türlü meta, simge ve bunların kuşattığı insanların sıra dışı bir hızla küresel bağlamda akışkan hale geldiği bir dünyada, bu hızın ortaya çıkardığı sorunlar da çeşitlenip artmakta ve birikmektedir. Küreselleşme, bilginin ve insanların hareket hızının artması ile, kültür kavramının belli bir yere bağlı olma/özdeşlik/özgüllük boyutunu da tartışmalı bir hale getirmiştir.

Aile ve din gibi, bu değişime direnç göstermesi beklenen toplumsal kurumlar da bu çatışmalardan etkilenmektedir. Çocukların eğitiminde yeni sorunlar baş göstermiş, ebeveynlik anlayışı da değişime uğramıştır. Günlük hayatı baskı altına alan çevresel, güvenlik ve sağlık gibi risklerden koruyabilmek için ‘çocukların daha iyi bir eğitim alması’ bir çözüm olmaktan ziyade küresel bir problem haline gelmiştir. Çocukların ‘daha çok eğitim’ anlayışı ebeveynliği çeşitli yönlerden değişime zorlamaktadır. Sefer Yetkin Işık (2015), “Küresel Kültürel Değişim ve ‘Yeni’ Annelik” başlıklı makalesinde küreselleşmenin Türkiye’ye has bazı koşullarda (çeşitli nedenlerle eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin devam etmesi, köyden kentlere sürekli göç, nüfus artışına teşvik eden muhafazakâr aile politikaları, kadın istihdamı oranlarının erkeklere göre düşük olması, vb.) annelik ideolojisi ve annelik pratiklerinin yeniden düzenlenmesine yol açtığını belirtmektedir.

Günümüz sürecini geliştirdikleri düşünümsel modernite ve risk toplumu kavramları ile izah eden Anthony Giddens (2010) ve Ulrich Beck (2011) gibi sosyal bilimcilere göre, batıda doğup tüm dünyayı etkisi altına alan modernite yeni bir yayılma sürecindedir ve kendi içinde ciddi bir farklılaşmaya gitmiştir. Bu farklılaşma klasik moderniteden, postmodernite yerine kullandıkları düşünümsel modernite dönemine geçiş şeklindedir. Bu dönemin taşıdığı en önemli özelliklerden biri, önceden doğadan kaynaklanan

risklerin artık insan elinden üretilmekte olması ve bu risklerin etkileri açısından küresel oluşudur.

Risk toplumu görüşünü savunanlar, risklerin küresel olduğunu ve toplumların bireyleriyle birlikte bu çağın bir özelliği olarak bu algıdan kaçamayacağı varsayımı ile, modern dönemin siyasi kültüründe gözlemlenen (sağ-sol gibi) ayrımların ve çatışmaların yerine, küresel risklere karşı harekete geçmenin gerektiğini belirtmektedirler. Çünkü bu riskler zengin ve fakir ülkeleri, üst sınıfları ve alt sınıfları birlikte etkilemektedir. İnsanların ortaya çıkardığı bu risklerden (endüstriyel atıklar, tarım ilaçları, nükleer kazalar) kimse kaçamamaktadır. Bu şekilde modernleşme risklerinin genelleşmesiyle, sınıfsal kategorilerde formüle edilemeyen ve bu kategorilerle anlaşılması zor toplumsal bir dinamik açığa çıkmaktadır (Beck, 2011; Işık, 2015).

Küreselleşme; toplumu bireyselleştiren, parçalayan bir süreç olarak gözlemlenmiştir. Böyle bir süreçte ‘risk bilinci’, belirsizlikler ve risklerin çok olduğu bir dünyada, hayatta kalma çabası veren bireylerin korkuyla ve şiddetle kuşatılmış yalnızlıklarını ifade eder. Ayrıca şiddetin küreselleşen dünyanın kapitalizm çağına has bir türü olan okullara yönelik saldırılar, akran zorbalığı gibi olgular da ebeveynleri yakından ilgilendirir. Aileler kaygılandırıcı bir nokta da şiddet olaylarında iletişim kanallarının korkunun abartılarak yayılmasındaki rolüdür. Dünyada pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de çocuklara yönelik risklerin çeşitlenip artması, büyük kentlerin de giderek tekin olmayan yerler haline gelmesi ebeveynleri, özelde de anneleri kaygıya sevk etmektedir (Işık, 2015). Dolayısıyla bu durumdan toplumda anneliğe dair algı da olumsuz etkilenmektedir.

Orta çağ sonlarında baş gösteren aydınlanma hareketleri, Rönesans ve reform ile birlikte ortaya çıkan büyük dönüşümün dinsel açıdan nitelendirilmesi anlamında kullanılan sekülerleşme, küreselleşmenin insan hayatını etkileyen önemli bir boyutudur. Çünkü insanlığın var oluşundan beri insan yaşamı, ilkelerini dinden alarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla insanların din algılarını etkileyen değişimler, doğrudan onların yaşamlarını da etkileyecektir.

Küreselleşmenin dinî boyutu olarak anlaşılan sekülerleşme, Hristiyanlığın altın çağının son bulması, toplumun dinden giderek uzaklaşması, inanç ve tutumların ilahi

hedeflere değil de dünyevi hedeflere yönelik olması, dinin işlevlerinin seküler toplumsal bir çerçeveye bürünmesi ve nihayet kutsalın yerini dünyevileşmenin almasıdır.

Sekülerleşme bir anlamda dinin toplumdaki otoritesini yitirmesi süreci olarak anlaşılır. Bu süreçle, batı toplumu da dahil olmak üzere tüm toplumların yaşamının odağında olan dini kurumlar, dini düşünce ve pratikler çöküşe geçmiştir. Din sosyoloğu Peter Berger'in tabiriyle üzerimizdeki 'kutsal kubbe'nin kalkmasıdır. Ona göre sekülerleşme, toplum ve kültür alanlarının dini kurum ve sembollerin etkisinden çıkarıldığı süreçtir (Güler, 2001).

Sekülerleşmede iki boyut söz konusudur. İlki, dinin toplumsal hayat ve birey bilincinde değerini yitirmesi; yani kültür, sanat, eğitim, felsefe, bilim, dil ve gündelik hayatın dini sembol, kurum, düşünce ve değerlerinden arındırılmasıdır. İkincisi ise, devletin hukuki, siyasi ve ekonomik yapılanmasının kilise kontrolünden çıkarılmasıdır. Bir kurum olarak aile birinci boyutun içinde yer alır. Aileyi barındıran her unsur da doğal olarak bu değişimden etkilenmiştir. Anne olarak kadın, bu anlamda değişimden çok önemli oranda etkilenmiştir.

2.1.5.3. Tüketim Kültürü ve Annelik Algısı

Tüketim kültürü, kavram olarak sadece objelerin kullanılıp atılması alışkanlığı ile israfla ve devamlı bir tatminsizlik duygusu ile tüketilmesi anlamında değildir. Bilginin, kimliklerin, mekanların, korkuların, risklerin, insan ilişkilerinin bile derinliği olmayan ve anlamdan yoksun bir şekilde tüketilmesi ve bu tüketimin bir kültür haline gelerek narsistik bir yaşam tarzına dönüşmesidir.

Hız, reklam, sürekli uyarılma, tüketilmesi istenen her şeyin insanın iştahına hitap edecek şekilde lanse edilmesi, kültürün ve doğanın tüketimini tetiklemekte ve hatta bunu bir kültür haline getirmektedir (Işık, 2015). Kadın bedeni, cinselliği ve doğurganlığının taşıdığı önemi fark eden tüketim kültürü aktörleri, çeşitli ürün ve hizmet alanları ile yeni pazarlar oluşmasına aracılık etmişler, bu şekilde anneliğin bir deneyim olmasının önüne geçmişler, anneliği önemli bir kâr kaynağına dönüştürmüşlerdir (Timurturkan, 2019).

Ben duygusunun dünyanın merkezine konulduğu bir ‘sonsuz çocukluk’ durumunun, çocukların merkeze alındığı ve sonsuz bir tüketimle kuşatılmış ailelere daha çok hâkim olduğunu ileri süren Evren Balta (2005), her dönemin ayrıcalıklı bir “yaş dönemi” olduğu tespitini Philip Aries’ten alıntılarla hatırlatır ve içinde yaşadığımız zamanın ayrıcalıklı yaş döneminin çocukluk olduğu tespitini yapar. Tüketim kültürü-piyasa-yeni ebeveynlik arasında doğrudan bir ilişki olduğuna işaret eder ve günümüzde “iyi ebeveynlik” anlayışının çocukların sürekli memnun edilmesi, her türlü isteğinin-para da dahil olmak üzere- karşılanması şeklinde anlaşıldığını belirtir.

Taşkaya’nın (2009) kadın bedeninin nesnelleştirilmesine ilişkin yaptığı çalışmasında belirttiği gibi, imajlar dünyası üstünden oluşturulmuş olan ‘fedakâr, pedagoji uzmanı, aşırı, iyi anne...’ ler sembolik özneleri oluşturmaktadırlar. Sembolik özneler üzerine kurgulanan medyatik dil, sadece gazete haberlerinde değil, pek çok annelik dergisinin ya da binlerce takipçisi olan internet sitelerinin varlığıyla büyümektedir.

Bu sitelerde oluşturulan internet ağlarının anneliğin önüne gelen sıfatlarla arttığını ve annelik rollerini üretmeye devam eden yaşam biçimlerinden kitap ve dergilere, ideolojilere, dinî yaklaşımlara, kişisel gelişim kitaplarına kadar geniş bir yelpazede çeşitlilik arz ettiğini belirtmek yerinde olacaktır. Popüler kültür toplumsal her faaliyete yansımış olduğundan, annelik rollerinin çeşitlendirilmesini çeşitli yayın organlarında, üreme teknolojilerinden moda varıncaya kadar bütün popüler kültür unsurlarında görmek mümkündür (Öztekin, 2019).

Günümüzde özellikle orta düzeydeki ailelerde çocukluk dönemine dair bilincin artması, çocuğa verilen psikolojik değerin yükselmesinin yanında bu değişimden faydalanmak isteyen piyasanın tüketimi artırma stratejileri çocuk merkezli bir kültürün oluşumuna zemin hazırlamıştır (Işık, 2015). Elçin Cirik’in (2016) Capital dergisinde yayınlanan bir yazısında Türkiye’de çok hızlı büyüyen bir bebek ve çocuk pazarı olduğunu, bu durumda uluslararası yatırımcıları heyecanlandırıldığını belirtmektedir. Fakat diğer ülkelerle kıyaslandığı zaman, bugünkü tüketimin potansiyelin altında olduğu değerlendirilmesi yer alır.

2.2. EBEVEYN ÖZ YETERLİĞİ

2.2.1. Öz Yeterlik kavramı

Öz yeterlik, 1970’li yılların sonuna doğru Amerika Birleşik Devletleri’nde Albert Bandura tarafından ortaya atılan ve sosyal bilişsel öğrenme kuramından desteklenen bir kavramdır (Bandura, 1977). Bu kavramı Bandura (1994), bireyin belli bir hedefe yönelik bir görevi başından sonuna değin etkin ve yetkin bir biçimde, sonuç alınca kadar devam ettirebileceğine ilişkin inancı olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bireyin kendi potansiyel, kabiliyet ve özelliklerine duyduğu inancı da denilebilir.

Daha farklı bir yaklaşımla bireyin yetenekli olmasından çok, var olan kaynaklarına karşı farkındalığının yüksek olması, bu kaynaklarını doğru ve etkili bir şekilde kullanabileceğine yönelik güvenli bir duruşa sahip olmasıdır. Ayrıca bu kavram, planlama, organize olma, örgütlenme, gereken yetenek ve yeterliklerin bilincinde olunması ve zorluklar neticesinde elde edilmiş olan kazanımların sağlamış olduğu motivasyon seviyesi gibi faktörleri de içine almaktadır (Yıldırım & İlhan, 2010).

Ebeveynin çocuklarını yetiştirmeye dair becerileri ile bu becerilerine dair inançları ‘öz yeterlik’ kavramı ile karşılanır. Öz yeterlik, belirli koşullar altında kişinin ne yapabileceğine dair inancıdır. Kavram olarak, kişilerin ihtimal dahilindeki durumların yönetimi için gereken etkinlikleri planlayıp başarılı olacak şekilde yürütme yeteneğine dair kendileri hakkındaki yargılarını temsil eder. Bu yeterlik inancı insanların ne hissedip nasıl düşündükleri ve nasıl motive oldukları gibi durumlardan etkilenmektedir (Bandura, 1997).

Öz yeterlik inancı, sosyal öğrenme kuralının temelini oluşturmaktadır. Öz yeterlik inancına göre, birey kendi becerilerine güveniyorsa, sosyal öğrenme kuramı dahilinde var olan bilgi ve yeterliliklerini en etkin şekilde kullanabilir. Bandura (1994) öz yeterlik ile ilgili çalışmalar yapmış ve öz yeterliği kişilerin yerine getirmesi gereken görevlerini gerçekleştirmeleri için ihtiyaç duyulan eylemleri örgütleme ve uygulama noktasındaki kapasitelerine olan inançları olarak belirtmiştir. Öz yeterlik inancının insanın davranışları üstündeki etkilerini tıp, psikoloji, işletme, eğitim, uluslararası

ilişkiler gibi farklı alanlarda yapılmış olan çalışmalar da desteklemektedir (Bandura, 1994; Şahin ve Gürbüz, 2012'den akt. Ketenci, 2019)

Öz yeterlik, başarılı girişimler ve deneyimler, aynı şartlarda başarılı olan başka insanların gösterdiği başarı örnekleri, davranışlara yönelik olumlu geri bildirimler ve olumlu bir duygu durumuna sahip olmak gibi kaynaklardan beslenip etkilenir (Yıldırım & İlhan, 2010). Öz yeterlik bir yandan bireyin duygusal, bilişsel ile seçim yapma süreçleri ve motivasyon gibi psikolojik kökenli işlevlerini etkilemektedir. (Bandura, 1994). Öz yeterliği etkileyen bu durumlardan bilişsel süreçte kişi bir eylem yapmadan önce nasıl hareket edeceğine hakkında bir plan yapmaktadır. Bireyin sahip olduğu öz yeterlik inancı, yapacağı plan ve programı kendi yararına ve olumlu sonuç alacağı şekilde oluşturmaya katkı sağlayacaktır.

Diğer bir adım olan duygusal süreçte; bireyin öz yeterlik düzeyinin yüksek olması kaygı, depresyon türü olumsuz duygu durumlarını kontrol edebilmesinin yanında bu duygulara sebep olabilecek olayları da kontrol edebilmesini sağlayacaktır. Öz yeterliğin etkilediği süreçlerden biri de seçim sürecidir. Öz yeterliği yüksek olan birey zorlu görevlere aday olurken, öz yeterliğini düşük düzeyde hisseden birey zor görevlerden kaçınır. Bireyin motivasyonu da öz yeterliğinden etkilenmektedir. Bir davranışın sonucuna ilişkin beklentilerle ilgili bilişsel süreç diyebileceğimiz motivasyon, bireyin kapasitesine yönelik inancı belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle öz yeterlik düzeyi aynı zamanda motivasyon düzeyi anlamına gelmektedir (Schunk & Gunn, 1986).

Öz yeterliği yüksek ve düşük olan bireyler arasındaki en temel fark, öz yeterliği yüksek seyreden bireylerin zorluklar karşısında yılmadan hedeflerine doğru ısrarcı bir biçimde yol almalarıdır (Bandura, 1997). Bu kapsamda öz yeterliği yüksek olan bireyler, muhtemel bir olumsuz durumda başarısızlığı kendisinde değil, kullanmış olduğu yöntem ve stratejilerin aksaklık ve hatalarında ararlar (Yıldırım & İlhan, 2010).

Kişilerin kendilerini öz yeterlik açısından değerlendirdikleri bir alan da ebeveynlik rolleridir. Çocuklarının gelişimi için çok önemli etkiye sahip olan anne babaların kendi ebeveynlik uygulamalarına ilişkin öz yeterlik düzeylerinin yüksek olması, çocuklarını yetiştirme esnasında karşılaşılabilecekleri zorluklarla mücadele etmeleri, muhtemel bir

sorunda kendini değil de tutum, davranış ya da yöntemleri sorgulama ve karşılaşılan sorunlara çözümler odaklı bir şekilde yaklaşma eğilimini arttırmaktadır.

Öz yeterlik inancı ile ortaya konulan çaba arasında da doğru bir orantı vardır, yani bu yeterlik inancı gayret üzerinde de etkilidir (Bandura, 1986; Stajkovic & Luthans, 1998). Bireyin öz yeterliği geliştikçe performansı da artış gösterir. Bandura bireyin göstereceği performansına olan inancının; ortaya çıkarabileceği gayretini, sorunlarla baş etmeğe çalışırken göstereceği çaba düzeyini ve başarısız olduğu durumlar sonrasında yeniden geri toparlanma sürecini belirlediğini vurgulamaktadır.

Diğer bir ifadeyle öz yeterlik inancı bir bireyde ne kadar fazla ise, gayreti de o kadar çok olacaktır ve olumsuz deneyimlerin ardından kendini toplaması da daha çabuk olacaktır (Wood & Bandura, 1989). Öz yeterliğe dair inancın bireylere verilen bir göreve ilişkin ortaya koydukları performansla ilişkisini araştıran çok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların pek çoğunda öz yeterlik inancının performansı ciddi düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Stresle başa çıkma, teknolojik gelişmelere uyum sağlama, problem çözüme ve başarma gibi durumlarda gözlemlenen sonuçlar, yine öz yeterlik inancının performansı olumlu anlamda desteklediğini ispatlar niteliktedir.

Başka bir çalışmada, öz yeterliği fazla olan bireyin yeteneklerine duyduğu inancının da yüksek seyrettiği ve verilen bir görevi yerine getirirken de yeteneklerinin tamamını kullanmaya ihtiyaç duymadığı gözlemlenmiştir. Öz yeterliği düşük olan kişileri n ise daha istekli oldukları ve çok daha fazla çaba sarf ettikleri sonucu gözlenmiştir. Yine bazı araştırmada kişinin yeteneklerine aşırı güvenmesi durumunda kendisinden beklenen performansı göstermedeki çabasının yetersiz kaldığı tespit edilmiştir (Bandura ve Jourden, 1991).

Öz yeterlik değişken bir kavramdır, bireye göre şekillenir ve her konuda bireyin sahip olduğu yeterlik düzeyi aynı değildir. Devamlı değişkenlik gösteren yaşam şartları, bireyin bu şartlara uygun biçimde bir öz yeterlik geliştirmesine sebep olur. Bu sebeple bazı kişiler aynı becerilere sahip olsalar bile, bu becerilerini ortaya koyarken performanslarına göre bir kıyaslama yapılırsa gözle görülür farklılıklar gözlemlenecektir. Öz yeterliği düşük olan bireyler karşılaştıkları çeşitli durumlar karşısında kendilerini o işe yetecek kabiliyette bulmayacaktır (Bandura & Wood,

1989). Bireyin bir işi yapabileceğine dair öz yeterliği düşük ise, o işin üstesinden gelebilecek kapasiteye sahip olsa da işi başarıyla sonuçlandıramayacağı belirtilmiştir (Gawith, 1995'ten akt. Ketenci, 2019).

Sosyal öğrenme kuramının ilkelerine göre, kişilerin öz yeterlik inançlarının davranışlarındaki rolü önemlidir. Öz yeterlik daha önce kişilerin belli bir davranış için başarılı bir sonuç elde etmeye dair inanç olarak tanımlanırken, daha sonra kişilerin karşılaştığı olaylar karşısında bilişsel, davranışsal ve güdüsel kaynaklara ve bu kaynakları yerli yerinde kullanabileceklerine olan inançları olarak tanımlanmıştır (Bandura, 1977;1986).

Ford (1992)'ye göre öz yeterlik kavramı, bireyin görev ya da bir durumla bağlantılı ihtiyaç duyduğu yeterliliğe olan inancı olarak tanımlanırken, daha sonra bireylerin karşılaşmış oldukları durumlar karşısında gösterebilecekleri davranışlara olan inançları olarak belirtmiştir. Bu konudaki başka önemli bir nokta ise bireylerin mevcut yetenekleri ile yeterlik inançlarının aynı düzeyde olmayıp değişkenlik göstermesidir. Yani kişi karşısına gelen bir sorunu çözebilecek ya da görevini başarabilecek kapasitede olsa bile, başarabileceğine dair inancı yetersiz olabilir. Böyle bir durumda kişi başarılı olabileceği bir işte başarısızlığa uğrayabilir veya bu işi gerçekleştirmek için bir çaba sarf etmez (Özerkan, 2007). Tersine bir durum da gözlemlenebilir. Kişinin öz yeterliği fazladır ama o iş için kapasitesi yetersiz düzeydedir. Böyle bir durum bir işe girişmek için kişiye motivasyon sağlayıp harekete geçirebilir ya da işi başarma ihtimalini artırabilir fakat kesin bir başarıyı yakalamaya imkân vermez (Bandura, 1977).

Kişilerin sergilediği davranışlarda öz yeterliğin önemli bir etken olduğu gerçeğinden yola çıkarak, bir kişi sorumlu olduğu görevlerini yerine getirirken yeterli olduğunu ve o işteki kontrolün kendisinde olduğunu gördüğü zaman, o işi bitirmek, başarmak konusunda daha azimli davranmakta ve çok daha fazla çaba sarf etmektedir (Sharp, 2002'den akt. Ketenci, 2019).

Öz yeterlik inancı, bireyin bir işi yaptıktan sonra işe yönelik yeterlik duygusunun ve sonra benzer bir durumla karşılaştığında başarılı olmasını sağlayacak becerileriyle ilgili inancının artmasıdır. Diğer bir ifadeyle, bireyin bir görevden başarılı bir sonuçla çıkması, daha sonrasında benzer bir işte, görevde de başarılı olmasını sağlayacaktır.

Bireyin kendi becerilerine duyduğu güven hangi konu olursa olsun ne kadar başarılı olabileceğini belirlemede çok önemli bir role sahiptir (Pajares, 1996).

Öz yeterlik ve özgüven kavramları birbirine çok yakın anlamlı görünseler de birbirinden farklı kavramlardır (Mutlu, 2003). Öz yeterlik, bireylerin bir durumla karşılaştıklarında, o duruma karşı doğru davranış geliştirip başarıyla tamamlamak konusunda kendilerine duydukları güvendi, inançtı (Bandura, 1977). Özgüven ise, bireyler hayatı sürdürürken karşılaştıkları bir görev ya da aldıkları bir sorumluluğu başarılı bir biçimde tamamlayıp, hayatını mutlu ve başarılı şekilde devam ettirmesidir. Başka bir farklılık da öz yeterlik için, yeni bir durumla karşılaşıldığında edinilmiş bilgi ve beceriler devamlı gelişen bir konumdadır, özgüven ise duruma bağlı bir değişkenlik göstermez, sabittir. Öz yeterlik için özgüvenin dinamik olan versiyonu da denilmiştir (Redmond, 2015'ten akt. Ketenci, 2019).

Özgüven, bireyin kişilik yapısı ve karakteristik özelliklerine göre kendini öz değerlendirmesidir. Öz yeterlik ise belli bir olay ya da bir durumla ilgilidir. Bireyin bir durum karşısındaki öz yeterlik inancı yüksek iken, farklı bir durum karşısında daha düşük bir öz yeterliğe sahip olabilir. Oysa bireyin özgüveni, sahip olduğu öz yeterlik inancı ile değişime uğramaz (Mutlu, 2003).

Öz yeterliği çalışırken bu kavramın kişinin yeterlik seviyesine değil, yeterlik seviyesine olan inancına dikkat çekildiğini gözden kaçırmamak gerekir (Bandura,1995). Buradaki ince nokta; olaylara karşı takınılması gereken tutum ve olması gereken davranışlardan ziyade bireyin kendi inançlarından kaynaklı tutum ve davranışları ortaya koymayı benimsediği ifade edilir.

İnsanlar mevcut sahip oldukları bilgi ve becerileri var olandan daha fazla ya da daha az kabul edebilirler, sahip oldukları yeterlikleri yanlış değerlendirerek kendi durumlarını küçümseyebilir ya da gözlerinde olduğundan fazla büyütebilirler. Bir kişinin kendi yeterlik düzeyini düşük olarak algılaması, sahip olduğu bilgi ve kapasitesini yeterli düzeyde kullanmasını olumsuz şekilde etkilerken; yeterlik düzeyini olduğundan yüksek algılaması zaman zaman performansı olumlu olarak etkileyebilir (Tschannen-Moran, M., Woolfolk Hoy & Hoy, 1998).

Bandura (1982) öz yeterlik kavramı için, bireylerin karşılaştıkları herhangi bir durumda gereken davranışları yapabilmeleri için kendi becerileri hakkındaki düşünceleri ve yargıları tanımını geliştirmiştir. Öz yeterlik becerisi geliştirebilmiş bireyler, daha olumlu sosyal, akademik ve davranışsal gelişim göstermektedirler (Zimmerman, 2000).

Öz yeterlik, özerkliğin bilişsel tanımı için de çok etkilidir, kişinin bir işe karar vermesi ve o işi devam ettirme kabiliyetini belirler. Öz yeterlik bireyin bağımsız özdeşim davranışı geliştirebilmesine sebep olur. Ergenler üzerinde yapılan araştırmalarda öz yeterliğin onların psikolojik iyi oluşlarını etkilediği belirlenmiştir (Morsünbül, 2012). Başka bir çalışmada, genç bireylerin öz yeterlikleri, özerk benlikleri ve psikolojik iyi oluşlarını etkilediği görülmüştür (Van Petegem vd, 2011).

Özerklik için tanım olarak, kendine yeterlik, kendine güvenme, kendini geliştirme yani dışa bağımlı olmama ile yakından ilişkili bir kavram denilebilir. Öz yeterlik bağlamında özerklik ve ilişkisel benlik üzerine ayrı ayrı yapılmış çalışmalar yapılmıştır. (Kağıtçıbaşı, 1996). Bu kapsamda öz yeterlik becerisi gelişmiş olan bireylerde hem özerk hem de özerk-ilşkisel benliğin sadece ilişkisel benliğe göre daha baskın olması imkân dahilindedir.

2.2.2. Öz Yeterliği Etkileyen Faktörler

2.2.2.1. Özdeğer Duygusu

Öz yeterlik kazanımının temellerinden biri olduğu anlaşılan özdeğer duygusuna ilişkin söylemler için; Türkiye’de ruh sağlığı alanında değerli çalışmalarıyla bilinen rahmetli Doğan Cüceloğlu’nun konuya ilişkin ifadelerinden yararlanılacaktır. Dünyaya anlam verme, doğuştan gelen çok büyük bir gereksinimdir ve insanın anlam verme sisteminin en önemli unsuru kendisi yani ‘özü’, kendisinin gözündeki değeri de ‘özdeğeri’dir (Cüceloğlu, 2010).

Bir insanın bağışıklık sistemi güçlü ise onu hastalıklara karşı korur. Anlam verme sisteminin bağışıklığını sağlayan da özdeğerdir. İnsanın anlam dünyasının bütünlüğünü bozan, sistemin çökmesine sebep olan yabancı unsurlardan sistemi koruyan kişinin öz değeridir. Öz değeri yüksek olan kişi, hayatını mutlu yaşamaya

hakkı olduğuna ve bunu gerçekleştirecek gücü olduğuna inanır. Psikolojide bu alanda çalışmalarıyla bilinen Nathaniel Branden, özdeğerin tanımını için iki boyut belirtir. İlki, kişinin kendisini hayatı yaşamaya uygun görmesi (feeling appropriate to life), ikincisi de mutlu bir hayat sürmek için kendi aklı ve becerilerinin yeterli olduğuna güvenmesidir (efficacy).

Tam da bu nokta da öz değer duygusunun öz yeterlik ile olan bağlantısı daha net olarak görülür. Öz değeri yüksek insan yaşamını keyifli deneyimlerle doldurma girişimlerinde bulunur. Düşük öz değere sahip olanlar çabuk karamsarlığa kapılır, yaşamları korku ve acıdan korunma çabalarıyla doludur. Öz değeri düşük insanlar hayatta mutlu olacaklarına inanmazlar. Öyle ki mutlu olduklarında ne yapacaklarını bilemez, kaygılanırlar. Keder, kaygı ve acizliğe tutkunluk geliştirmişlerdir.

Öz değer korku ortamında gelişmez. Korku ortamında kişi korktuğunun gözüne girmeye çalışır. Psikolojik anlamda ailenin diğer bireyleri (anne, abla, abi) sanki yoktur. Ona göre ancak baba onu var edebilir. Korku kültüründe yetişen kişi otoriteye öfkeli. Acı verecek diye yüzleşemez, öfkesini içine gömer. Bu tür insanlar çeşitli şeylere bağımlılıklar geliştirirler. Yeme, sigara, içki, cinsel saldırganlık ve doyumsuzluk, uyuşturucu alışkanlığı gibi. Kişi saplandığı bu tutkunluklardan ancak kendi öz değerini yükselterek kurtulabilir. Yani bir başkası ya da başka bir yolla değil, ancak kişinin kendisi öz değerini yükseltebilir.

İnsanlık avcılıktan tarım toplumuna, sonra sanayi toplumuna geçtiğinde; kişinin anlam verme sistemi sadece avcılığı değil toprağı, daha sonra dünyanın geldiği noktada daha çok bilgiyi ve teknolojiyi de hesaba katarak yaşama anlam vermek durumunda kalmıştır ve bu sistem giderek daha karmaşık bir durum almıştır. Anlam verme sistemi karmaşıktıkça, özdeğerin gücü daha önemli hale gelmiştir (Cüceloğlu, 2010).

Günümüzdeki bilgi toplumunu ayakta tutabilmek için anlam sistemi daha karmaşık ve çok boyutlu olacaktır. Bu durumda özdeğeri güçlü bireylere sahip toplumlar ayakta kalabilecektir. Öz değeri güçsüz olanlar, yaşarmış gibi görünen ruhen ölü insanlar haline gelirler. Cüceloğlu'nun ifadesiyle yaşanmamış yaşamlar çoğalır. Eric Fromm'a (1973/1993) göre, dünyadaki tüm kötülüklerin ve savaşların temelinde yaşanmamış yaşamlar vardır. Öz değeri düşük kişiler yaşadıkları toplumda potansiyel kötülük kaynağı durumundadırlar.

2.2.2.2. Anne-Bebek İlişkisi

Çocukluk dönemindeki ilk yıllar, çocuğun tüm hayatı için yönlendirici bir etkiye sahiptir. Hayatın ilk yıllarını ebeveynleri ile geçirenlerin, özellikle anneleri ile etkileşimlerinin olumlu olması, çok yönlü gelişmelerinin temellerini atar. Kohut'a göre anne-çocuk ilişkisinde anne onayı çok önemlidir ve normal gelişim için gereklidir (Akın, 2018).

Çocukluk dönemi evresinde çocuğun hayatının en önemli kişisi olan annesine ilişkin kabul veya reddetme algısı, çocuğun genel olarak hayata bakışını etkiler (Tezcan, 2015'ten akt. Ülker, 2016). Ebeveynliğe ilişkin olumlu bir algı geliştiremeyen anne, çocuğu ile ilgilenirken yetersiz kalmakta ve onunla sağlıklı ilişkiler kurmak noktasında zorlanmaktadır. Zor bir şekilde devam eden anne-çocuk ilişkisi, çocuğun hem gelişimini hem de kişiliğini olumsuz şekilde etkilemektedir. Çocuğun güvensiz, içe dönük, bencil ve çekingen olarak yetişmesine sebep olabilmektedir (Çağdaş & Seçer Şahin, 2010; Çiftçi Topaloğlu, 2013).

Anne doğum öncesi dönemde çocuğun gelişimini etkilediği gibi, bebek doğduktan sonra da gelişimi genel olarak anneye bağlıdır. Bu sebeple ilk çocukluk dönemi anneden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Anne nasıl en başta fetüsün tüm ihtiyaçlarını kendi bedeninden karşılıyorsa, doğum sonrası da kısmen aynı şeyleri yapmaktadır. Anne rahmindeki yaşamla ilk bebeklik evresi arasında sıkı bir devamlılık söz konusudur. Doğumla birlikte bebek biyolojik anlamda annesinden ayrılır. Doğuma kadar annesinin rahminde beslenip korunan ve gelişmesi devam eden çocuk, fiziki anlamda ayrı olarak hayata başlar, fakat daha uzun bir süre bebek, annesiyle birlikte yaşar. Doğumundan sonra bile, doğum öncesi durumdan farklı bir durumda değildir.

Yeni doğan bebekler, annelerinin bedeni dışında bir hayat sürdükleri gerçeğini kolaylıkla benimseyemezler. Annelerinden ayrı bir kişi olduklarının ayırıcında olamazlar. Yaşamlarının ilk evrelerini dölüt evresindeki yaşamın uzantısı olarak algırlar. Sanki annenin devamı ve bir parçasıdırlar. Anneleriyle kendilerini aynı kişi sanarak yaşarlar. Annesinden beslenirken ona sarılan bebek, onunla bir ve bütün olduğu, ondan kopmadığı, onunla tek vücutmuş gibi yaşadığını sanmaktadır

(Kasapoğlu, 2007). Anne-baba ile çocuk arsında tahmin edilenden daha önemli ve etkileri yaşam boyu süren bir ilişki vardır. Olumlu bir etkileşim ve sıcak ilişkilerin olduğu her ailede yetişen çocuklar sağlıklı ve mutlu olurlar.

2.2.2.3. Benlik (Kendilik)

Benlik, bireyin kendisine dair edimlerinin bütünü, bir anlamda kendisinin farkında olması, kendisini tanıması ve değerlendirmesi şeklinde tanımlanabilir (Baumeister, 1999'dan akt. Akçınar & Özbek, 2017). Bu tanım çerçevesinde benlik kavramının eylemlilik ve kişiler arası mesafe olmak üzere iki boyutu vardır. Eylemlilik boyutu, özerklikle bağımlılık arasında bir değişkenlik gösterirken, diğer boyut olan kişilerarası mesafe boyutu ilişkisellik ile ayrışma arasında bir değişkenliğe sahiptir (Kağıtçıbaşı, 1996).

Benlik boyutları olarak, eylemlilik ve kişilerarası mesafe boyutu birbirlerinden tam olarak ayrılamaz, bilakis birbirleriyle dörtlü bir kombinasyonla benlik çeşitleri farklılaşır. Özerklik ve ilişkisellik boyutları arasındaki bölüm, psikolojik/ duygusal bağlı aile modeli var sayılan ve denetimli özerklik yaklaşımıyla şekillenebilen 'özerk-ilişkisel benlik' çeşidini oluşturmaktadır. Özerklik benliğin temel noktalarından biridir. Bireyin davranışlarını istediği şekilde ve zamanda başlatıp, hangi davranış biçimini yapıp yapmayacağını tercih edebilmesi, kendi davranışını kabul edip, sonuçlarının sorumluluklarını alabilmesidir.

İlişkisellik yani ilişkili olma ihtiyacı ise kişinin sosyal çevresiyle, başkalarıyla bir arada olma, bağlantılı olmaya duyduğu ihtiyaçtır (Cihangir Çankaya, 2009). Sağlıklı olan bireylerde psikolojik, yani duygusal bağıllık aile modelinde önerilir ve bu benlik kavramları bir arada bulunur. Bu model gereğince, kentleşme ile ekonomik koşulların düzelmesi, çocuğa atfedilen fayda gözetilen değerlerin azalıp, psikolojik/ duygusal değerlerin daha fazla ağırlık kazanmasına sebep olmuştur. Psikolojik/ duygusal bağıllığı olan aile modelinde, özerklik ve ilişkiselliğin birlikte bulunmasının önemli iki sebebi vardır: Birincisi, artan ekonomik gelişme ile beraber ebeveynin çocuktan beklentide olduğu maddi desteğin azalması; ikincisi ise çocuğun ailesine olan bağıllık ihtiyacının süregelen olması. Özerklik ve ilişkisellik boyutları ile karşıt anlamlar içeren

ayrıklık ve bağımlılık boyutlarıysa bireyin iki temel ihtiyacı olan çevresindeki insanlarla ilişki içinde olma (ilişkisellik) ve kendi kararlarını alma kabiliyetini (özerklik) göz ardı ettiği belirtilmiştir (Akçınar & Özbek, 2017).

Öz yeterliğin kökeninde yer alan benlik çeşitlerinden özerk-ilişkisel benlik yapısına sahip olan bireylerin akademik başarılarının daha yüksek olduğu (Niemiec & Ryan, 2009), daha düşük seviyede depresyon ve kaygı bozukluğu gösterdikleri tespit edilmiştir (Kesebir, Kavzoğlu & Üstündağ, 2011). Bu benlik çeşidi ile ilgili Amerika'da göçmen gençler üzerinde yapılan çalışmalarda özerk-ilişkisel benliği daha çok tercih ettikleri, çünkü daha güvenli buldukları ve ailelerin çocuklarını korumak ve bulundukları ortama uyumlarını kolaylaştırmak için özerk- ilişkisel benliği daha çok tercih ettikleri saptanmıştır (Kwak, 2003).

Bireyin kendi özelliklerinin, fikirlerinin ve ideallerinin tamamı anlamına gelen benlik (kendilik) kavramı, kişinin kendilik bilgisi ile kendilik algısını kapsayan şemsiye bir kavram şeklinde anlaşılmaktadır. Benlik kavramı olarak, bireyin kendisine dair yargılarından oluşmaktadır. Kavram, bireyin kendi kendini bilinçli bir şekilde nasıl tanımlayıp değerlendirdiğini göstermektedir.

Benlik kavramı sosyolojik bakış açısıyla incelendiğinde, benliğin sosyal bir yapı arz ettiği, sosyal yaşantılar sonucunda oluştuğu ve bireyin benliğini toplumsal grubunun kazandırdığı belirtilmiştir (Mead, 1934). Benlik, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarını yönlendirmektedir. Kavram olarak, bireyin kendi kişilik özelliklerine dair inançlarının özetidir (Smith & Mackie, 1990'den akt. Güler & Yetim, 2008). Bireylerin benlik kavramı, yaşam deneyimlerinden edindikleri bilgilerle oluşmakta ve bu şekilde birey yetenekleri, hedefleri, tercihleri, öncelikleri ve değerlerine ilişkin etkileyici bir zemin oluşturmaktadır (Marcus, 1983'ten akt. Güler & Yetim, 2008).

Benlik (kendilik) algısı, ebeveyn çalışmaları için temel oluşturur. Ebeveynin benliği ile ilgili değerlendirmeleri, benlik duygusunu etkiler, dolayısıyla bu duygudan ebeveyn rolü yani çocuk yetiştirmedeki faaliyetleri de etkilenir, şekillenir ve motive olur. Bu şekilde kendilik algısı, bir çocuğun gelişiminde doğrudan ya da dolaylı olarak rol oynamaktadır.

Ebeveyn rolüne ilişkin benlik algısı, ebeveynlik için anahtar özellik olan ebeveyn rolüne dayanan doyum ve yeterlilik duyguları içerir ve ebeveyn-çocuk ilişkisine etki eden bir değişken olarak ele alınabilir. Ebeveynliğe yönelik kendilik algısı için annelerle yapılan bir çalışma sonrası, anneliğe dair kendilik algısını belirten işlevler tanımlanmıştır (MacPhee & arkadaşları, 1986'dan akt. Güler & Yetim, 2008).

Anneliğe yönelik kendilik algısını anlamaya yarayan işlevler; annenin bakım veren rolü için kendini ne derecede yeterli gördüğü, bu rolünden tatmin olma derecesi, bakım verme konusunda yapabildiği yatırımlar (fedakârlıklar) ve başka sosyal rollerle bakım vermeye dair rolünü dengeli tutma yeteneği şeklinde tanımlanmaktadır. Bu işlevler kısaca tanıtılacaktır.

1. Yeterlilik: Bir işi başarılı, yeterli ve etkili olarak yapabilmek için gerekli yetenek olarak tanımlanır. Algılanan ebeveyn yeterliği ise, çocukla ilgili olan etkinliği yapmak için gerekli ebeveyn yeteneğine ilişkin bireyin yargılarından oluşmaktadır. Bu kavram aynı zamanda çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli becerilere sahip oluş algısı olarak görülmektedir (de Montigny & Lacharite, 2005). Yeterli ebeveynler, çocuklarının sosyalleşme aşamalarına katılmaları için onlara olanak tanımaktadır (Teti & Candelaria, 2002).
2. Rol Doyumu: Bu işlev ebeveyn doyumudur, yani hem ebeveynlik rolünün doyumunu hem de çocuğu ile ilişkiden alınan doyum şeklinde tanımlanabilir. Ebeveynin ebeveynliği ile ilgili hissetmiş olduğu hoşnutluk ya da çocuğa karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeden duyduğu neşe şeklinde tanımlamaktadır.

Bir başka tanım, ebeveyn doyumunun ebeveynlikle ilişkili duyguların kalitesi olduğudur. Rol doyumunun anne ile çocuk ilişkisini nasıl etkilediğini belirlemeye yarayan bir çalışmada, rol doyumunun bireyin kendini anne olduğu duygusuyla algılamasını, ayrıca öz-saygısını desteklediğini; bu şekilde kadının anne olmak noktasında daha duyarlı bir hale geldiğini öngörmektedirler. Sonuçta rolünden doyum hisseden kadının, annelik rolü için gerekli duyarlılığa ve hevese sahip olduğu, bununla ilişkili olarak da çocuğuyla arasındaki ilişkisinin kalitesinin yüksek olacağı öngörülmektedir (Akt. Güler & Yetim, 2008).

3. Yatırım: Bu kavram duyarlılık ve çocuk yetiştirmeye yardımcı olan ebeveynlik özellikleri ile tanımlanır. Bir başka tanım yatırım kavramını, bireyin ebeveynlik rolü ve statüsüne bağlı olan kendilik anlamı ile ifade etmişlerdir. Yatırım, çocuğa bağlılık, duyarlılığın kuvvetli olması anlamında bağımlılık çocuk yetiştirme de birbirinden ayrılmayan parçalardır.

Yatırımı yüksek olan ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarının karşılandığına inanırlar, başka ebeveynlere oranla beklentiler konusunda daha olgundurlar, çocuklarının sorularını cevaplama konusunda daha isteklidirler. Çocuklarını resmederken daha olumludurlar ve ebeveynlik rollerini kabul noktasında rahat görünürler. Ebeveynin yatırımları ve çocuğun bakımı konusunda ebeveyn sorumlulukları, aynı zamanda tıbbi açıdan çocuğun yeterli korunmaya alınmasını, fiziksel etkinlikler içinde olmasını ve beslenmesinin de iyi düzeyde olmasını güvence altına alır.

Ebeveyn yatırımı, yetişkin bireyin ebeveynlik rolünü gerçekleştirebilmesini kapsarken, bir yandan da bireyin çocuk yetiştirmeye dair kendini ne düzeyde sorumlu hissettiği ve bu rolünü ne kadar üstlendiği anlamına da gelmektedir (Greenberg & Goldberg, 1989'den akt. Güler & Yetim, 2008).

Anne ve babanın duygusal ve sosyal yatırımları, çocuk ile birlikte olunan zaman diliminden hoşlanma, memnun olma ile kendini göstermektedir. Ayrıca çocuğa karşı hissedilen duyguların açıklanması, ihtiyaçlarına duyarlılık gösterilmesi, bu ihtiyaçların ne şekilde karşılandığı, ebeveyninin çocuğun rahatı ve refahı ile ilgili kaygıları, çocuklarını kendi özellikleriyle kabul etme, ebeveynlik rolünü kabul, çocuğun çıkarına seçimlerde bulunmaya yönelik tutumlar da ebeveyn yatırımlarına örnek verilebilir. Ebeveyn tutumlarını ve davranışlarının türlü yönleri, ebeveyn sosyal ve duygusal yatırımını şekillendirir.

4. Rol Dengeleme: Sahip olunan rolleri dengeli bir şekilde bir arada yürütebilme, ebeveyn, çalışan ve eş olarak bireyin elinde olan rolleri etkili bir şekilde dengede tutabilmesidir. Genel kanaatin aksine, alan yazında çoklu role sahip olan kadınların daha iyi psikolojik ve fiziksel sağlığa sahip oldukları belirtilir (Barnett, 2004).

Bununla birlikte bireyin rolleri arasında denge kurması, aynı bireyin sahip olduğu rolleri üzerindeki etkililiği konusunda bilgi vermektedir. Rol dengesiyle ilgili ölçekten aldığı puan yüksek olan kişiler, depresyon ölçeğinde düşük ve kendine güvenle iyi olma göstergelerin bakıldığında yüksek puan aldığı gözlemlenmiştir. Kadının annelik rolüyle öbür rollerini dengeli bir şekilde sürdürüyor olmasının, sadece çocuğun gelişimi üzerine bir işte çalışır durumda olmasından daha etkili bir değişken olduğu tespit edilmiştir (Lerner & Galambos, 1985).

Literatürde görüldüğü üzere ebeveynlik rolü kavram olarak, yeterlilik, rol doyumu, yatırımın ardından son olarak rol dengeleme alt işlevleriyle bir bütün halinde ele alınırken; alt işlevlerin her birinin farklı sonuçlara yol açması ile aslında bu kavramın tek boyutlu olmadığı anlaşılmış, dört boyutu olan bir kavram olduğu ortaya konmuştur (Güler & Yetim, 2008).

Kendilik, bireyin diğer bireylerden gelen bildirimler, atıflar ve pekiştirmelerle beraber, tecrübeleri ve çevreyi yorumlama biçimleri, kendisine ilişkin bakış açısıdır. Benlik saygısını içine alan kendilik, pek çok çevresel bağlamdaki etkilere karşı, tek bir yapı olarak, bireyin yaptıkları ve tepkileri ile elde ettiği, düzenlenmiş, sürdürülen ve öğrenilmiş bir tepki biçimi tanımla da düşünülebilir (Karslı, 2008).

Kendilik algısı konu olarak çok eskilerden beri sosyal bilimcileri ve filozofları ilgilendirmiştir. Çağdaş günümüz psikologlarına göre iki baskın ve birbirinden farklı görüş vardır. Birine göre kendilik algısı sosyal hayatta paylaşılan gerçeğe dayanır, başka olayları da algılama ile aynı süreçlerden oluşur ve davranış ile deneyimin kesin yansıması olarak düşünülür (Karslı, 2008). Diğer görüş ise; temelde kendilik algısının çarpıtıldığını, kendine hizmet ettiğini ve sürekli diğerlerinin algılarıyla savunulandan daha olumlu olduğunu belirtir (Karslı, 2008; Ülker, 2016).

2.2.3. Ebeveynlik Rolü

Aile, bir çocuğun kişiliğinin temellerinin olduğu ve sosyalleşmesinin ilk tecrübelerinin olduğu bir kurumdur. Aile kurumunun en etkin role sahip olan kişiler anne ve baba olduğundan, çocuğun kişiliğinin temellerini oluşturma işi de öncelikle

ebeveyni olarak anne ve babaya ait bir sorumluluktur. Ana-baba olmak insan hayatının en kritik ve önemli dönemlerinden biridir; ayrıca insana verilen yeteneklerin eğitimle şekillendirilmesi sonucunda kazanılan bir sanattır, bir ustalıktır (Güler & Yetim, 2008).

Çocuk doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu fiziki ve sosyal çevreye karşı uyum mücadelesi içinde iken, bu çabasındaki en önemli desteği en yakınları olan anne ve babasından almaktadır. Bu durumda yaşadığı toplumun bir bireyi olarak toplumsallaşmasındaki en aktif ve etkili rol, anne ve babanın olmaktadır (Güngörmüş, 1995'ten akt. Ülker, 2016). Toplumun yeni bir bireyi olarak yaşamını devam ettiren çocuk, sonra genç ve ardından yetişkin olarak yaşamın çeşitli evrelerine uyumunu sağlayan gelişimi ile ilgili görevlerini yerine getirirken, bir takım toplumsal rollerini de yerine getirmektedir.

Yavuzer ve diğerlerine (2006) göre; toplumsal rol, belirli bir toplumsal pozisyon etrafında toplanmış, ayırt edici özellikte birbiri ile ilişkili olan davranış kalıplarıdır. Örneğin ailedeki her bir bireyden bazı tutum ve davranışlar, ailedeki konumuna göre bazı görevler ve ayrıcalıklar beklenir. O birey, kendisinden beklenen davranış kalıplarını gerçekleştirdiği takdirde, eğer beklenen kalıplara uyuyorsa yerine getirmiş sayılır.

Toplumsal rol, ailedeki o bireyden beklenen davranış kalıplarının tamamına verilen isimdir. Ve her insan hayatı süresince kendisinden beklenmiş olan çeşitli rolleri üstlenmekte ve bu rollerin gerektirdiği davranışları geliştirmektedir. Anne- babasına karşı çocuk rolünü, öğretmenine karşı öğrencilik rolünü, kocasına karşı karısı rolünü, kendi çocuğu için annelik ve babalık rolünü üstlenir. Bu rollerin gerektirdiği sosyal sorumlulukları da aynı zaman içinde taşıyan birey, birbirinden farklı bu rolleri arasındaki uyumu dengeli bir şekilde götürebilmelidir.

Annelik rolü, sosyal roller ve gelişimsel bileşenlerin, davranış ve tutumlarla birleşimidir. Annelik pek çok araştırmacının belirttiği gibi sonradan öğrenilmez. Birey ergenlik dönemine girdiği zaman cinsiyetiyle ilgili bazı gerekli bilgilere sahip olurken yetişkin olmanın verdiği bazı sorumlulukları da almaya başlar ki, bu sorumluluklardan biri de annelik ve babalık bilinci diyebileceğimiz ebeveynlik rolüdür (Ülker, 2016).

Ebeveynlik rolünü sağlıklı bir şekilde yerine getirmeye engel olan bazı durumlar olduğu bilinmektedir. Bir kadının erken yaşta çocuk sahibi olması annelik rolünü gereği gibi yerine getirememesine sebep olarak görülmektedir. Maddi ya da manevi gerekçelerle çok erken yaşlardaki evlilikler, kadının annelik rolünün bilincine varamadan anne olması ve çocuk yetiştirmek zorunda kalması sonucunu getirmekte, bu durum çeşitli toplumsal sorunlara zemin hazırlamaktadır.

Ebeveynlik rollerinin gereklerini yerine getiremeyen kişiler hem bir takım kişilik bozukluklarına sahip olma potansiyeli taşıyacaklar, hem de ruh sağlığı yerinde olmayan, muhtemel kişilik sorunlarına sahip olabilecek bir neslin oluşumuna sebep olabileceklerdir (Ülker, 2016). Ebeveynlik rolü, Erikson'un "Üretkenlik Dönemi" olarak nitelendirdiği yetişkinlikte en sağlıklı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Erikson'a göre erkekler de kadınlar da orta yaşlarına doğru, kendilerinden sonra gelecek nesli yönlendirmekle meşgul olmaya başlarlar. Ebeveynlerin yaşamı çocuklarına biçim vermekle zenginleşir. Hatta bu üretkenlik evresinde kendi çocuğu olmayan yetişkinler, gençlerle etkileşim kurarak, gençlerle çalışarak ya da kendi yeğenlerini yetiştirerek bu etkin rolü gerçekleştirir ve bu zenginliği yaşarlar. Bu yaşam evresini bir üretkenlik duygusuyla geçiremeyen ve bu duyguyu geliştiremeyen yetişkinler, hayattaki amaçlarını sorguladıkları, ciddi bir boşluk duygusu yaşadıkları durgun bir evreye girebilir. Çocuklarını yetiştirmekle hayatına anlam kattığını ifade eden pek çok yetişkinle karşılaşılır. Ayrıca çocuk yetiştirmenin bir insanın kişisel gelişimi için ne kadar önem ifade ettiğini fark edememek hem ebeveyn hem de bir çocuk için üzücü bir durumdur (Burger, 2004).

Ebeveynlik rolü gerçekleşmeden önce bireyin toplumsal rollerin bir kısmını yeterli bir şekilde karşılaması gereklidir. Örneğin, çalışan bir toplum bireyi, evlenmeden sonraki karı ya da koca rollerini yerine getirmesi gerekir ki, bu durumda ebeveynlik rolüne bürünebilmek mümkün olacaktır. Yani önceki rollerin doyumla yerine getirilmesi ebeveynlik rolüne sahip olmayı kolaylaştıracaktır. Ebeveynlik rolü diğer rollerin yanında yeni bir insanın topluma kazandırılması gerçeğinden dolayı belki de en önemli olan roldür. Toplumumuzda bir kadın ve erkek bu role sahip olduğunda, bireysel kararlar vermekten çok çocuğunun geleceğini ve mutluluğunu düşünür (Ülker, 2016).

2.2.3.1. Ebeveyn Davranışları ve Tutumları

Çocukluktan yetişkinliğe kadar bireyin gelişiminde tüm gelişim aşamalarında anne ve babaların davranışları önemli bir role sahiptir. Çocuklar küçük iken ailelerine bağımlı olarak yaşadıklarından ailelerin bakım ve korumadan yana bir tutum içerisinde olmaları normal görülür. Fakat çocukların yaptıkları hareketlere karşı kendi kendilerine karar verme talepleri ve özerk davranışları arttıkça, ebeveynin çocukları ile ilişkilerinde kendi kendilerine karar vermelerine imkân sağlayan bir tutum içinde yönelmeleri gerekecektir (Yurtsever Kılıçgün, 2015). Bu durumda ailelerin çocuktan itaat, kendine güven ve bağımsızlık beklentisi için de olma düzeyleri değişebilmektedir (Baumrind, 1966).

Ebeveyn davranışlarının farklılığı, benlik gelişimine de farklı şekillerde etki eder. Ebeveyn davranışları, ebeveynin yaşadığı toplumdan etkilenecek, belirledikleri amaçları gözeterek çocukları ile etkileşim halindeyken sergilemiş oldukları davranışlar şeklinde tanımlanabilir (Akçınar & Özbek, 2017).

Bu kısımda farklı ebeveynlik davranışları tanımlanarak, bireylerin benlik tipleri ve öz yeterlik algılarıyla ne yönde bir ilişki içinde olduğu özet olarak değerlendirilecektir. Bazı anne-babalar çocuklarını yetiştirme esnasında psikolojik kontrol ağırlıklı davranışları tercih ederler. Psikolojik kontrol, ebeveynin kontrolcü ve denetleyici bir rol üstlendikleri ve çocukların davranışlarını olumsuz duygularla ve eleştirilerle, anne ve baba ile çocuk bağına zarar verecek şekilde yönlendirmeye çalıştıkları davranışlar olarak nitelenebilir (Barber, 1996).

Ebeveyn saymazlığı diye tanımlanabilen, ebeveynin bireyi yani çocuğunu görmezden gelmesi ya da onun bireyselliğine saygı duymaması, ayrıca psikolojik kontrol içinde sayılan sevgi esirgeme, suçluluk duygusuna pozisyonlar yaratma ve tutarlı olmayan duygusal tepkiler vermek psikolojik kontrolün uygulanma yöntemlerindendir. Çocukların, büyüdüklerinde yetişkinlerin benliklerini olumsuz etkileyen ve psikolojik kontrolün tanımı içerisinde yer alan iki durum irdelenecektir.

İlki; sevgiyi esirgeme veya sevginin çocuğa şartlı olarak sunulmasıdır. Örneğin, 'Eğer bu davranışına devam edecek olursan, annen olmaya devam etmem, seni artık sevmem' gibi. İkincisi; suçluluk duygusu yaratan konuşmaların yapılmasıdır. Örneğin,

‘Başımıza gelen her şey senin bu yaptığın yüzünden oldu’ gibi. Ebeveynlerin çocuklardan ilgi ve sevgilerini esirgemeleri, suçluluk duygusuna neden olacak şekilde davranıp konuşmaları, sevgilerini bir koşula bağlayarak göstermekle tehdit etmeleri ve çocukta kaygıya yol açmaları, erken yetişkin olan çocuklarını bir birey olarak kabul etmeyişleri onların benliklerine zarar vermektedir (Akçınar & Özbek, 2017).

Psikolojik kontrol içeren başka tanımlar da şu şekildedir: Bir kişinin- çocuk, genç ya da yetişkin- kendi kararlarını alma (özerklik) kabiliyetine ve benlik algısının gelişimine olumsuz etkileyen, ebeveynin sadece kendi kararlarını önemseydiği, çocuğun istek ve yeteneklerinin değerini bilmediği, ebeveynin kendini merkeze alarak davranmasına neden olan (Akçınar & Özbek, 2017), kişinin öz-saygı, öz yeterlik ve özgüveninin gelişimine engel olan ebeveyn tutumları ve davranışlarıdır.

Çocuklarına psikolojik kontrol uygulayarak yetiştirmeye çalışan ebeveynler, kendi istek, ihtiyaç ve amaçlarını öncelediklerinden ve bunu yaparken çocuklarının duygu durumlarını ve benliklerini manipüle ettiklerinden onların bireyselleşmesine engel olurlar ve ebeveynlerine bağımlı olarak hayata devam etmelerine sebep olurlar (Barber & Harmon, 2002). Ebeveyninin yanlış tutumları sonucu bireyselleşmesi kısıtlanan çocuklarda, özerk benliğin özelliklerini görmek yerine, daha fazla ebeveynine bağımlı olan, benlik çeşitlerinden ilişkisel benlik düzeyinin daha yüksek olması ihtimali daha kuvvetlidir.

Ebeveynlerinin sürekli manipüle ettiği, duygu ve davranışlarının düzenlemesine ve kendi kendine kontrol etmesine izin verilmemiş erken dönemdeki yetişkinler, benlikleri ve kendi yetkinlikleri hakkında olumsuz düşüncelere sahip olarak yetişeceklerdir. Koşullu sevgi kullanma ya da geri çekme, ebeveynin çocuğa karşı mesafeli, isteksiz olması ve ilgisiz davranması anlamına geldiğinden, anne ve babasının sevgisini, yakınlığını kaybedeceği tehdidi, toplumun bir bireyi olarak yetişecek çocuk için olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir. Özellikle de kendi duygu ve düşüncelerini bağımsız bir şekilde ifade etme becerileri ile psikososyal gelişimlerini olumsuz olarak etkilemektedir. Sevgiyi esirgeme şeklinde uygulanan psikolojik kontrolün çocuğun ilişkisel benliğine daha çok etkili olabileceği beklenir.

Kağıtçıbaşı tarafından kontrolcü ebeveyn diye nitelendirilen davranışlar, daha fazla davranışsal kontrole odaklanmıştır (Kağıtçıbaşı, 1996). Bu çalışmalarda ebeveynin

kontrolcü tutumu uygulaması olan sevgiyi esirgemesinin, özerk benlik yapısı ile nasıl bir ilişki içinde olduğuna dair bir çalışma bulunmamıştır. Ama özerk-ilişkisel benlik tanımı ilişkisellik boyutunu da içerdiği için, sevgiyi esirgeme yöntemiyle uygulanan psikolojik kontrolün de özerk-ilişkisel benlik ile ilişkili olabileceği de düşünülmektedir.

Otoriter, sürekli itaat bekleyen ebeveyn davranışı da bireyin benlik gelişimini ve öz yeterlik algısını etkilemektedir. Otoriter olan, sürekli denetleyen ve çocuğuna özerklik tanımayan ebeveyn tutumlarının birey olarak çocuğun bağımsızlığına engel olduğu bilinmektedir. Otoriter ve kontrolcü ebeveynlerin çocukları gözlemlendiğinde, yetişkinlik dönemindeyken bile bu tarz ebeveyn tutumundan öz yeterlik algısı açısından olumsuz etkilenmektedir (Turner, Chandler & Heffer, 2009).

Anne babalarından daha fazla otoriter ve itaat isteyen ebeveyn tutumlarını deneyimleyen bireylerde ilişkisel benlik gelişirken; ebeveynlerinin daha çok özerklik tanıyan tutumlarıyla beraber kontrolcü tutumlarını deneyimleyen bireyler, özerk-ilişkisel benlik geliştirmektedirler (Kağıtçıbaşı, 1996). Psikolojik kontrolün sevgiyi esirgeme yöntemiyle uygulanması gibi, ebeveynin sevgisiz ve ilgisiz tutumu da bireylerin ilişkisel benlik geliştirmesine mâni olmaktadır.

Yapılan çalışmalara göre ebeveyninden daha az sevgi ve ilgi gören ama daha fazla otoriter tutumlara maruz kalan erken dönem yetişkinler, daha yüksek seviyede kaygı ve depresyon belirtileri ve daha da düşük öz yeterlik algısı göstermektedirler. Belirtilen olumsuz gelişim özelliklerinde en önemli neden ise, olumsuz ebeveyn tutumlarının bireylerin kendi bireyselliklerini kazanmaya engel olan davranışlar içermesi ve ayrıca bireylere farketmediği sevgisizlik, suçluluk ve yetersizlik duygularıdır (Akçınar & Özbek, 2017). Bireyin gelişimi sürecinde maruz kaldığı ebeveyn tutumlarının- otoriter, itaat bekleyen davranışlar, sıcaklık ve ilgi, yakınlık gösteren davranışlar ile kontrolcü davranışlar- rolü, aslında tüm gelişim dönemlerinde incelenmelidir.

Ebeveynin sahip olduğu dinden kaynaklı inancı ile çocuğuna yönelmesi, çocuklarını yetiştirmeye yönelik güvenli duruşunu, içtenliğini olumlu etkileyecektir. Türk toplumunun da mensubu olduğu İslam dininin kitabı Kur'an'da bebeklik çağına özel vurgular vardır. Bugün psikologlar da bebeklik çağındaki gelişimin insanın ömrü boyunca etkisinde olacağı kişilik gelişiminde ne kadar önemli bir yere sahip olduğu

belirtmektedirler (Kasapoğlu, 2007). Ailenin çocuğuna gösterdiği tutum ve davranışların onun kişilik yapısını etkilediği, gelecek yaşantısında sergileyeceği tutum ve davranışlara zemin hazırladığı Kaya, Bozaslan & Genç (2012) tarafından yapılan çalışmada ifade edilmiştir.

Ebeveyn tutumları ile ilgili çalışmaların önde gelen ismi Baumrind (1966) çocukların sosyalleşirken geçirdikleri süreçleri açıklarken, ebeveyn tutumlarını açıklayıcı/otoriter, otoriter ve izin verici ebeveyn tutumları olarak üç tutum modeli tanımlamıştır. Ebeveyn tutumlarının çeşitlilik göstermesinin sebepleri arasında kişilik, kültür, sosyoekonomik seviye ile eğitim durumu gibi etkenler sıralanabilir. Bunun yanında ailede birden fazla ebeveynlik modeli görülmesi imkân dahilindedir. Örnek verirse, baba otorite bir tutum sergilerken anne hoşgörülü bir tutum izleyebilir. Ya da tam tersi olabilir.

Ayrıca bu ebeveyn tutumlarının farklılığında çocuğun kişiliği de belirleyici bir rol oynayabilir. Saldırganlığa eğilimli bir çocuğun ebeveyninin otoriter bir tutuma mecbur kalacağı ortadadır. En gelişmiş çocuk yetiştirme tarzı, çocuğa birey olma hakkı tanıyan ve çocuğunu gelişmesi yönünde destekleyendir. En sağlıklı ebeveyn tarzını belirlemekte farklı yaklaşımlar olmasına rağmen, birey olduğunu anlayan ve desteklenen çocuklar mutlu çocuklar olarak yetişeceklerdir.

2.2.3.2. Yeni Nesil Ebeveynlik: Dijital Ebeveynlik

Günümüzde önemli bir bilgi kaynağı olarak internet ve akıllı telefonların varlığı yeni annelik biçimlerine kaynaklık etmiştir. Pek çok sağlık, hamilelik, ebeveynlik siteleri, annelik blogları, sosyal ağlar ve çevrimiçi gruplar ortaya çıkmıştır. Geleneksel anneliğin yerini gitgide dijital annelik doldurmaya başlamış, bilginin çok hızlı edinilebildiği internet çağında kadınlar ilk defa deneyimledikleri her konuda yaşamış oldukları sorunları hem çözebilecekleri hem de bu konularda tartışabilecekleri bir zemin olan internet ortamında hızla yer almaya başlamışlardır (Timurturkan, 2019). Annelerin dijital iletişim ortamlarını kullanarak benimsemiş oldukları annelik rolüne ilişkin bilgi edinmeleri, kendi annelik modellerini öteki ebeveynlerle paylaşmaları,

gündelik annelik pratiklerini çevrimiçi ortamda devam etmeleri dijital ebeveynlik olarak tanımlamak mümkündür.

Kadınların anneliği deneyimlerken annelik pratikleri hakkında bilgilenme veya kendi deneyimlerini aktarmak amacıyla dijital ortamı kullanmaları, annelik pratiklerini dijital ortam sayesinde yürütmeleri, anneliğe ilişkin pek çok içeriğin üretilmesine imkân tanımıştır. Günümüzde içerik itibarıyla direkt annelere yönelik hazırlanmış web siteleri, mobil uygulamalar, bloglar vardır. Annelerin birbirlerine bilgi, tecrübe ve tavsiye aktarabildikleri instagram hesapları veya Facebook grupları bulunmaktadır.

Annelerin ebeveyn rollerine dair başvurdukları dijital ortamların ilk örnekleri arasında forumlar ve web siteleri yer almaktadır. Bu dijital ortamlarda annelik rolünü alan ya da alabilecek olan kadınlardan ne tür beklentiler olduğu, eşler arasında olabilecek sorunlar, benimsenen bu yeni role ilişkin sevinçler ve hayal kırıklıkları gibi kişisel içerikler de bulunmaktadır (Lupton & Pedersen, 2016'dan akt. Ünlü, 2019). Çünkü bu dijital ortamlar, benzer süreçlerden geçen annelerin birbirleriyle iletişimine fırsat tanımakta, annelerin kendileriyle benzer sorunlar yaşayan annelerden bilgi ve tavsiyeler almalarına imkân tanımaktadır.

Ebeveynlik pratiklerini uygulamak noktasında dijital iletişim araçlarından yararlanılmaya başlanmış, geleneksel ebeveynliğin dönüştüğü gözlemlenmiş ve ebeveynliğin bu şekilde zamandan ve mekândan bağımsızlaşmış versiyonuna “aşkın ebeveynlik” (transcendent parenting) denilmiştir (Lim, 2016). Hatta daha sonra yaptığı çalışmada Lim (2018) bu tartışmayı daha da ileri götürerek, çevrimiçi ortamın anne-baba ve çocuk arasındaki hem çevrimiçi hem de çevrimdışı etkileşimi arttırdığı ve bunun da ebeveynlik işlevlerinin sürekliliği noktasında bir “zaman üstü zaman” (timeless time) oluşturduğunu ifade eder. Dijital ebeveynlik, çocuğun dijital ortamlara ulaşımından, ulaştığı bu internet ortamlarını sorumlu kullanmasından, ayrıca dijital ortamları kullanırken psikolojik, sosyal ve fiziksel yönden iyi oluşundan sorumlu olmayı gerektirir (Yaman vd., 2016).

Günümüzde dijital ebeveynler teknolojik gelişmelerle, çocuklarının kullandıkları dijital dünyanın imkanlarının onların psikolojik yapılarına ve kişilikleri üzerine önemli etkiler yaptığının farkındalığı ile sürecin olumsuz boyutlarını önlemeye çalışarak çocuklarına bilinçli seçenekler sunarlar. Bu seçenekleri sunarken; bu çağda internetin

beraberinde getirdiği sorumlulukların ve bu dünyanın kişisel kullanım haklarını da bilmeyi gerektirdiğinin de farkındadırlar ve çocuklarına bu konudaki gerekli eğitim ve öğretimin verilmesi gerektiğini bilirler (Kabakçı Yurdakul vd., 2013).

2.2.4. Ebeveyn Öz Yeterlik Algısı

Öz yeterlik bireyin değişik durumlarla baş etme ve bir etkinlikte başarılı olma yeteneğine, var olan kapasitesine dair kendisini algılama düzeyidir. Bu tanım ebeveynlik kapsamında düşünülürse Bandura'ya ait öz yeterlik teorisindeki temel ilkeye göre; ebeveyn öz yeterliği algısının, kişinin hem çocuk yetiştirmeye dair bilgisini hem de ebeveynlik davranışlarını sürdürebilmesi için kendi yeteneğine olan güvenini içermesi gerekir (Coleman & Karraker, 1997).

Ebeveyn öz yeterlik inancı ise, ebeveynliği etkili ve yeterli şekilde gerçekleştirebilmeye dair beklentiler olarak nitelenmektedir (Teti & Gelfand, 1991). Ebeveynin öz yeterlik algısı çocuklarının davranışları ve gelişimleri üzerine de olumlu etkiler göstermektedir. Öz yeterlik üzerine yapılan araştırmalardan elde edilmiş olan bulgular, ebeveyn öz yeterliği algısı üzerinde etkili olan birtakım faktörler olduğunu ortaya koymuştur. Çocukların mizacı ve onlar için alınan sosyal destekler (Coleman, 1998), annenin gösterdiği ebeveynlik becerileri ile çocuğun bilişsel gelişimi (Coleman & Karraker, 2003), çocuk sahibi olduktan sonra görülen annelik depresyonu (Teti & Gelfand, 1991) ve bunlara benzer faktörlerin ebeveynin öz yeterlik algısında etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Ebeveyn öz yeterlik algısının yüksek olması, ebeveyn davranışlarını geliştirmede motivasyonu güçlü tutar, ayrıca anne ve babaya çocuklarını yetiştirme esnasında rehberlik eder. Öz yeterliğe dair inançlar, ebeveynlik davranışları için belirleyici bir faktör olmaktadır (Gözübüyük, 2015).

Ebeveynin öz yeterliği algısı, anne ve babanın çocuğunu yetiştirmeye yönelik kendi kapasitesi hakkındaki yargıları ve inançlarıdır (de Montigny & Lacharite, 2005). Bir çocuğun sağlıklı bir şekilde hayatını sürdürmesinde kilit rolü olan ebeveynlerin özellikle de annelerin ebeveyn rollerine karşı olumlu bir iç görüye sahip olmaları

önemlidir. Ebeveynlerin rollerini gerektiği gibi yerine getirebilmelerinin temelinde yeterlilik inançları olduğu belirtilmektedir (Bandura, 1997).

Özellikle annelerin ebeveyn rollerine ilişkin öz yeterlilik algıları, çocukları ile kuracakları ilişkinin, bağın kalitesinin belirlenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Annelerin ebeveynliklerindeki öz yeterlik algıları ile gelişimleri riskli bir seyir gösteren bebekleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada bu konudaki araştırmalar değerlendirilmiş ve ebeveynliğine ilişkin öz yeterliliği yüksek olan annelerin gösterdikleri anne tutumları, çocuklarının gelişimi için olumlu katkılar sağlamaya uygun davranışlar olarak gözlemlenmiştir (Aksoy & Diken, 2009).

Ebeveynlikleri ile ilgili öz yeterlik algılarından kaynaklı gösterdikleri ebeveyn tutumları, bu annelerin çocuklarını çeşitli yönlerden etkilemektedir. Anne tutumlarının etkili olduğu bir başka faktör de çocukların benlik saygısına sahip bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamalarıdır (Nebioğulları, 2019).

Ebeveyn öz yeterliği; anne babaların ebeveynlikle ilgili sorumluluklarını en doğru şekilde uygulamaya yönelik beklentilerinin derecesi, çocuklarının gelişimi için olumlu anlamda etkin olduklarına ilişkin algıları, gerekli ve yeterli oranda ebeveynlik yaptıkları hakkında inançlarının derecesi olarak tanımlanır (Aksoy & Diken, 2009). Bandura (1997) ebeveyn uygulamalarının temelinde anne babanın yeterlik inançları olduğunu söyler. Ebeveynliği uygun ve yeterli yapabilmek için bilhassa annelerin- bebek bakımı yoğunlukla annelerle olduğundan- olumlu bir algı geliştirmeleri önemlidir.

Öz yeterlik algısının ebeveynlik yönünden olumlu olması, ebeveynin topluma ve çocuğa karşı sorumlu olduğu görevlerini yerine getirmesi için gereklidir. Ebeveynliğe ilişkin olumlu bir algı geliştiremeyen anne, çocuğu ile ilgilenirken yetersiz kalmakta ve onunla sağlıklı ilişkiler kurmak noktasında zorlanmaktadır. Zor bir şekilde devam eden anne-çocuk ilişkisi de çocuğun gelişimini ve kişiliğini olumsuz şekilde etkilemektedir. Çocuğun güvensiz, içe dönük, bencil ve çekingen olarak yetişmesine sebep olabilmektedir. Diğer yandan ebeveynin öz yeterlik algısı yüksek ise, anne çocuğuna karşı daha tutarlı ve doğru davranmaktadır.

Ebeveyn öz yeterliği, anne için özellikle annelik yaşından, sosyal desteklerden, bekâr anne olmaktan ve sosyo-ekonomik durumlardan etkilenmektedir (Aksoy & Diken, 2009). Annelerin stres ve depresyon yaşamaları, ebeveyn öz yeterliğine olumsuz şekilde etki eder, bundan dolayı çocuklarda davranış problemleri görülebilir veya annelerin çocuklarının normal bile olsa davranışlarını olumsuz olarak eğilimi artabilir (Hassal, Rose & McDonald, 2005'ten akt. Dursun & Bıçakçı, 2015).

Bir yandan da öz yeterliğin düzeyi ile ebeveynlik becerileriyle kalitesi arasında ilişki bulunur. Yani ebeveyn öz yeterliği yüksek olan anne babalar, çocuklarına karşı daha duyarlı, etkisi fazla, cezalandırmadan bakım verme eğilimlerine sahiptir, daha uyumlu ve uygun ebeveyn becerileri gösterirler (Büyüktaşkapu, 2012). Buna benzer şekilde ebeveyn öz yeterliğinin yüksek olması, özellikle annelere ve çocuklara pozitif anne ve çocuk ilişkisi, sağlıklı bir ruh hali olarak yansır. Duyarlılığı yüksek ilgili anne tutumları, olumlu seyreden duygu durumu, daha düşük depresyon ve çok daha az psikolojik sorunların olması gibi önemli katkılar sağlamaktadır (Öztürk & Giren, 2015).

Ayrıca annelerin ebeveynlik öz yeterlikleriyle çocuklarının bilişsel, sosyal ve dil gelişimi arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır (Aksoy & Diken, 2009). Ebeveyn öz yeterliği yüksek olan ebeveynler çocuklarının gelişimini olumlu anlamda destekleyici olumlu şartları sağlamada yüksek kapasiteye ve potansiyele sahipken (Coleman & Karraker, 2000), düşük öz yeterliği olan ebeveynlerse, muhtemel bir sorunla karşılaştıklarında kaygı düzeyleri yüksektir ve gerginlikleri çok belirgindir. Zorlu durumlardan korkarlar ve zor görev almaktan kaçınırlar. Ayrıca kendi yeterliklerine olan inançları da zayıftır. (Weaver vd., akt. Öztürk & Giren, 2015).

Ebeveyn öz yeterliği yüksek anneler, çocuğu koşulsuz kabul etme, çocuğu için gerekli olan uyararı sağlama ve çocuğuyla olumlu etkileşim içerisinde olma hususunda başarılı iken, ebeveyn öz yeterliği düşük annelerse, çocukları ile sağlıklı iletişim kuramazlar, çocukların davranışlarını olumsuz algırlar ve sorunlu davranışlarıyla baş etmek konusunda zorlanırlar (Elibol, Mağden & Alpar, 2007). Bu araştırmalara göre annelerin ebeveynlik öz yeterlik algıları, çocuklarının gelişimini doğrudan doğruya etkilemektedir (Dursun & Bıçakçı, 2015).

2.2.4.1. Ebeveyn Tutumlarının Ebeveyn Öz Yeterliği Açısından Değerlendirilmesi

Anne ve babaların gösterdiği tutum ve davranışlar, onların sahip olduğu öz yeterlik duygusundan önemli şekilde etkilendiği için, ebeveyn tutumlarına öz yeterlik açısından bakmak, bir değerlendirme yapabilmek açısından önemlidir. Ailenin çocuğa gösterdiği tutum ve davranışlar onun kişilik yapısını etkilemekte, gelecekte yaşamında sergileyeceği tutumlara ve davranışlara zemin hazırlamaktadır.

Ebeveyn tutumlarına dair yapılmış olan çalışmalarda öncü olarak Baumrind (1996), çocukların sosyalleşmeleri sürecini açıklarken ebeveyn tutumları için açıklayıcı-otoriter, otoriter ve izin veren ebeveyn tutumu olarak üç tutum modeli tanımlamıştır. Baumrind'in öne sürmüş olduğu bu modelden yola çıkarak başka çalışmalar da yapılmıştır. Maccoby ve Martin (1983), bu modeli temel alarak çocuk yetiştirme tarzlarına duyarlılık ve talepkârlık olarak farklı boyutlar getirerek sınıflandırmışlar, bu iki boyutu ayrıca dört farklı tarz şeklinde tanımlamışlardır.

Hem duyarlılık hem talepkârlık düzeyi yüksek ise, bu durumda açıklayıcı/otoriter; eğer talep etme yüksek duyarlılık düşük olduğu durumda otoriter; talep etme düşük duyarlı olma durumu yüksek olarak gözleniyorsa izin veren/şımartan tutum; her ikisi de düşük ise böyle durumlarda izin verici ve ihmalkâr ebeveyn tutumu ortaya çıkmaktadır. Bu iki boyutun çaprazlanması ya da kesişmesiyle oluşan demokratik tutum, otoriter, izin verici/ihmalkâr ile izin verici/şımartan olarak dört farklı ebeveyn tutumu ortaya çıkar.

Demokratik ebeveyn tutumu, çocuğa karşı gösterilen koşulsuz ve karşılıksız sevgi ve saygıdan oluşan, çocuğun kişilik gelişimi için olumlu katkılar sunan en sağlıklı tutumdur (Kulaksızoğlu, 2011; Maccoby & Martin, 1983'ten akt. Doğruyol & Yetim, 2019). Otoriter ebeveyn tutumu ise, anne ve babaların otoriter ve katı bir tutum sergiledikleri, ebeveynin çocuğunu kendi ideallerine bağlı olarak yetiştirdiği tutumdur.

Otoriter tutum içinde olan ebeveynin çocuklarının hakları genellikle azdır ve ebeveyn disiplinden sonuç almak için ceza yöntemini kullanır (Kaya, Bozaslan & Genç, 2012). İzin verici/ihmalkâr ebeveyn tutumu, anne ve babanın ilgisiz olduğu, disiplin noktasında sıkıntılar yaşadığı ya disiplin olmadığı ya da tutarsız disiplin yöntemlerine başvuran tutumdur. İzin verici/şımartan ebeveyn tutumu ise anne ve babanın kararsız

ve tutarsız bir şekilde disiplin uyguladığı, kontrolün düşük ilginin ise yüksek olduğu bir tutum şeklinde tanıtılmıştır (Sümer vd., 2010'dan akt. Doğruyol & Yetim, 2019)

Açıklayıcı/otoriter tutuma sahip ebeveynin yetiştirdiği çocuğun 'normal' ve 'sağlıklı' olarak nitelenen davranışlara sahip olması, bu ebeveyn tutumunun aynı zamanda öz yeterlik algısı iyi düzeyde anne babalar olduğunu göstermektedir. Yapılan pek çok araştırmanın kesiştiği ortak nokta, açıklayıcı/otoriter ebeveyn tutumu sergileyen anne ve babaların çift yönlü iletişim, şefkat, özerk olmayı destekleme ve psikolojik olgunluk düzeyine sahip olduğunu ve bu tutumu sergileyen ebeveynin çocuğunun kendilik algısını, benlik saygısını ve olumlu bir benlik algısı geliştirmesine teşvik ettikleri belirtilmiştir (Tunç & Tezer, 2006).

Ebeveyn tutumları ve davranışlarının ergenlerin benlik saygılarına etkisini araştıran başka bir çalışmada, ailesi tarafından önemsenen, yeteri kadar zaman ayrılan, akran seçimlerine müdahil olmayan, özel yaşamı, duygu ve düşüncelerine saygı duymak gibi pek çok olumlu tutum ve davranış gösteren ailelerde yetişmekte olan gençlerin benlik saygıları daha yüksek bulunmuştur (Doğruyol & Yetim, 2019).

Rosenberg'e (1965) göre benlik saygısı, benlik imgesinin bir parçasıdır ve kişinin kendi gözündeki değeri ve itibarına ilişkin duygu ve düşünceleri şeklinde tanımlanır. Ebeveyn tutumlarının çeşitlilik göstermesinin sebepleri arasında kişilik, kültür, sosyoekonomik seviye ile eğitim durumu gibi etkenler sıralanabilir.

Bunun yanında ailede birden fazla ebeveynlik modeli görülmesi imkân dahilindedir. Örnek verirsek, baba otorite bir tutum sergilerken anne hoşgörülü bir tutum izleyebilir. Ya da tam tersi olabilir. Ayrıca bu ebeveyn tutumlarının farklılığında çocuğun kişiliği de belirleyici bir rol oynayabilir. Saldırganlığa eğilimli bir çocuğun ebeveyninin otoriter bir tutuma mecbur kalacağı ortadadır.

2.2.5. Ebeveyn Öz Yeterliğinin Kazanımları

Ailede ebeveynin çocuğunu yetiştirme biçimi ve tutumu, çocuğun kişiliğinin yapılanmasını önemli ölçüde etkilerken, bir yandan da yaşadığı toplumun değerlerini çocuğuna aktararak sosyalleşme sürecine katkı sağlar (Yavuzer, 1990). Ebeveynin çocuğuna aktardığı bu değerler, düşünce, davranış ve tutumlarında bir ölçüt olarak

gözlemlenir ve bu yolla toplumsal bütünlüğün de bir ögesini oluşturmuş olur (Uyanık Balat & Tosun, 2017)

Öz yeterlik düzeyi iyi olan ebeveynlerin çocuklarına aktardıkları değerlerin önemi; sosyal ilişkilerde ve grup üyeliklerinde, ahlaki davranışlarda, dindarlık düzeyi, tüketim alışkanlıkları, çevreye duyarlılık, meslek seçimleri, çocuk yetiştirmeye yönelik hedefler gibi yaşamın çeşitli alanlarında doğrulanmıştır (Bardi & Schwartz, 2001; Grusec & Kuczynski, 1997'den akt. Uyanık Balat & Tosun, 2017).

Ebeveyn rolünü güvenli bir şekilde yerine getirip doyum hissetmek, çocuğumuz hakkında yeterli donanımızın olduğunu düşünmek, çocuğumuzla ilgilenmenin dışında geri kalan vakitlerde eşimize, kendimize vakit ayırabilmek, öz yeterliği yerinde bir ebeveyn rolü gerçekleştirdiğimizin göstergesidir (Ülker, 2016).

Ebeveynlik rolü üzerine yapılan çalışmalar, özellikle anne öz yeterliğinin iyi ebeveynlik için önemli bir kriter olduğunu hem annenin refahı hem de çocukların gelişimi için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Anne öz yeterliği özellikle yeni doğan bebeği olan anneler için anneliğe uyum sürecinde büyük öneme sahiptir (Ketenci, 2019).

2.2.6. Annelik Algısı ile Ebeveyn Öz Yeterliği Arasındaki İlişki

Anneliği destekleyen her toplumsal kurum (dîn, gelenek, aile, milli kültür, manevi değerler), doğal olarak toplumdaki annelik algısını da olumlu anlamda destekleyecektir. Çevresinin maddi ve manevi yönden anneliğe teşvik ettiği bir kadının, anne olduktan sonra doğal olarak yüklenmiş olduğu sorumlulukları yerine getireceğine dair inanca sahip olmasına zemin hazırlanmıştır zaten. Bir insanın bir işi yapabileceğine dair inancı anlamına gelen öz yeterlik duygusunun toplum tarafından doğal yollarla desteklenmesi, annelik kurumu için çok büyük bir fırsattır (Aktaş, 2019; Karşı, 2019; Kılıç, 2019)

Gelenek ile annelik ve ebeveyn öz yeterliği üçlemesi arasındaki ilişki biçimi üzerine bir değerlendirmeye gittiğimizde; kaynaklar bize geleneğin toplumsal sürekliliği sağladığını belirtir. Annelerin doğurganlık özelliği, bu sürekliliği otomatik olarak sağlamakta, hatta bu sebeple toplumsallaşma anlamında önemli misyonlar

yüklenmektedir. Gelenek ile annelik arasındaki bu kesişme noktası, bir ebeveyn olarak anneyi de olumlu bir şekilde etkileyecektir. Yaşadığı toplumun önemli bir bireyi olduğu düşüncesini taşıyan annenin, çocuklarını yetiştirmeye karşı duyduğu özgüveni olarak da niteleyebileceğimiz ebeveyn öz yeterlik duygusu ve kabiliyeti olumlu bir seyir takip edecek şekilde etkilenecektir.

Çocuklara ilk bakım veren olan anneler üzerinde baskı (yoğun annelik, ideal annelik, süper annelik öngörülleri), mükemmel bir çocuğa sahip olabilmek için mükemmel bir ebeveyn olma baskısına dönüşür (Ağıllı, 2016). Mükemmellik duygusu, bir işi iyi yapabileceğine dair inancı pekiştirmez. Çünkü mükemmellikte dış faktör baskındır. Toplum vicdanı, süper ego ön plandadır. Oysa öz yeterliğin esası olan güvenli durma, inanç sahibi olma durumunda kişinin iç denetimi gelişmiştir.

Modernleşme etkisi ve medyanın katkısı ile bazı kadınların yaşadığı süper annelik sendromu, bu annelerin kendilerini yetersiz hissetmelerine sebep olmaktadır (Aydoğan, 2019). Anneliğini olması gerekenden daha fazla duyarlılıkla algılayan, mükemmeliyetçi ve titiz olan bu kadınların öz yeterliklerine dair duygularını da zedeleneyeceği ortadadır. Çocuğunu yetiştirmeye karşı inancı hem dış hem de iç faktörlerle zedelenen bir annenin ebeveyn rolünü sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi makul görülmemektedir. Bir kadının erken yaşta anneliğe adım atmasının bazı riskleri barındırdığı bir gerçektir.

Gençliğin kimlik yapılanmasındaki rolü tamamlanmadan yapılan evliliklerde, kadın henüz kişisel kimliğini geliştirme noktasında yetersizlik yaşamışsa ve çocuk sahibi olmuşsa, annelik rolünün bilincine varamadan çocuk yetiştirmek zorunda kalması, öz yeterlik duygusu geliştiremeyen bir ebeveyn rolünde olmasına sebep olacaktır. Ebeveyn rollerini sağlıklı bir şekilde yerine getiremeyen kişilerde de birtakım kişilik bozuklukları baş göstermekte, kendi sorunlarından kaynaklı ruh sağlığı yerinde olmayan bir neslin yetişmesine sebep olabilmektedirler (Ülker, 2016).

Anneliğe ilişkin bilincin yani algının yapılanmasında, annelik kimliğinin sağlıklı bir şekilde yapılanmış olması büyük önem taşır. Kimlik yapılanmasında gündelik hayatın oluşumunun, toplumsal gerçeklik inşasının ne kadar önemli olduğu konusunda kimlik ve rol kavramları ile ilgili kısımları işlerken kısa bilgilendirme yapılmıştı. Kimliğe etki

eden üç sa ayağından bahsedilmişti: Dışsallaştırma, nesnelleşme ve içselleştirme (Metin, 2011).

Bir gerçeği içselleştirmenin de asli ve tali olmak üzere iki türlü olduğu bilinmektedir. Asli olan içselleştirme çocuğun ebeveyni ile geçirdiği zaman diliminde yani ilk yıllarında gerçekleşmektedir (Metin, 2011). Dolayısıyla ebeveynin çocuklarını yetiştirmeye karşı duydukları sağlam inanç ve güven yani öz yeterlikleri, çocuğun eğitiminin ilk yıllarında da kendini gösterecektir. İlk yıllardaki özellikle ilk altı yıldaki karakter yapılanmasındaki rollerinin bilincinde olan anne babalar, öz yeterlik duygularının yerinde olması sebebiyle topluma sağlam karakterli, ruh sağlığı yerinde bireyler göndermeye muvaffak olacaklardır.

Ebeveynlerin küreselleşmeden etkilenerek bazı ağdaş sorunlar yaşadığı bilinmekle birlikte, küreselleşme ile eğitim arasında kurulan ilişkiye dayalı çalışmalarda bu kısma gerekli vurgu yapılmamıştır. Küreselleşmeden kaynaklanan bilişsel ve kültürel etkileşimin, medya ve çok uluslu şirketler tarafından tetiklendiği bilinmesine rağmen, bu konulardaki vurgular, ebeveyn pratiklerine yapılması gereken uyarılar yetersiz kalmaktadır. Ebeveynliğe ilişkin ağdaş sorunların kültürel değişimden etkilendiği, bu değişimin de batılılaşma/modernleşme eksenli olduğu belirtilmektedir (Işık, 2015).

Ebeveyn öz yeterliği, daha farklı bir yaklaşımla bireyin yetenekli olmasından ziyade, var olan kaynaklarına karşı farkındalığının yüksek olması, bu kaynaklarını doğru ve etkili bir şekilde kullanabileceğine yönelik güvenli bir duruşa sahip olmasıdır. Ayrıca bu kavram, planlama, organize olma, örgütlenme, gereken yetenek ve yeterliklerin bilincinde olma ve zorluklar neticesinde elde edilmiş olan kazanımların sağlamış olduğu motivasyon düzeyi gibi etkenleri de içine almaktadır (Yıldırım & İlhan, 2010).

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu çalışmada yetişkinlerin annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından belirlenmesine yönelik “karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır. İki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişim varlığı ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma desenlerinin tamamı “ilişkisel tarama modelleri” diye tanımlanır.

Bu modellerden biri de “karşılıklı ilişkisel tarama” modelidir. Bu model, gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermeyen, fakat o yönde ipuçları vererek, bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde diğerinin de kestirilebilmesine olanak tanıyarak yararlı sonuçlar sağlayan bir araştırma modelidir. Ayrıca ilişkinin varlığı, yokluğu, pozitif ya da negatif yönde olduğu, var olan ilişkinin düzeyi hakkında bilgiler de edinilmektedir (Karasar, 2000).

3.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın örneklemini, 2021 yılında İstanbul ilinde yaşayan 305 yetişkin bireyden oluşmuştur. Araştırma örnekleminin oluşturulmasında seçkisiz örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların 221’i kadın, 84’ü erkektir. Araştırma örneklemine dair frekans analizi Tablo.1’de verilmiştir.

Tablo.1: Araştırma Örnekleminin Frekans Analizi

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyet	Kadın	221	72,5
	Erkek	84	27,5
İlişki Süresi	0-5 yıl	21	6,9
	6-10 yıl	23	7,5
	11 yıl ve üzeri	261	85,6
Gelir Düzeyi	Yetersiz	13	4,3
	Orta	179	58,7
	İyi	113	37,0
Eğitim	İlk-Orta-Lise	120	39,3
	Üniversite	148	48,5
	Üniversite Üstü	37	12,1
n: 305			

3.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Yapılan çalışmada, bu araştırmaya katılan yetişkinlerin annelik algısı düzeylerini ölçmek için “annelik algısı ölçeği”; bu yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik düzeylerini ölçmek için ise ebeveyn öz yeterlik ölçeği”; bu iki değişkenin, bireylerin sosyo demografik özellikleriyle ilişkilerini incelemek için “kişisel bilgi formu” hazırlanarak uygulanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Bilgi toplama formu, araştırmacı tarafından hazırlanan bu form, katılımcılar hakkındaki sosyo demografik bilgileri elde etmek için kullanılmıştır. Bu formda

katılımcıların cinsiyet, yaş, ilişki durumu, eğitim durumu ve gelir seviyesini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır (Ek 1).

3.3.2. Annelik Algısı Ölçeği

Annelik algısı ölçeği, Akın ve Sumeli (2020) tarafından geliştirilen 13 maddelik bir ölçektir. Ölçek tek boyutludur ve ters madde içermemektedir. Annelik Algısı Ölçeğinin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %55,57'sini açıklayan, öz-değeri 7,22 olan tek boyutlu ve 13 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .92 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin güvenirlik analizlerinde iç tutarlılık Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı .92 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .42 ve .80 arasında sıralanmaktadır. Annelik algısı ölçeği 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. “(1) Kesinlikle katılmıyorum, (5) kesinlikle katılıyorum” şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçekte elde edilen yüksek puanlar annelik algısının yüksekliğine işaret etmektedir.

3.3.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği

Ebeveynlerin çocuklarının bakımı ve yetiştirilmesine ilişkin inançlarının düzeyini belirleyebilmek için Cavkaytar, Aksoy & Ardic (2014) tarafından geliştirilen ebeveyn öz yeterlik ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %58,90'ünü açıklayan, tek boyutlu ve 17 maddeden oluşan bir ölçek, ters madde içermemektedir.

Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .95 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .55 ile .86 arasında sıralanmaktadır. 5'li derecelendirme içeren Likert tipi ölçme aracına sahiptir. “(1) kesinlikle katılmıyorum, (5) kesinlikle katılıyorum” şeklinde bir derecelendirmeye sahiptir. Ebeveyn öz yeterlik ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .95 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde

toplam korelasyon katsayıları .52 ve .83 arasında sıralanmaktadır. Ölçekte alınan yüksek puan ebeveyn öz yeterliğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

3.4. ARAŞTIRMANIN İŞLEM YOLU

Araştırma örneklemini oluşturacak yetişkinler için kişisel bilgi formu, annelik algısı ölçeği ve ebeveyn öz yeterlik ölçeği internet üzerinden ölçek uygulama programı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri İstanbul il merkezinde yaşayan 305 yetişkinin ölçek maddelerine verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir. Araştırma verileri 2020-2021 eğitim yılının ikinci yarı yılında elde edilmiştir.

3.5. VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ

Kullanılan ölçme araçlarıyla elde edilen veriler, alt amaçlara uygun olan istatistiksel tekniklerle analiz edilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler kodlanmış ve SPSS 20 Windows paket programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktararak istatistiksel işlemlere tabii tutulmuştur. Katılımcı bireylerin annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını anlamak amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı incelenmiştir. Katılımcıların annelik algısı ve ebeveyn öz yeterliği düzeyleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için “t testi” kullanılmıştır. Katılımcıların annelik algısı ve ebeveyn öz yeterliği düzeyleri arasında yaş, ilişki, gelir ve eğitim durumu düzeyine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için “ANOVA” testi uygulanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölüm; araştırma hipotezleri doğrultusunda yapılan analizlerin detaylı sonuçlarını ve “Annelik Algısı” ile “Ebeveyn Öz Yeterliği” ölçeklerine uygulanan betimsel istatistiklerden elde edilen puanların dağılımına ilişkin merkezi eğilim ölçümleri (ortalama, ortanca ve tepe değerler) ile birlikte çarpıklık (skewness) ve sivrilik (kurtosis) değerlerini içermektedir.

Elde edilen betimsel istatistik değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Annelik Algısı ve Ebeveyn Öz Yeterliğine Dair Betimsel İstatistikler

Ölçekler	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Ortanca</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>Çarpıklık</i>	<i>Basıklık</i>
Annelik Algısı	305	58,49	60,00	5,64	10,409	-2,218
Ebeveyn Özyeterliliği	305	69,43	68,00	7,79	4,073	-,738

Değişken sayısının fazla olduğu durumlarda verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirleyebilmek için histogram ya da dal yaprak grafiklerine bakılması, ortalama, ortanca, tepe değerler ile çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinden istifade edilerek hepsinin birlikte değerlendirmeye alınması önerilir (Özdemir, 2013).

Tablo.2’de araştırma verilerinin analizinde kullanılacak olan değişkenlere ait merkezi eğilim ölçüleri (ortalama, ortanca ve tepe değerler) ile birlikte, çarpıklık ve basıklık değerleri yer almaktadır. Merkezi eğilim ölçülerinin birbirine yakın olması sebebiyle

normal dağılıma yaklaşık olduğu gözlemlenmiştir. Normal dağılımı test etmenin bir diğer yolu ise basıklık ve çarpıklık değerleridir. Hem basıklık hem de çarpıklık değeri normal dağılımda 0'dır. Çarpıklık değerinin negatif olması verilerin sağa çarpık olduğuna, pozitif olması ise sola çarpık olduğuna işaret eder. Basıklık değeri ise; pozitif değer sivri dağılıma, negatif değer ise basık bir dağılıma işaret etmektedir. Bu değerlerin +3 ile -3 aralığında olması dağılımın normal dağılımda yer alabileceğini ifade etmektedir (Özdemir, 2013).

Tablo.2 incelendiğinde ebeveyn öz yeterliğine ilişkin çarpıklık katsayısı 0'a yakın olduğundan simetriğe yakın, basıklık katsayısı pozitif (+) ve yüksek değer aldığından sivri bir dağılım olduğu söylenebilir. Annelik algısına ilişkin veriler incelendiğinde; çarpıklık katsayısının yüksek ve negatif (-) değer alması dağılımın sağa çarpık olduğunu, basıklık katsayısının da pozitif (+) değerde olması dağılımın sivri olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte araştırmanın hipotezleri doğrultusunda yapılan analizlerin detaylı sonuçları incelenmiştir. Araştırmayı yürütmede aşağıdaki araştırma soruları rehberlik etmiştir. Her bir araştırma sorusuna ilişkin elde edilen veriler sırasıyla ele alınacaktır.

4.1. ANNELİK ALGISI İLE EBEVEYN ÖZ YETERLİĞİ ÖLÇEĞİ ARASINDA ANLAMLI FARKLILIKLAR VAR MIDIR?

Toplumdaki yetişkinlerde annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan korelasyondan elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3. Yetişkinlerin Annelik Algısı ile Ebeveyn Öz Yeterliği Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Tablosu

Faktör	1	2
1. Annelik Algısı	—	,487**
2. Ebeveyn Öz yeterliği	,487**	—
Ortalama	58,49	69,43
Standart Sapma	5,64	7,80

** p<.01

Tablo 3’e göre yetişkinlerin annelik algısı ile ebeveyn öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Tablo 3 incelendiğinde annelik algısının ebeveyn öz yeterliği ile pozitif ilişkili olduğu görülmektedir ($r = .487$, $p < .01$).

4.2. ANNELİK ALGISI DÜZEYLERİ AÇISINDAN KADIN VE ERKEK YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLILIK FARKLILIKLAR VAR MIDIR?

Annelik algısı düzeyleri açısından kadın ve erkek yetişkinler arasındaki farklılıkların incelenmesinde ‘İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi’ anlamına gelen “t” testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 4. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Kadın ve Erkek Yetişkinlerin

Cinsiyete göre karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Tablosu

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	Ss	t	Sd	p
Annelik	Kadın	221	58,74	5,02	1,116	116,877	,267
Algısı	Erkek	84	57,81	7,00			

Tablo 4’te cinsiyet değişkeni açısından yetişkinlerin annelik algısı düzeylerine ait puan ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tabloya bakıldığı zaman, kadın ve erkek yetişkinler arasında annelik algıları düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık

olmadığı görülür ($t_{0,05:116,877} = 1,116$). Kadın ve erkek yetişkinler arasında anlamlı bir farklılığın olmaması ($p>.05$), kadın yetişkinlerin puan ortalamalarının (ort: 58,74), erkek yetişkinlerin puan ortalamalarına (ort:57,81) yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre hem erkek hem de kadın yetişkinlerin yüksek annelik algısı düzeyine sahip oldukları söylenebilir.

4.3. EBEVEYN ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİ AÇISINDAN KADIN VE ERKEK YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLILI FARKLILIKLAR VAR MIDIR?

Ebeveyn öz yeterliği açısından kadın ve erkek arasındaki farklılıkların incelenmesinde İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi Olan “t” Testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 5. Ebeveyn Öz Yeterliği Açısından Kadın ve Erkek Yetişkinlerin cinsiyete Göre karşılaştırmasını İçeren t Testi tablosu

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	Ss	t	Sd	p
Ebeveyn	Kadın	221	70,33	7,09	3,333	303	,001
Özyeterliliği	Erkek	84	67,06	9,02			

Tablo 5’te cinsiyet değişkeni açısından yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik düzeylerine ilişkin puan ortalamaları ve standart sapmaları görülmektedir. Tabloya bakıldığı zaman, kadın ve erkek yetişkinler arasında ebeveyn öz yeterliği açısından anlamlı bir farklılık olduğu ($p<.05$) ve kadın yetişkinlerin daha yüksek ebeveyn öz yeterlik düzeyine sahip olduğu görülmektedir ($t_{0,05:303} = 3,333$).

4.4. ANNELİK ALGISI DÜZEYLERİ AÇISINDAN YAŞ GRUPLARI FARKLI OLAN YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLI FARKLILIKLAR VAR MIDIR?

Annelik algısı düzeyleri açısından yaş grupları farklı yetişkinler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını anlamak için ANOVA testi uygulanmıştır. Yetişkinlerin yaş grupları; 20-30, 31-40, 41-50, 51-60, 61 ve üzeri olmak üzere beş kategoride incelenmiştir.

Annelik algısı düzeyleri açısından yetişkinlerin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 6 ve Tablo 7 de gösterilmiştir.

Tablo 6. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Yaş Grupları Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Yaş	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>Std. Sapma</i>
20-30	15	58,2667	5,02091
31-40	80	58,6750	4,95135
41-50	115	58,4435	6,57906
51-60	84	58,5476	5,02141
61 ve Üzeri	11	57,7273	5,63827
Toplam	305	58,4852	5,63827

Tablo 7. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Yaş Grupları Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analiz Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Gruplar arası	9,126	4	2,282	,071	,991
Gruplar içi	9655,057	300	32,184		
Toplam	9664,184	304			

Yaş grupları farklı olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{4-300} = ,071$, $p > 0.01$).

4.5. EBEVEYN ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİ AÇISINDAN YAŞ GRUPLARI FARKLI OLAN YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLİ BİR FARK VAR MIDIR?

Ebeveyn öz yeterliği düzeyleri açısından yetişkinlerin yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını anlamak için ikiden fazla değişkene uygulanabilen ANOVA testi yapılmıştır. Yetişkinlerin yaş grupları; 20-3-, 31-40, 41-50, 51-60, 61 ve üzeri olacak şekilde beş kategoride ele alınmıştır.

Ebeveyn öz yeterlik düzeyleri açısından yetişkinlerin yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar içerip içermediğini belirlemek için ANOVA testi sonucunda açığa çıkan bulgular Tablo 8 ve Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 8. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Yaş Grupları Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Yaş	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>Std. Sapma</i>
20-30	15	72,0667	7,97735
31-40	80	71,3500	6,96483
41-50	115	69,0696	8,54269
51-60	84	68,2143	6,70384
60 ve Üzeri	11	65,0000	9,66437
Toplam	305	69,4328	7,79272

Tablo 9. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Yaş Grupları farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>Sd</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	754,152	4	188,538	3,194	,014
Gruplar içi	17706,720	300	59,022		
Toplam	18460,872	304			

Tablo 8’de yaş grupları; 20-3-, 31-40, 41-50, 51-60, 61 ve üzeri olan yetişkinlerin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları, tablo 9’da bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları görülmektedir. Yaş grupları farklı olan yetişkinlerin

ebeveyn öz yeterliği düzeyleri açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($F_{4-300}=3,194, p<.01$)

4.6. ANNELİK ALGISI DÜZEYLERİ AÇISINDAN EĞİTİM DURUMU FARKLI OLAN YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLILIKLAR VAR MIDIR?

Annelik algısı düzeyleri açısından eğitim düzeyleri farklı olan yetişkinler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını anlamak için ANOVA testi kullanılmıştır. Yetişkinlerin eğitim düzeyleri; ilk- orta-lise, lisans ve lisans üstü olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır.

Annelik algısı düzeyleri açısından yetişkinlerin eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılıklar içerip içermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 10 ve Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 10. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Eğitim Düzeyi farklı olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Eğitim	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>Std. Sapma</i>
İlk-Orta-Lise	120	58,88	5,08
Üniversite	148	58,24	6,14
Üniversite Üstü	37	58,12	5,30
Toplam	305	58,49	5,64

Tablo 11. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Eğitim Düzeyi Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analiz Tablosu

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>Sd</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	31,418	2	15,709	,493	,612
Gruplar içi	9632,765	302	31,897		
Toplam	9664,184	304			

Tablo 10’da eğitim düzeyleri; ilk-orta-lise, lisans ve lisans üstü olan yetişkinlerin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları, Tablo 11’de ise bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları görülmektedir. Eğitim düzeyleri farklı olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirleyebilmek amacı ile yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($F_{2-302} = ,493, p>0,01$). Yetişkinlerin eğitim düzeylerinin puan ortalamalarının birbirine yakın olması, annelik algısı düzeylerinin de yakın olmasına sebep olmuştur. İlk-orta-lise eğitimi alan yetişkinlerin puan ortalamaları (ort:58,88), eğitimi üniversite düzeyindeki yetişkinlerin puan ortalamaları (ort:58,24), eğitim düzeyi üniversite üstü olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri puan ortalaması (ort.:58,12) şeklinde gözlemlenmiştir.

4.7. EBEVEYN ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİ AÇISINDAN EĞİTİM DURUMU FARKLI OLAN YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLILIK FARK VAR MIDIR?

Ebeveyn öz yeterliği açısından eğitim düzeyleri farklı olan yetişkinler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için ANOVA kullanılmıştır. Yetişkinlerin

eğitim düzeyleri; ilk-orta-lise, lisans ve lisans üstü şeklinde üç kategoride ele alınmıştır.

Ebeveyn öz yeterlik düzeyleri açısından yetişkinlerin eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 12 ve Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 12. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Eğitim Düzeyleri farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>Std. Sapma</i>
İlk-Orta- Lise	120	69,38	7,33
Üniversite	148	69,20	8,22
Üniversite Üstü	37	70,54	7,60
Toplam	305	69,43	7,79

Tablo 13. Ebeveyn Öz yeterlik Düzeyleri Açısından Eğitim Düzeyleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	53,999	2	26,999	,443	,643
Grup içi	18406,873	302	60,950		
Toplam	18460,872	304			

Tablo 12'da eğitim düzeyleri; ilk- orta-lise, lisans ve lisansüstü olan yetişkinlerin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları, Tablo 13'te ise bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları görülmektedir. Eğitim düzeyleri farklı olan

yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik düzeyleri açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($F_{2-302} = ,443$, $p>0,01$).

4.8. ANNELİK ALGISI DÜZEYLERİ AÇISINDAN İLİŞKİ SÜRELERİ FARKLI OLAN YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLILIKLAR VAR MIDIR?

Annelik algısı düzeyleri açısından ilişki süreleri farklı olan yetişkinler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Yetişkinlerin ilişki süreleri; 0-5 yıl, 6-10 yıl, 11 ve üzeri olacak şekilde üç kategoride ele alınmıştır.

Annelik algısı düzeyleri açısından yetişkinlerin ilişki sürelerine göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla yapılan ANOVA sonucunda elde edilen bulgular Tablo 10 ve Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 14. Annelik Algısı Düzeyleri açısından İlişki Süreleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

İlişki Süresi	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>Std. Sapma</i>
0-5 yıl	21	58,19	5,15
6-10 yıl	23	58,13	5,29
11 ve üzeri	261	58,54	5,72
Toplam	305	58,48	5,64

Tablo 15. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analiz Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Gruplar arası	5,509	2	2,755	,086	,917
Grup içi	9658,674	302	31,982		
Toplam	9664,184	304			

Tablo 14’te ilişki süreleri; 0-5 yıl, 6-10 ve 11 üzeri olan yetişkinlerin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları, Tablo 15’te ise bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları görülmektedir. İlişki süreleri farklı olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{2-302} = ,086$, $p>0,01$).

4.9. EBEVEYN ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİ AÇISINDAN İLİŞKİ SÜRELERİ FARKLI OLAN YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLILIKLAR VAR MIDIR?

Ebeveyn öz yeterliği düzeyleri açısından ilişki süreleri farklı olan yetişkinler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Yetişkinlerin ilişki süreleri; 0-5 yıl, 6-10 ve 11 üzeri olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır.

Ebeveyn öz yeterlik düzeyleri açısından yetişkinlerin ilişki sürelerine göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını görebilmek amacıyla yapılan ANOVA sonucunda elde ettiğimiz bulgular Tablo 16 ve Tablo 17’te görülmektedir.

Tablo 16. Ebeveyn Öz Yeterliği Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

İlişki Süresi	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>Std. Sapma</i>
0-5 yıl	21	69,10	8,41
6-10 yıl	23	72,48	5,65
11 ve Üzeri	261	69,19	7,87
Toplam	305	69,43	7,79

Tablo 17. Ebeveyn Öz Yeterliği Düzeyleri Açısından İlişki Süreleri farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>Sd</i>	<i>kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	230,902	2	115,451	1,9131	,149
Grup içi	18229,970	302	60,364		
Toplam	18460,872	304			

Tablo 16’de ilişki düzeyleri; 0-5 yıl, 6-10 yıl ve 11 yıl üzeri olan yetişkinlerin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları, Tablo 17’te ise bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları görülmektedir. İlişki düzeyleri farklı olan yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($F_{2-302} = 1,9131$, $p > 0,01$).

4.10. ANNELİK ALGISI DÜZEYLERİ AÇISINDAN GELİR DURUMU FAKLI OLAN YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLI FARKLILIKLAR VAR MIDIR?

Annelik algısı düzeyleri açısından gelir düzeyleri farklı olan yetişkinler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Yetişkinlerin gelir düzeyleri; yetersiz, orta düzey ve iyi olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır.

Annelik algısı düzeyleri açısından yetişkinlerin gelir düzeylerine göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan ANOVA sonucunda elde edilen bulgular Tablo 18 ve Tablo 19’te görülmektedir.

Tablo 18. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Gelir Düzeyleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Gelir düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>Std. Sapma</i>
Yetersiz	13	56,23	8,17
Orta düzey	179	58,49	5,92
İyi	113	58,73	4,77
Toplam	305	58,49	5,64

Tablo 19. Annelik Algısı Düzeyleri Açısından Gelir Düzeyleri Farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının karşılaştırılmasına yönelik Varyans Analiz Tablosu

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>Sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	73,103	2	36,552	1,151	,318
Grup içi	9591,081	302	31,759		
Toplam	9664,184	304			

Tablo 18’da gelir düzeyleri; yetersiz, orta ve iyi olan yetişkinlerin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları, Tablo 19’de ise bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları görülmektedir. Gelir düzeyleri farklı olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($F_{2-302}=1,151$, $p> 0,01$). Gelir düzeyi farklı olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmaması, puan ortalamalarının birbirine yakın olmasından kaynaklanmıştır. Gelir düzeyi yetersiz olan yetişkinlerin annelik algısı puan ortalaması (ort.:56,23), gelir düzeyi orta düzeyde olan yetişkinlerin annelik algısı puan ortalaması (ort.:58,49), gelir düzeyi iyi olarak tespit edilen yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları ise (ort.:58,73) olarak bulunmuştur. Puan ortalamalarının birbirine yakın olması, gelir düzeyi nasıl olursa olsun annelik algısının yüksek düzeyde seyrettiğini göstermektedir.

4.11. EBEVEYN ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİ AÇISINDAN GELİR DURUMU FARKLI OLAN YETİŞKİNLER ARASINDA ANLAMLİ FARKLILIKLAR VAR MIDIR?

Ebeveyn öz yeterlik düzeyleri açısından gelir düzeyleri farklı olan yetişkinler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Yetişkinlerin gelir düzeyleri; yetersiz, orta ve iyi olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır.

Ebeveyn öz yeterlik düzeyleri açısından yetişkinlerin gelir düzeylerine göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonucunda elde edilen bulgular Tablo 18 ve tablo 19’de gösterilmiştir.

Tablo 20. Ebeveyn öz yeterlik düzeyleri Açısından Gelir Düzeyleri farklı Olan Yetişkinlerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Gelir düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>Std. Sapma</i>
Yetersiz	13	68,15	11,09
Orta	179	69,36	7,70
İyi	113	69,69	7,55
Toplam	305	69,43	7,79

Tablo 21. Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri Açısından Gelir Düzeyleri Farklı Olan yetişkinlerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler toplamı</i>	<i>Sd</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	29,624	2	14,812	,243	,785
Grup içi	18431,248	302	61,031		
Toplam	18460,872	304			

Tablo 20’de gelir düzeyleri; yetersiz, orta ve iyi olan yetişkinlerin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları, Tablo 21’da ise bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları görülmektedir. Gelir düzeyleri farklı olan yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik düzeyleri açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($F_{2-302} = ,243, p>0,01$). Anlamlı bir farklılık olmaması; yetersiz, orta düzey ve iyi gelir düzeyine sahip yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamalarının birbirine çok yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Gelir düzeyi yetersiz olan yetişkinlerin puan ortalamaları (Ort. =68,15), gelir durumu orta düzeyde olan yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları (Ort. = 69,36) ve gelir düzeyi iyi olan yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları (Ort. =69,69) olarak tespit edilmiş ve birbirlerine yakın olduğu gözlemlenmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırmada, annelik algısı düzeyinin ebeveyn öz yeterliği düzeyi üzerindeki etkisi incelenmek istenmiştir. Araştırmanın bu bölümünde yetişkinlere uygulanan annelik algısı ve ebeveyn öz yeterliği ölçeklerinin istatistiksel analizlerinden elde edilen bulgular, araştırmanın temel ve alt denenceleri doğrultusunda tartışılmış ve bu bulgulara yönelik yorumlar yapılmıştır. Yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri ve ebeveyn öz yeterliği düzeylerine ilişkin bulguların tartışma ve yorumları aşağıda alt başlıklar halinde verilmektedir.

5.1. ANNELİK ALGISI VE EBEVEYN ÖZ YETERLİLİĞİ İLİŞKİSİNİN BULGULARI HAKKINDA TARTIŞMA VE YORUM

Yetişkinlerin annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği düzeyleri arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan korelasyonda, toplumdaki yetişkin bireylerin annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Annelik rolü ile ebeveyn öz yeterlik algısının olumlu bir şekilde birbirini etkilediği, anne olduğu için mutluluk yaşayan annelerin kendilerini daha çok yeterli hissettikleri, kişinin algıladığı ebeveyn öz yeterliği ile ebeveyn beceri ve tutumlarının uygun ve birbiriyle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu konudaki çalışmalar, annenin öz yeterlik algısı ile çocuk yetiştirmeye ilişkin davranış ve tutumlarının birbirini etkileyerek merak uyandırdığını göstermektedir (Uyanık Balat & Yılmaz, 2014). Diğer bir deyişle, ebeveyn öz yeterlik düzeyi yüksek ise annelik algısı da aynı bireyde yüksek seyretmektedir.

Araştırmada gözlemlenen annelik ile ebeveyn öz yeterliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu şeklindedir. Anlamlı bir ilişkiye rağmen; ilgili alan yazının anneliğe ilişkin negatif verileri içermesini, ebeveyn öz yeterliğinin en genç yetişkinlerde daha yüksek

çıkması sonucu ile ilişkilendirebiliriz. Bu durum yaş ilerledikçe ebeveyn öz yeterliğinde, dolayısıyla annelik algısında bir düşüş olduğu gerçeğini de ortaya koymaktadır. Nitekim literatürde sıklıkla karşılaştığımız anneliğe karşı söylemler ve olumsuz algı oluşturma çabalarının bu şekilde karşılık bulduğunu gözlemleyebiliriz.

Bozkurt'un (2019) çalışmasında eğitim seviyesi düşük olan annelerin kendi çocuklarını büyütme isteği, onlardaki ebeveyn öz yeterliğinin olumlu seyrettiğini gösterir. Aynı çalışmada anneye büyüyen çocuğun daha mutlu olduğuna dair bir algı gözlemlenmiştir.

Annelik ve ebeveynlik rollerinin ortaya çıktığı ortam aile olduğundan, aileye yönelik olumlu ya da olumsuz her türlü gelişme ya da değişme doğrudan doğruya anneyi de babayı da etkilemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2021) en son aile verileri değerlendirildiğinde; adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 2008 yılında 4 kişi olan hane halkı büyüklüğünün ortalaması, azalma eğilimi göstererek 2020 yılında 3,30 kişiye düştüğü belirlenmiştir. Bu veriyi göre; genel olarak ailelerin küçüldüğü sonucu gözlemlenmektedir. Bu durum toplumdaki annelik algısı olumlu seyrediyor olsa bile, annelik olgusunun zayıfladığını göstermektedir. Bir konudaki pratik sonuç az olduğunda giderek o konudaki algıların da zarar görmesi kaçınılmazdır. Bu veriyi ebeveyn öz yeterliği açısından değerlendirdiğimizde, ebeveynlerin çocuklarını güvenli bir şekilde yetiştirebileceklerine dair inançlarının yani öz yeterliklerinin zayıfladığı anlamı çıkarılabilir.

5.2. ANNELİK ALGISI İLE İLGİLİ BULGULARA İLİŞKİN TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde yetişkin bireylerin sosyo demografik özellikleri, cinsiyet, eğitim düzeyi, ilişki süresi ve gelir düzeyleri ile annelik algısı düzeylerine dair elde edilen bulguların yorumları yer almaktadır.

Algıya yönelik bir çalışma, zihinlerde o konu hakkındaki bilinç düzeyi hakkında fikir verir. Annelik algısı çalışmamızda demografik değişkenlerin tamamında olumlu ve anlamlı bir sonuç elde etmemizin sebebinin, bir algı çalışması yapmamızla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte literatür çalışması esnasında elde edilen bazı

bulgular demografik değişkenlerin bazılarının annelik algısını nasıl etkilediğine dair bazı ipuçları vermektedir. Cinsiyet değişkeni bağlamında fikir veren bir çalışma, Bozkurt'un (2019) sınıfsal açıdan anneliği incelediği çalışmasıdır. Bu çalışmada Freud'un cinsiyet gelişimine dair görüşlerini feminist yaklaşımla tekrar ele alan, nesne ilişkileri kuramcısı Nancy Chodorow'un (Erdoğan, 2008) erkeği ikincil durumdaki ebeveyn olarak tanımladığını belirtir. Kamusal alanda erkek egemenliğinin varlığı, kadınların ebeveyn rollerinde öncelikli konumda olmaları sonucunu doğurduğunu belirtir.

Annelik algısına ilişkin kadın akademisyenlerle bir çalışma yapan Belkıs (2016), anneliğin çoklu düşünme ve organizasyon kabiliyetini geliştirdiğini tespit etmiştir. Sever (2015), genel olarak eğitimli kadınların annelik algılarını modern annelik kurgusu üzerinden yorumlamakta, dolayısıyla eğitim düzeyi düşük olanların yoğunlukla geleneksel anneliği tercih ettiği vurgulanmaktadır. Bu sonuç Sefer Yetkin Işık'ın (2015) Ankara Kâmil Ocak mahallesinde yaptığı çalışmasında da belirtilmiştir. Aynı çalışmada gelir seviyesi yetersiz olan yetişkinlerin orta ve iyi olanlara göre daha yüksek annelik algısı düzeyine sahip olduğu anlaşılmıştır.

Annelik algısının zedelenmesinde aileye yönelik tehditlerin payı büyüktür. Aileyi çözülmeye götüren etkenler anneyi de etkilemektedir. Toplumda kadının erkeklerle aynı rolleri yüklenmeye zorlanması; batılı toplumlarda kadınların kendi geçmişleriyle hesaplaşma adına oluşturdıkları tepkisel hareketleri meşrulaştırmak için, dünya toplumlarını etkilemeye çalışmaları, toplumumuzdaki kadınları da etki altına almıştır.

Aile olmayı engelleyici yaşam tarzları, geç evlilikler, kadınların ekonomik özgürlük söylemleriyle çalışma hayatına giderek mecbur bırakılması, çalışma hayatına dahil olan annelerin evi ve çocukların bakımını aynı anda en iyi şekilde götürme çabasında olması, annelerin daha kaygılı, depresif olmalarına yol açmaktadır. Artan bu zorluklar kadınların gittikçe anneliğe daha temkinli yaklaşımlarına sebep olmaktadır.

Giddens (2010) ve Beck (2011) önceden doğadan kaynaklanan risklerin artık insan elinden üretilmekte olması ve bu risklerin etkileri açısından küresel oluşu üzerinde durur. Risk toplumu gerçeği de genel olarak annelik algısına karşı küresel bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.3. EBEVEYN ÖZ YETERLİLİĞİ İLE İLGİLİ BULGULARA YÖNELİK TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde yetişkin bireylerin sosyo demografik özellikleri; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, ilişki süresi ve gelir düzeyleri ile ebeveyn öz yeterlik düzeylerine bağlı elde edilen bulguların yorumları yer almaktadır.

Toplumda yetişkinlerin ebeveyn öz yeterlik düzeylerinin cinsiyet ve yaş hariç diğer değişkenler açısından anlamlı bir farklılığı tespit edilmemiştir. Kadınların ebeveyn öz yeterlik düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgulara açığa çıkmıştır. Bu durum, doğrudan ebeveyn rolünü başarıyla yerine getirme noktasındaki inanç ve kendine güven kadınlarda anne olmaya ve anneliğe dair bir bilinç geliştirmeyi de tetiklemektedir.

Yaş değişkeninin bulguları, en genç olan yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Yaş ilerledikçe ebeveyn öz yeterliğinin daha düşük çıkması, annelik algısının da yıllar içinde yani ortalama kırk yıllık bir süreçte giderek zayıfladığını göstermiştir. Bulguların ortaya çıkardığı bu sonuç, literatürde yoğun bir şekilde yer aldığını gözlemlediğimiz anneliğe karşı olumsuz seyreden, ailede kadının anne rolünün zayıflatılmasına yönelik söylemlerin yaşı ilerleyen yetişkinlerde yer bulunduğunu göstermektedir.

Ketenci'nin (2019) ebeveyn öz yeterliğine ilişkin yaptığı çalışmada, özellikle anne öz yeterliğinin iyi ebeveynlik için çok önemli bir kriter olduğunu belirtmektedir. Bu durum hem annenin refahı hem de çocukların gelişimi için kilit bir öneme sahiptir. Hele de anne yeni doğan bir bebeğe sahipse, bebeğine bakabileceğine dair inancı anlamına gelen öz yeterliği, anneliğe uyum sürecinde annenin en büyük iç kuvveti olacaktır.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. SONUÇ

Bu araştırmada yetişkinlerin annelik algısı düzeylerinin ebeveyn öz yeterlik düzeylerine olan etki, çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, ilişki durumu, eğitim durumu ve gelir seviyesi) yoluyla incelenmiştir. İlişkisel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada bağımsız değişken “annelik algısı” ve bağımlı değişken “ebeveyn öz yeterliği” olarak belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda görüleceği şekildedir:

1. Yetişkinlerin annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu anlaşılmıştır.
2. Kadın ve erkek yetişkinler arasındaki annelik algısı düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.
3. Kadın ve erkek yetişkinler arasında ebeveyn öz yeterliği açısından anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir. Kadın yetişkinlerin ortalaması yüksek olduğundan bu anlamlı fark kadınlar lehinedir.
4. Kadın ve erkeklerin yaş durumu, annelik algısı düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık içermemektedir.
5. Kadın ve erkeklerin ebeveyn öz yeterliği düzeyleri, yaş durumu açısından incelendiğinde genç yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği daha yüksek çıkmıştır.
6. İlişki durumu farklı olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri bakımından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.
7. İlişki durumu farklı olan yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonunda, yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

8. Eğitim durumu farklı olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı gözlemlenmiştir.
9. Eğitim durumları farklı olan yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği bakımından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacı ile yapılan varyans analizine göre, yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı görülmüştür.
10. Gelir seviyeleri farklı olan yetişkinlerin annelik algısı düzeyleri yönünden puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizine göre, yetişkinlerin annelik algısı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür.
11. Gelir seviyesi farklı olan yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda, yetişkinlerin ebeveyn öz yeterliği puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

6.2. ÖNERİLER

1. Toplumdaki annelik algısının nasıl bir seyir izlediğine dair yaptığımız araştırma, ülkemizin farklı bölgelerinden göç alan İstanbul'da ve artık yerleşik duruma gelmiş ağırlıklı orta yaş grubuna hitap eden yetişkinlerden oluşmuştur. Toplumun tamamını yani çocukları ve gençleri de ilgilendiren bir konu olması sebebiyle çok daha farklı araştırma başlıkları ile detaylandırılarak, genç ve çocukların da dahil olacağı çalışmalar yapılabilir.
2. Annelik algısı kavramı daha çok bir düşünce biçimini, bu konudaki bilinç yapılanmasını yansıttığından, annelik olgusuna dair farklı değişkenlerle yapılacak çalışmalar annelik kavramının pratik yansımasına dair daha somut ipuçları verebilecektir. Toplumun her kesimi anneliğin uygulanışı ile ya anne olarak ya da bir anneye sahip olarak içli dışlı olduklarından, annelik olgusuna karşı gösterilen duyarlılık daha objektif sonuçlar verebilecektir.

3. Annelik algısı ile ebeveyn öz yeterliği arasında olumlu seyreden anlamlı bir ilişki olması, toplumda giderek zayıflayan anne olma, annelik deneyimini yaşama pratiği ile çelişki arz eden bir durum görüntüsündedir. Bunun bir sebebinin algı ile olgu arasındaki dengenin tam olarak oturmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu duruma sebep olarak; toplumumuzda aile değerlerine verilen önemin hala belirli düzeyde korunduğuna ama bireysel yaşama verilen önemle aile değerlerinin giderek çatışır hale gelmesinin ortaya çıkardığı kimlik kargaşası olduğu fark edilmektedir. Aile kurumunun güçlendirilmesine yönelik çabaların arttırılması; ailenin temel direklerinden biri olan annenin ve sahip olduğu kimliği olan anneliğinin güçlendirilmesi anlamına gelecektir.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2012). Antalya’da Kadına Yönelik Şiddet: İletişim, İşbirliği ve Mücadele. *Mediterranean Journal Of Humanities. II* (2), 1-15.
- Ağıllı Ezgin, S. (1-3 Aralık 2016). Ev Kadınlığından Mükemmel Anneliğe: Tarihsel Süreçte Anneliğin Kurgulanışı, *VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Farklılıklar, Çatışmalar ve Eylemlilikler Çağında Sosyoloji, Bildiriler Kitabı*, 289-296., Ankara.
- Akgül Gök, F. (2017) Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerıyla İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansıması. *Journal of International Social Research* 10(54), 523-533. DOI:10.17719/jisr.20175434616
- Akçınar, B. & Özbek, E. (2017). Benlik Gelişiminin Öz-Yeterlik Algısı ve Ebeveyn Davranışlarıyla İlişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(40), 38-53.
- Akın, A., Sumeli, İ. (2020). Annelik Algısı Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *3.Uluslararası 19 Mayıs Yenilikçi Bilimsel Yaklaşımlar Kongresi 2020*, 16-19 Mayıs-Samsun/Türkiye, İksad Yayınevi.
- Akın, A. (2018). *Güzel İnsan*. Ankara: Hayat Yayınları.
- Aksoy, V., Diken, İ. (2009). Annelerin Ebeveynlik Öz yeterlik Algıları ile gelişimi Risk Altında Olan bebeklerin gelişimi Arasındaki İlişkiyi inceleyen Araştırmalara Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 2009, 10 (1) 59-68.
- Aktaş, G. (2019). Günümüz Toplumlarında Anneliğin Değişen Biçimlerini Sosyal medya Kullanıcıları Üzerinden Değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2), 253-271.
- Aktay, Y. (2009). Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü, Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler, *Küreselleşen Dünyada Aile Sempozyumu içinde* (177-183), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Akyol Kahveci, S. (2015). Modern Türk Kadın Kimliğinin Dinî Alana Yansımaları: İmkanlar ve Sınırlar, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (23), 29-59.
- Aktı, Ü. (2019). Bireycilik ve Yabancılaşma Düşüncesinin Aile Kurumuna Etkileri, *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı Hz. Peygamber ve Aile* içinde, 371-382.
- Albayrak, F. & Serin, N. (2015). “Kutadgu Bilig ve Mârifetnâme’de Kadın Algısı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(37), 16-37.
- Alparslan, B. (2020). *Nesiller Arası Aktarımda Kadınlık ve Annelik İnşaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amin, Samir (2006), *Modernite Demokrasi ve Din* (Çev. Fikret Başkaya, Uğur Günsür, Güven Öztürk), Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Arıkan, A. (2017). *Aileyi İlgilendiren Bazı Kur’ânî Kavramların Semantik Analizi*, III. Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Adaleti: Kadın ve Aile Kongre Bildirisi. Kadinarastirmalari.kadem.org.tr ISSN 2149-6374, 3(1), 61-90.
- Arslan, A. (2010). *Nehri Geçerken*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Aslan, N. (2004). “Çocuk Sahibi Olma Sorumluluğu”, *Diyanet İlmi Dergi*, 40(2), 5-36.
- Aşkın, D. (2020). Teknoloji Çağında Aile Olmak: Dijital Aileler, Dijital Ebeveynlik ve Aile İçi Yabancılaşma, *Aile ve Sosyoloji* (Editörler: Erkan Dikici, Olcay Tire, Zehra Sevim Adıgüzel), 196-213. Konya: Eğitim yayınevi.
- Ayan, D. (2011). “Öğ’den ‘Anne’ye: Türkçe Söz Varlığı Anne”. *Aile ve Toplum*, 12, 7/26, 111-116.
- Aydın, M. (2011). Aile, Aile yapımız ve Sorunları, *Umran Dergisi*, 28-33.
- Badinter, E. (1992) *Annelik Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi*, (çev. Kamuran Çelik), İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Balta, E. (2021, 25 Haziran). *Bitmeyen Çocukluk, Erken Yetişkinlik ve Yeni Kapitalizm*

<http://www.birikimdergisi.com> adresinden erişilmiştir.

Barber, B.K. (1996). Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct.

Child Development, 67, 3296-3319. 0009-3920/96/6706-0034\$01.00]

Barber, B. K., & Harmon, E. L. (2002). Violating the self: Parental psychological control of

children and adolescents. In B. K. Barber (Ed.), *Intrusive parenting: How*

psychological control affects children and adolescents (15-52). Washington, DC:

American Psychological Association. doi:10.1037/10422-002

Bars, M. E. (2014). “Türk Kültüründe Anne ve Âşık Garip Hikâyesinde Görünüşü”,

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 2/6 (2014):82-94.

Bandura, A. (1977). Self- Efficacy: Toward A Unifying Theory of Behavioral Change,

Psychological Review, Vol. 84, No.2, 191-215.

Bandura, A. (1982). Self- Efficacy and Human Mechanism, *The American Psychological*

Association (37)2, 122-147.

Bandura, A. (Ed.) (1995). *Selfefficacy in changing societies*. New York: Cambridge

University Press.

Bandura, A. (1997) *Self Efficacy: The Excercise of Control*, New York: W.H. Freeman &

Company.

Bandura, A. & Jourden, F.J. (1991). Self-Regulatory Mechanisms Governing the Impact of

Social Comparison on Complex Decision Making, *Journal of Personality and Social*

Psychology 60(6), 941-951.

Bandura, A. & Wood, R. (1989). Effect of Perceived Controllability and Performance

Standards on Self-Regulation of Complex Decision Making. *Personal of Personality*

and Social Psychology. 56(5), 805-814.

Barbarosoğlu, F. (2014). Osmanlı Kadın Modernleşmesi: “Yeni Hayat”ın “Yeni Kadın”ları.

Muhafazakâr Düşünce. 11(41-42), 9-26.

- Barnett, R. C. (2004). *Women and multiple roles: Myths and reality*. Harvard Review of Psychiatry, 3, 159-165. DOI: 10.1080/106732204904702418
- Başterzi, A.D. (2021, 7 Nisan). *Toplumsal Yönüyle Annelik*.
https://www.academia.edu/3324186/toplumsal_boyutuyla_annelik adresinden erişilmiştir.
- Baumrind, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior
In *Child Development*. University of California, Berkeley.
- Bayer, Ali. (2020). “Modernleşme Sürecinde Aile: Annelik ve Babalık”. *Tevilat*, 1/1 (2020), 35-60. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4414805>
- Beck, U. (2011). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru, (Çev. K. Özdoğan ve B. Doğan), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Belkıs, Ö. (2016). Anneliğin Akademik Kariyer Gelişimine Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 250-263.
- Benwell, B., Stokoe, E. (2006). *Discourse and Identity*, Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Berger, P. L. vd. (2000). Modernleşme ve Bilinç (2. Baskı), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Beydağ, K. D. (2007). Doğum Sonu Dönemde Anneliğe Uyum ve Hemşirenin Rolü, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(6): 479-484.
- Bora, A. (2001). Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü, (der. Necla A. ve Aynur İ., *Yerli bir Feminizme Doğru içinde*), 77-105. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bozkurt, A. (2019). Annelik Deneyimleri Nitel Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Buladı, K. (2013). *Ailede Huzurlu Yaşam*. İstanbul: Kayıhan yayınları.
- Burç, P. E. (2017). Sosyo-Kültürel Açından Annelik ve Kısırlık: Yerma ve Ana Hanım Kız Hanım Tiyatro Oyunlarının İncelenmesi *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 13-24.

- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*, (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Büyüktaşkapu, S. (2012). Annelerin Öz yeterlik Algıları ile 1-3 yaş Arasındaki Çocukların gelişimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(1), 18-30.
- Can, İ. (2013). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü, Yarını, *Sistemantik Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, sy. 65-86.
- Can, İ. (2019). Moderniteden Postmoderniteye Ailenin Ontolojisi Ya da Modern Çekirdek Aile Çerezleşiyor mu? *Aile Sosyolojisi Yazıları*, 51-81.
- Cavkaytar, A., Aksoy, V. & Ardıç, A. (2014). Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmasının Güncellenmesi. *Anadolu Journal Of Educational Sciences International*, January 214, 4(1), 69-76.
- Cihangir Çankaya, Z. (2009). Özerklik Desteği, Temel psikolojik İhtiyaçların Doyumu ve Öznel İyi Olma: Öz-Belirleme Kuramı, *Türk Psikoloji Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4(31), 23-31.
- Coleman, P.K., Karraker, K.H. (2000). Parenting Self-efficacy Among Mothers Of School-Age Children: Conceptualization, Measurement And Correlates. February 2004. *Familiy Realitions* 49(1): 13-24 <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00013.x>
- Combes, P., (1965). *Annelik Sanatı*. (Çev. S. Erginer) İstanbul: Özgü Yayınevi.
- Cüceloğlu, D. (2021, Ağustos, 3). *Özdeğer*. <http://www.dogancuceloglu.net> adresinden erişilmiştir.
- Çağdaş, A. & Seçer Şahin, Z. (2010). *Anne-baba eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çakır, S., (1992), Meşrutiyet Devri Kadınlarının Aile Arayışları, “*Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*” içinde, Cilt.1, 230-243. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Çankal Seçil, Ö. (2018). *Annenin Kendilik Algısına ve Annelik Rolüne Psikodramanın Etkisi*. Yayımlanmamış Psikodrama Yeterlik tezi, Dr. Abdulkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü.

- Çeler, Z. (2013). Annenin Serüveni: Kadının Anne Olarak Toplumsal Kurgulanışı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 63(16), 147-165.
- Cirik, E. (2021, 19 Temmuz). Bebekler Çok Hızlı!, *Capital Dergisi* İçinde <https://www.capital.com.tr/capital-dergi/capitalde-bu-ay/bebekler-cok-hizli> adresinden erişilmiştir.
- Çiçek, A. C., Aydın, S., Yağcı, B. (2015). “Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme”. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(9), 269-284.
- Çiftçi Topaloğlu, Z. (2013). 4-5 Yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn öz yeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- De Montigny F. & Lacharite C. (2005). *Journal of Advanced Nursing* 49(4), 387–396.
- Dursun, Ş.S. & Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bir-Üç yaş arası Bebeğe Sahip Annelerin Annelik becerilerinde Öz Yeterliliklerinin İncelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Science Journal*, Vol.1, 613-628.
- Doğruyol, S. & Yetim, Ü. (2019). Ebeveyne bağlanma, algılanan anne/baba tutumu ile akran ilişkileri arasındaki ilişkide benlik saygısının aracılık rolü. *Nesne Dergisi*, 7(14), 34-51. DOI: 10.7816/nesne-07-14-03
- Dönmez, D. (2019). *Yeni Nesil Ebeveynlik ve Sosyal Medya bağlamında Blogger Anneler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eastin, M.S., Greenberg, B.S. & Hofschire, L. (2006). Parenting the Internet. *Journal of Communication*. Wiley Online Library. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00297.x>
- Elibol, F., Mağden, D. & Alpar, R. (2007). Anne Babalık Becerilerinde Öz yeterlik Ölçeğinin (1-3 Yaş) Geçerlik ve Güvenirliği. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26 (3), 25-31.
- Eliade, M. (1991). Kutsal ve Dindışı. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece yayımları.
- Erdoğan, G. (2021, Temmuz, 3). *Psikanalitik Kurama Göre Anne ve Çocuk Arasındaki İlk İlişkinin İncelenmesi*. <http://www.gozdeerdogan.com.tr> adresinden erişilmiştir.

- Erdoğan, T. (2008). Nancy Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi unsuru Olarak Annelik. *Aile ve Toplum*, 4(14),73-82.
- Eşel, E., (2010). Anneliğin Nörobiyolojisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 68-78.
- Eyüboğlu, İ.Z. (1991). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, (genişletilmiş ve gözden geçirilmiş ikinci basım), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Fromm, E. (1984). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*. (Çev. Şükrü Alpagut). İstanbul: Payel Yayınları.
- Geçer, H. & Çelik, C. (2017). Kadının Çalışma hayatına Girmesiyle Oluşan Aile İçi Roller Sistemindeki Değişim ve Din İlişkisi (Niğde Örneği). *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6(12), 1-30.
- Geertz, C. (1973). "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture, in *The Interpretation of Cultures: Selected Essays, Basic Books*, New York, 3-30.
- Ghosh, B. (2016). The Institution of Motherhood: A Critical Understanding. (Eds. Samita Manna and S. Patra). *Motherhood – Demystification and Denouement*, 17-29., Levant Books: Kolkata. <http://www.researchgate.net/publication/312076821>
- Giddens, A., (2000). *Sosyoloji*, (Çev. C. Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel- Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Goodwin, S. & Huppertz, K. (2010). *The Good Mother: Contemporary Motherhoods in Australia*. Sidney: Sidney University Press.
- Göka, E., Yüksel, F.V. & Göral, F.S. (2006). İnsan İlişkilerinde Yansıtımlı Özdeşim, *Türk Psikiyatri Dergisi* 17(1), 46-54.
- Göle, N. (1998). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gözübüyük, F. (2015). *Annelerin Ebeveyn Öz Yeterlik Algıları, Sözel Etkileşim Uygulamaları ve 1-3 Yaş Aralığında Çocukların Gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi.

- Güler, İ. (2001). Dünyanın Başına Gelen “Derin Sapkınlık”; Dünyevileşme, *İslamiyât*, IV (3), 35-58.
- Güler, M. & Yetim, Ü. (2008). Ebeveyn Rolüne İlişkin Kendilik Algısı Ölçeği: geçerlik ve Güvenirlik çalışması, *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 34-46.
- Gül Ünlü, D. (2019). Evaluation of Digital Media Usage of Women Through Motherhood Models As a Cultural Ideology . *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (31), 137-167. DOI: 10.16878/gsuilet.658080
- Gül Ünlü, D. (2020). Dijital Ebeveynlik ve Mobil Uygulamalar: Dijital Ebeveynlerin Mobil Uygulama Kullanım Pratiklerinin İncelenmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2020 (50), 56-73. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ikad/issue/56157/7388>
- Gündüz, A. (2012). Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi. *International Journal of Social Science*, 5(5), 129-148.
- Haidt, J. & Rodin, J. (1999), *Control And Efficacy As Interdisciplinary Bridges*. Corpus ID: 6843687 <https://doi.org/10.1037/1089-2680.3.4.317>
- Hammack, P. L. (2008). “Narrative and The Cultural Psychology of Identity”, *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 222-247.
- Hançer, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının “Annelik” Kimliğine Eleştirel Bir Bakış. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* <http://dergipark.gov.tr/ktc> Sayı I (2) 177-202.
- Harsha, J. D. (2016). *Discouraging Discourse: Mommy War Rhetoric in the Digital Age*. Graduate Theses and Dissertations. Iowa State University. DOI:[10.31274/ETD-180810-4616](https://doi.org/10.31274/ETD-180810-4616)
- Hays, S. 1996. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven and London: Yale University Press.
- Işık, S.Y. (2015). Küresel Kültürel Değişim ve ‘Yeni’ Annelik: Ankara Kâmil Ocak Mahallesi Örneği, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(50), 48-75.
- Illich, I. (1996). *Gender*, (çev: Ahmet Fethi), Ankara: Ayraç Yayınevi.

- Jung, C.G. (2001). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin orijinali 1976'da yayımlanmıştır).
- Kabakçı Yurdakul, I. vd. (2013). Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller, *Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Sciences* (<http://jss.gantep.edu.tr>). 2013 12(4):883-896.
- Kalın, İ. (2010), Dünya Görüşü, Varlık Tasavvuru, Düzen Fikri: Medeniyet Kavramına Giriş, *Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, 15(29), 1-61.
- Karaman, E. D. & Doğan, N. (2018). Annelik Rolü Üzerine:Kadının “Annelik” Kimliği üzerinden Tahakküm Altına Alınması, *Giresun Üniversitesi İletişim Dergisi* 6(2), 1475-1496. dergipark.gov.tr/e-gifder
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karslı, E. (2019). Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi Cilt 1*(1), 1-14.
- Kaya, A., Bozaslan, H. & Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Kesebir, S., Kavzoğlu,S.Ö. & Üstündağ, M.F. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-345.
- Kesen, H. (2019). *Feminist Teori ve Annelik: Feminist Politika (2009-2015) ve Amargi Dergilerinde (2006-2015) Annelik Olgusu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, D. (2019). *Gebelikte Sürecinde Dinî Manevi yaşam üzerine Nitel bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koca, S.K. (2017). Türk Kültürünün Gelecek Kuşaklara Aktarılmasında Sembollerin Önemi, *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 530-554.
- Koytak, N. (2000). *Her Anne Bir Okul*. İstanbul: Uçurtma Yayınları.
- Köse, A. & Ayten, A. (2012). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Küçük, M. A. (2018). “İşlevsellik Bağlamında Türk Mitlerinde Annelik Olgusu” *Millî Folklor* 126, 27-39.
- Kwak, K. (2003). Adolescents and their parents: A review of intergenerational family relations for immigrant and non-immigrant families. *Human Development*, 46, 115-136.
- Lee Cori, J. (2010). ‘Anne’nin Duygusal Yokluğu. (Çev. Belgin Haktanır). İstanbul: Koridor Yayıncılık
- Lerner J., V. & Galambos N., L. (1985). Maternal role satisfaction, mother-child interaction, child temperament: a process model. *Developmental Psychology*, Cilt.21, 1157-1164.
- Lupton, D. (2013). ‘It’s A Terrible Thing When Your Children Are Sick’: Motherhood and Home Healthcare Work. *Health Sociology Review*, 22(3), 234-242.
- Maddux, J. E. (2000). *Self-Efficacy: The power of believing you can*. Handbook of Positive Psychology. New York: Oxford University Press.
- Maher, J. M. & Saugeres, L. (2007) To be or not to be a mother? Women negotiating cultural representations of mothering in *Journal of Sociology*; 43; 5
DOI: 10.1177/144078330707393
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev: O. Akınhay. D. Kömürcü). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Mead, G.H. (1934). *Mind, Self and Society*. Chiago University.
- Mercer, R. T. (2004). Becoming a mother versus maternal role attainment. *Journal of Nursing Scholarship*, 36(3), 226-232.
- Meşe, İ. (2014). Bir Sorunsal Olarak Popüler Yayınlarda “İdeal Annelik” Kurgusu, *Muhafazakâr Düşünce*, 11(41-42), 93-111.
- Miller, T. (2005). *Annelik Duygusu*. (Çev. G. Tunçer), İstanbul: İletişim Yayıncılık.

- Morsünbül, Ü. (2012). Özerklik ve Ruh Sağlığına Etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 260-278.
- Mutlu, M. (2003). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğrenme Stilleri. *KKEFD*, 17, 1-21.
- Niemiec, C.P. & Ryan, R.M. (2009). Autonomy, Competence and Relatedness in the Classroom. *Theory and Research in Education*. 7(2) 133–144. DOI: 10.1177/1477878509104318
- Özdemir, A. (2013). *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar*, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Özhan Dedeoğlu, A. (2010). Discourses Motherhood and Consumption Practices of Turkish Mothers, *Business and Economics Research Journal*, 1(3), 1-15.
- Öztan, E. (2015). Anelik, söylem ve siyaset. *Cogito*, 81, 91-101.
- Öztürk, M. & Giren, S. (2015). Annelerin ebeveynlik algıları ile çocuklarının problem davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 477-503.
- Pajares, F. (1996). Self-Efficacy Beliefs in Academic Settings. *Review of Educational Research*, 66(4), 543-578.
- Pajares, F. (2002). *Overview of social cognitive theory and of self-efficacy*. <http://www.emory.edu/EDUCATION/mfp/eff.htm>
- Rich, A. (1995). *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. New York: W.W. Norton (Original publication year, 1976).
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rousseau, J. J. (1961). *Emil yahut Terbiyeye Dair*. (Çev. Prof. Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Ülgener, Salahattin Güzey). 5. Baskı. İstanbul: Türkiye Yayınevi. (Eserin orijinali 1762’de yayınlandı).
- Roux, J-P. (1984). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (Çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil), İstanbul, İşaret Yayınları.

- Sadıç, Ş. A. (2008). *Masallarda Kadın (Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Masal örnekleri)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sarısoy, G. (2016). Winnicott'ın Gerçek Benlik ve Sahte Benlik Kavramlarının Bir Vaka ve Terapi İlişkisi Bağlamında İncelenmesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 3(1), 1-15. <https://doi.org/10.31682/ayna.470631>
- Sayar, K. (2021 Mayıs 9). Annelik Sanatı. [www. mucerreret.com/yazarlar/annelik-sanati/](http://www.mucerreret.com/yazarlar/annelik-sanati/) adresinden erişilmiştir.
- Saygıdeğer Demir, B. (2017). *Annelerde Kaygı Düzeyi ve Evlilik Doyumunun Ebeveyn Rolüne İlişkin Kendilik Algıları Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Mersin Çağ Üniversitesi.
- Schunk, D. H. (1991). Self-efficacy and academic motivation. *Educational Psychologist*, 26, 207-231.
- Schunk, D. H. & Gunn, T. P. (1985). Modeled importance of task strategies and achievement beliefs: Effects on self-efficacy and skill development. *Journal of Early Adolescence*, 5, 247-258.
- Sekam, (2010), Türkiye’de Aile/Aile’nin Yapısal Özellikleri İşlevleri ve Değişimi (Sekam Araştırma Raporu).
- Smith, E., (2017). *"The Role of Parental Self-Efficacy, Hardiness, Parenting Stress In Predicting Parenting Behaviors"*. Dissertations. 1452. University of Southern Mississippi. <https://aquila.usm.edu/dissertations/1452>
- Stajkovic, A. D. & Luthans, F. (1998). Self-Efficacy and Work- Related Performance: A Meta- Analysis. *Psychological Bulletin*, 124(2), 240- 261.
- Subaşı, N. (2014). Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları, *Aile Sosyolojisi Yazıları* içinde, Ed: Mustafa Aydın, İstanbul: Açılım Kitap, 101- 117.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Aile ve Toplum*, Yıl: 10, 4(14), 20-35.
- Şişman, N. (2017). Anneliğin Gizli ve Aşikâr Tarihi. *Nihayet Dergi*, 28: 20-23.

- Taşkaya, M. (2009). Kitle İletişim Araçlarında Kadın Bedeninin Nesneleştirilmesi: Ürün ve Marka Fetişizminde Cinsellik Kullanımı. *Toplumbilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, sayı: 24, 121-132.
- Teti, D. M. & Candelaria, M. A. (2002). Parenting Competence, in M. H. Bornstein (Ed.) *Handbook of Parenting, Vol.4. Applied Parenting* (2nd ed. Pp. 149-180). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Press.
- Teti, D. & Gelfand, D. (1991) Behavioral Competence Among Mothers Of Infants In The First Year: The Mediational Role Of Maternal Self- Efficacy. *Child Development*, 62(5), 918-29. <https://doi.org/10.2307/1131143>
- Timurturk, M. (2019). Ebeveynlik ve Dijital Medya: Anneliğe İlişkin Yeni Temsiller ve Dayanışma Örüntüleri, *Mediterranean Journal of Humanities IX* (1), 315-333. DOI: 10.13114/MSH.2019.466
- Tosun, T. & Uyanık Balat, G. (2017). İlkokul birinci Sınıf Devam Eden Çocukları Olan Annelerin Değer Algılarının ve Çocuklarına Aktarmak İstedikleri Değer Algılarının Karşılaştırmalı İncelemesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, Makaleler*. 2017, 13(3), 498-510.
- Tourine, A. (2014). Modernliğin Eleştirisi (Çev. Hülya Tufan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Turner, E. A., Chandler, M., & Heffer, R. W. (2009). Influence of parenting styles, achievement motivation, and self-efficacy on academic performance in college students. *Journal of College Student Development*, 50(3), 337-346.
- Türkdoğan, Ö. (2013). Ana Akım Medyada Annelik Miti. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(13), 35-59.
- Tschannen-Moran, M., Woolfolk Hoy, A. and Hoy, W.K. (1998) Teacher Efficacy: Its Meaning and Measure. *Review of Educational Research*, 68, 202-248. <http://dx.doi.org/10.3102/00346543068002202>
- Tschannen-Moran, M. & Woolfolk Hoy, A. (1-5 April 2002) *The Influence of Resources and Support on Teachers' Efficacy Beliefs*. Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans.

- Tunç, A. & Tezer, E. (2006). The Relationship Between Parenting Style and Self-Esteem. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 3(25), 37-44.
- Turgut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar, *Medeniyet ve Toplum*, 1(1), 93-117.
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2016. Araştırma ve Politika Serisi 66, Ankara.
- Uçakcı Asalıoğlu, C., Ercan, F., Erdem, E. & Tüfekçi Akcan, A. (2020). Kadınların Anneliğe İlişkin Görüşleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*; 19(75),1546-1561. DOI:10.17755/esosder.441265,
- Uğurlu, G. (2003). *Türkiye’de Ulusal Televizyon Kanallarında Yayınlanan Reklamlarda Annelik Rolünün Sunumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Uğurlu, G. (2013). Annelik Rolünün Öğrenilme Sürecinde Medyanın Yeri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (34), 1-24.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/erusosbilder/issue/23768/253367>
- Uyanık Balat, G. & Yılmaz, E. (2014). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Annelerinin Çocuk yetiştirme Tutumları ile Ebeveyn Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi. *NWSA-Education Sciences*, 1C0626, 9(4), 394-402.
<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2014.9.4.1C0626>
- Ülker, M. (2016). *Kadınlarda Çocukluk Dönemi Mutluluk Anıları ile Ebeveynlik Rollerine İlişkin Kendilik Algısı arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Van Petegem, S., Beyers, W., Vansteenkiste, M. & Soenens, B. (2012). On the association between adolescent autonomy and psychosocial functioning: examining decisional independence from a self-determination theory perspective. *Developmental Psychology*, 48, 76.
- Vatandaş, C. (2007). “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-56.
- WEB1: [http:// www. etimolojiturkce.com](http://www.etimolojiturkce.com) adresinden 20.5.2021 tarihinde erişilmiştir.

WEB2: <http://www.lugatim.com> adresinden 20.5.2021 tarihinde erişilmiştir.

West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), 125-151.

<https://www.jstor.org/stable/189945>

Wetherell, M. (2008). "Subjectivity Or Psycho-Discursive Practices? Investigating Complex Intersectional Identities", *Subjectivity*, 22(1), 73-81.

Wiedenbeck, A. E. (2015). *The Natural Mother: Motherhood, patriarchy and Power in Seventeenth-Century England*, Unpublished Doctoral Dissertation. Arizona State University.

Winnicott, D.W. (1971). From Playing and Reality in the *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol. 34, Part 2

Yavuzer, H. (1988). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yelsalı Parmaksız, P.M. (2012). "Digital Opportunities for Social Transition: Blogosphere and Motherhood in Turkey" *Fe Dergi* 4(1), 123-134.

Yıldırım, E., (2009), "Toplumsal Değişme Sürecinde Aile", *Aile Sosyolojisi* içinde, (Der: K. Canatan & E. Yıldırım), İstanbul: Açılım Kitap.

Yıldırım, F. & İlhan, İ. Ö. (2010). Genel Öz yeterlilik Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri dergisi*, 21(4), 301-308.

Yurtsever Kılıçgün, M. (2015). Çocuk Haklarına Yönelik Ebeveyn Tutumları ile Ebeveynlik Roller Arasındaki İlişki, *Hacettepe university faculty of Health Sciences Journal*, Sözel Bildiriler XXI

Yücebaş, S. (2019). Kadının imkânsız tamlığı olarak annelik: Reklamlarda anneler. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (31), 577-600.

Zimmerman, B. J. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 82-91.

EKLER

Ek.1. Kişisel Bilgi Formu

Bilimsel bir araştırmada kullanabilmek amacıyla hazırlanan bu formda çeşitli sorular yer almaktadır. Kimliğinizi tanıtıcı ad, soyad ve numara gibi bilgiler vermeksizin formda bulunan bütün sorulara doğru ve samimi olarak cevaplamanız rica olunur.

Katkılarınızdan dolayı teşekkürler

- 1) Cinsiyetiniz: a) Kadın () b) Erkek ()
- 2) Yaşınız: a) 20-30 () b) 31-40 () c) 41-50 ()
d) 51-60 () e) 61 ve üzeri ()
- 3) İlişki süreniz ne kadar? a) 0-5 yıl b) 6-10 yıl () c) 11 yıl ve üzeri ()
- 4) Size göre gelir düzeyiniz nasıl? a) Yetersiz () b) Orta düzeyde () c) İyi ()
- 5) Eğitim durumunuz nedir? a) ilk- orta- lise () b) üniversite () c) üniversite
üstü ()

Ek.2. Annelik Algısı Ölçeği

Açıklamalar: Lütfen aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz. Her ifadenin sağında, 1'den (Kesinlikle Katılmıyorum) 5'e kadar (Kesinlikle Katılıyorum) derecelendirilmiş sayılar olduğunu göreceksiniz.

- ❖ İfadelerin **sizin için ne derece uygun** olduğunu düşünerek işaretleme yapınız.
- ❖ 1'den 5'e kadar **uygunluk derecesinin arttığına** dikkat ediniz.

1	2	3	4	5
Kesinlikle katılmıyorum				Kesinlikle Katılıyorum

1	Anneliğin toplumumuzda değerli olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5
2	Anneliğin kadını yücelten bir sıfat olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
3		1	2	3	4	5
4	Anneliğin bir toplum için kilit role sahip olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
5	Ailenin annenin varlığıyla ayakta durduğuna inanırım.	1	2	3	4	5
6	Anne hakkının asla ödenemeyeceğine inanırım.	1	2	3	4	5
7	Sağlıklı nesillerin yetişmesinde en önemli rolün annelerde olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
8	Anneliğin şefkat sembolü olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
9		1	2	3	4	5
10	Anneliğin değer aktarımında önemli bir rolü olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
11						
12	Anneliğin evin temel dinamiği olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
13	Anneliğin evlilik doyumunu artırdığını düşünürüm.	1	2	3	4	5

Ek.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği

Açıklamalar: Lütfen aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz. Her ifadenin sağında, **1**'den **(Kesinlikle Katılmıyorum)** 5'e kadar **(Kesinlikle Katılıyorum)** derecelendirilmiş sayılar olduğunu göreceksiniz.

- ❖ İfadelerin **sizin için ne derece uygun** olduğunu düşünerek işaretleme yapınız.
- ❖ 1'den 5'e kadar **uygunluk derecesinin arttığına** dikkat ediniz.

1	2	3	4	5
Kesinlikle katılmıyorum				Kesinlikle Katılıyorum

1	İhtiyacım olduğu zaman, çocuğumun sorununu daha iyi anlamak için gerekli olan bilgilere ulaşabilirim.	1	2	3	4	5
2	Çocuğumun ev dışında (Alış-verişte, lokantada, ev gezmelerinde, vb.) gösterdiği davranış problemleri ile baş edebilirim.	1	2	3	4	5
3	Çocuğum benimle iletişim kurmaya çalıştığında, çocuğumun ne istediğini ve neye gereksinim duyduğunu anlayabilirim.	1	2	3	4	5
4	Çocuğumun başarılı olmasına yardımcı olma konusunda yeterliyim.	1	2	3	4	5
5	Çocuğum sorun yaşadığı zaman, onun için yapabileceğim birçok şey vardır.	1	2	3	4	5
6	Çocuğumun günlük yaşamına ilişkin kararları çoğu zaman alabilirim.	1	2	3	4	5
7	Çeşitli sosyal ortamlarda (ev ziyaretleri, oyun alanları vb.), çocuğumun diğer çocuklarla ve yetişkinlerle iletişim kurmasına yardımcı olabilirim.	1	2	3	4	5
8	Çocuğumdaki sorunun ne olduğunu çoğu zaman anlayabilirim.	1	2	3	4	5
9	Çoğu zaman iyi bir ebeveyn (anne/baba) olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5
10	Çocuğumun günlük yaşam becerilerini geliştirmesine yardımcı olacak farklı stratejiler (yollar) kullanabilirim.	1	2	3	4	5
11	Genellikle çocuğumun aldığı terapinin/eğitimin amaç ve işlevini genellikle bilirim.	1	2	3	4	5
12	Çocuğumun güçlü yönleri ve gereksinimleri hakkında çocuğumun terapisti veya öğretmeni ile konuşabilecek derecede kendime güvenirim	1	2	3	4	5
13	Çocuğumun daha iyi iletişim kurması için onu cesaretlendirecek çeşitli yollar kullanabilirim.	1	2	3	4	5
14	Çocuğumun okulda başarılı olabilmesi için gerekli bilgilere ve kaynaklara ulaşabilirim.	1	2	3	4	5
15						
16						